

Tarttuva kansalaistoiminta - merkityksellistä toimintaa yli sukupolvien

Saija Karjala, Heli Lumiaro

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Tarttuva kansalaistoiminta - merkityksellistä toimintaa yli sukupolvien

Saija Karjala, Heli Lumiaro
Sosionomi YAMK
Sosiaalialan käytäntöjen
asiakaslähtöinen kehittäminen
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2021

Saija Karjala, Heli Lumiaro

Tarttuva kansalaistoiminta - merkityksellistä toimintaa yli sukupolvien

Vuosi 2021 Sivumäärä 113

Suomi on aktiivisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan maa. Toimintaan osallistuvat muodostavat laajan ja moninaisen joukon, jossa erilaiset henkilökohtaiset intressit kohtaavat. Joukossa on toimijoita yli puolue-, uskonto, ja aaterajojen perhetaustoihin ja yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta. Kansalaisaktivismia pidetään merkittävänä niin yksilön näkökulmasta kuin yhteiskunnankin tasolla. Samalla, kun toimintaan osallistuminen vahvistaa sosiaalista osallisuutta, se lisää inhimillistä fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia sekä tuottaa yhteiskunnallista arvoa ja taloudellista hyötyä. Vahva kansalaisyhteiskunta yhdessä vakaan julkisen sektorin kanssa muodostavat kestäväen hyvinvointiyhteiskunnan.

Diakonissalaitoksella ja Vantaan Järjestöringillä on pitkä kokemus kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan järjestämisestä, koordinoinnista, toimintaan osallistumisen mahdollisuuksien lisäämisestä ja monenlaisten esteiden purkamisesta. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda molempiin organisaatioihin uusia näkökulmia kansalaistoiminnan kehittämistyön rinnalle. Opinnäytetyön näkökulmana toimi läheisen esimerkki kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisessa. Tavoitteena oli erityisesti selvittää millä tavoin oman vanhemman, huoltajan tai isovanhemman kansalaisaktiivisuus näyttäytyy henkilön päätöksessä osallistua toimintaan. Lisäksi työssä etsittiin tietoa yksilön kannalta muista keskeisistä tekijöistä, jotka ovat merkittäviä toimintaan osallistumisessa.

Tutkimusaineisto muodostui 118 kyselylomakevastauksesta. Aineisto kerättiin avoimella Webropol-kyselylinkillä loppukevään ja alkusyksyn 2020 aikana. Analyysimenetelmänä avoimissa vastauksissa toimi sisällönanalyysi ja määrällisessä datassa hyödynnettiin Webropol-ohjelman analyysityökalua. Työn teoreettisen viitekehyksen muodostivat sosiaalkognitiivinen teoria ja itseohjautuvuusteoria.

Tuloksista kävi ilmi, että kansalaisaktivismi siirtyi sukupolvien yli. Siirtymissä korostui erityisesti samaa sukupuolta olevien vanhemman ja lapsen välinen mallioppiminen. Muita toimintaan osallistumisen kannalta keskeisiä tekijöitä olivat muun muassa puolison esimerkki, yhteisöllisyys ja vastavuoroinen hyväntekeminen, sekä kokemukset merkityksellisyydestä.

Opinnäytteen tuloksia hyödyntäen esitettiin näkökulmia kansalaistoiminnan kehittämiseen niin toimintaa organisoivien järjestöjen parissa kuin laajemmin yhteiskunnassa. Tuloksiin nojaten ehdotettiin toimintaan osallistumisen mahdollisuuksien lisäämistä aina varhaiskasvatuksesta, peruskouluista ja toiselta asteelta lähtien. Kansalaistoiminnan moniulotteisesta luonteesta johtuen sen kehittämisperspektiivi on varsin laaja ja siitä syystä se on tärkeä aihe myös jatkotutkimusta ajatellen.

Asiasanat: kansalaistoiminta, vapaaehtoistoiminta, ylisukupolvisuus, sosiaalinen oppiminen, elämänlaatu

Saija Karjala, Heli Lumiaro

Civic engagement across generations

Year 2021

Pages 113

Finns are active volunteers. Active citizens come from all socioeconomic backgrounds, societal statuses, interest or religious groups as well as political parties. Such a diverse group of people includes participants with unique interests as well as motivations. Civic engagement is a major issue both at the societal and individual levels. It is strongly connected to quality of life increasing participants' personal well-being, both in the physical and psychological senses. Through its capacity to produce social capital, volunteering also has a positive impact on the economic growth. A high level of civic participation together with reliable public sector services enable the welfare state to flourish and renew itself.

The Deaconess Foundation and the Vantaa Circle of Associations are experienced third sector organisations coordinating and facilitating civic engagement. Both of the organisations focus on removing obstacles that may block civic action and volunteering. This master's thesis aims to bring new perspectives to the development of civic engagement practices. The main interest lies in finding some relevant factors that increase motivation to participate and furthermore, in exploring the connections between family members' and one's own civic engagement.

The study investigated intergenerational transmission of volunteering and civic engagement in Finland. The research material consisted of 118 survey responses of volunteers and active citizens. The data analysis method used in this thesis was content analysis. The quantitative data were analysed using the analysis tool of the Webropol programme. The theoretical framework is formed by the self-determination theory and social cognitive theory.

The data from the survey revealed that there is a connection between a person's own civic engagement and that of the previous generations. Younger family members learn volunteering especially from their parents. In addition, it was found that it is more likely for the child to follow the example of the parent that is of the same gender. The study also investigated variety of factors that are essential in civic engagement. Such factors connect with quality of life and well-being through reciprocity, relatedness as well as increased agency.

The spirit of civic action is multidimensional, therefore applying any useful and new data on the development of civic engagement practices may be helpful. For the very same reason it is essential to appreciate and cherish active civic society and continuously research this topic further, which may increase volunteers' significance and value in the future society.

Keywords: intergenerational, volunteering, civic engagement, social learning, quality of life

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Taustaorganisaatioiden esittely	8
3	Työn tarkoitus ja tutkimusongelmat.....	10
4	Tietoperusta ja keskeiset käsitteet.....	15
4.1	Viitekehyksen taustoitus	15
4.2	Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta	16
4.3	Suomalaisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan perinne.....	18
4.4	Kansalaistoiminta yhteiskunnallisessa arvontuotannossa.....	19
4.5	Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuvien elämänlaadun kokemuksia	22
4.6	Toiminnan ylisukupolviset siirtymät ja sosiaalkognitiivinen teoria.....	24
4.7	Itseohjautuvuusteoria ja hyväntekemisen perustarve	27
5	Tutkimusmenetelmä	32
5.1	Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä täydentyä kvantitatiivisella datalla	32
5.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	34
6	Kysely kansalaistoiminnan ylisukupolvisuudesta	37
6.1	Aineiston keruu.....	37
6.2	Aineiston käsittely	40
7	Aineiston analyysi	42
7.1	Kvalitatiivinen aineisto	42
7.2	Vastaajien keskeiset taustatiedot	45
7.3	Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuminen ja sen koettu tärkeys.....	48
7.4	Läheisten toimintaan osallistuminen	56
8	Kansalaistoiminnan tarttuva luonne	58
8.1	Läheisten esimerkki toimintaan osallistumisessa	59
8.2	Merkityksellisyyden kokemukset ja muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa.....	69
8.3	Yhdistystoimintaa, talkootyötä ja urheilua yli sukupolvien	76
8.4	Yhteenveto keskeisistä tuloksista.....	79
9	Pohdinta	80
9.1	Opinnäytetyön heikkoudet ja vahvuudet	80
9.2	Kansalaistoiminnan roolin vahvistaminen.....	83
9.3	Tutkimusprosessi ja ammatillinen kehittyminen	87
	Lähteet.....	89
	Kuviot	96
	Taulukot	96
	Liitteet	97

1 Johdanto

Vahva kansalaisyhteiskunta yhdessä vakaan julkisen sektorin palveluiden kanssa muodostavat kestäväen hyvinvointiyhteiskunnan. Julkinen sektori on syntynyt aktiivisen kansalaisyhteiskunnan ja kansalaistoiminnan ansioista ja on edelleen kytköksissä niiden tuottamaan sosiaaliseen pääomaan (Pessi, ym. 2011, 581). Suomessa vuonna 2018 toteutettu vapaaehtoistoimintaa koskeva kysely osoitti 42 % vastaajista olevan mukana kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa. Suomen kokonaisväkilukuun 5517919 suhteutettuna toimijoiden osuus tarkoittaisi yhteensä jopa 2317526 ihmistä (Väestörakenne 2018). Kyselystä selvisi lisäksi, että yhä useampi ihminen olisi halukas liittymään toimintaan, mikäli joku vain pyytäisi. (Rahkonen 2018, Vapaa-ajan osallistuminen 2017.)

Suuren toimijoiden joukon merkitys yhteiskunnallisen arvon ja taloudellisen hyödyn tuotannossa on valtava, sillä pelkästään sosiaali- ja terveysalan järjestöissä vapaaehtoistoiminnalla sekä kansalaisaktiivisuudella tuotetaan vuosittain yli kolmen miljardin euron edestä hyvinvointia lisäävää toimintaa ja palveluja (Kajanoja 2019; Ratkaisuja työn murroksessa 2018). Toiminnan arvo muodostaa 1,5 % Suomen bruttokansantuotteesta, vaikka mittauksessa on huomioitu ainoastaan 28 % kansalaistoimijoista (Hoffrén 2019; 43, Harju 2019, 9).

Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisella on tutkitusti lukuisia inhimillistä hyvinvointia lisääviä myönteisiä fyysisiä ja psyykkisiä vaikutuksia (Pettigrew, Jongenelis, Jackson & Newton 2019; Yossim, Hank & Litwin 2015; Hakanen & Perhoniemi 2012). Moninainen on myös suomalainen kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden joukko henkilökohtaisine motiiveineen ja kiinnostuksen kohteineen. Toimintaan osallistuvat ovat ihmisiä yli puolue-, uskonto- ja aaterajojen perhetaustoihin ja yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta (Marjovuo 2014, 11). Toimijoiden aktiivisuus kytkeytyy laaja-alaisesti erilaisten yhdistysten, urheiluseurojen, järjestöjen, julkisen sektorin, seurakuntien, kaupunginosaryhmien, digitaalisten alustojen tai vaikkapa kerrostaloyhteisöjensä toimintaan.

Laaja ja moninainen toimijoiden joukko tavoittaa sekä organisoidun että vapaan kansalaistoiminnan avulla sellaisia apua tarvitsevia ryhmiä, jotka jäävät julkisten palvelujen ulottumattomiin. Osalle heistä toimintaan osallistuminen on vastavuoroista hyvää tuottava elämäntapa, jossa toisten auttaminen antaa tekijälle itselleen kokemuksen elämän merkityssisältöihin kiinni pääsemisestä. Yhtä lailla toiminnassa mukana olo voi olla keino kuroa sosiaalisia etäisyyksiä ja edistää toisistaan etäällä olevien ihmisten sekä ihmisryhmien

keskinäistä vuorovaikutusta. Se voi myös olla aktiivista epäkohtiin puuttumista ja toimintaa paremman huomisen puolesta.

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan läheisten esimerkin yhteyttä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen. Tarkastelu rajataan ensiksi osallistumisen ylisukupolvisiin siirtymiin alenevassa polvessa. Toiseksi fokuksessa on muiden läheisten, kuten lasten tai puolison esimerkki. Kolmanneksi tarkastellaan millaisia ovat muut keskeiset tekijät, joilla on merkitystä toimintaan osallistumisessa. Opinnäytetyön aineisto kerättiin avoimen Webropol-kyselylomakkeen Kysely kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuudesta avulla keväällä ja syksyllä 2020. Aineiston muodostavat kyselyyn osallistuneiden (N=118) vastaukset.

Työ ankkuroituu kahden kolmannen sektorin toimijan, Diakonissalaitoksen ja Vantaan Järjestöringin kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan toimintakokonaisuuksiin. Sen taustalla ovat intressit etsiä yhä syvempää ymmärrystä kansalaisaktiivisuuden toteutumisen ketjuista ja osallistumisen kannalta keskeisistä tekijöistä. Tämän työn innoittavana voimana on puolustaa ajatusta jokaisen oikeudesta päästä osaksi vastavuoroista hyväntekemistä ja etsiä vahvistusta sen nostamiseksi muiden hyvinvoinnin ulottuvuuksien rinnalle. Kestävän hyvinvoinnin rakentamisessa vastavuoroinen hyväntekeminen tulee nähdä itseisarvoisena, eikä ihmistä milloinkaan tule arvioida hänen tuottavuutensa kautta.

2 Taustaorganisaatioiden esittely

Opinnäytetyö kytkeytyy kahden kolmannella sektorilla toimivan organisaation kansalaistoiminnan toimintakokonaisuuksiin. Työn tekijät Lumiaro ja Karjala työskentelevät Vantaan Järjestöringissä ja Diakonissalaitoksella. Lumiaro toimii yhteisökoordinaattorina vapaan kansalaistoiminnan, asukastilatoiminnan, yhdistysten tukemisen, maahanmuuttajien vertaisneuvonnan ja vapaaehtoisten parissa. Karjala on kansalaistoiminnan tuottaja ja vastaa yhdessä alueellisten työntekijätiimien kanssa kolmen D-aseman toimintakokonaisuuksista, joita rahoittavat Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskus (STEA), Helsingin kaupunki ja Diakonissalaitos. Itä-Helsingin Kontulassa, Länsi-Helsingin Kannelmäessä ja itäisessä kantakaupungissa Kalliossa sijaitsevat D-asetat ovat kansalaistoiminnan keskuksia ja kaupunkilaisten kohtaamispaikkoja, joissa erilaisissa haastavissakin elämäntilanteissa olevat ihmiset voivat liittyä vastavuoroiisiin yhteisöihin, osallistua kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan sekä vahvistaa toimijuuttaan ja osallisuuttaan.

Vantaan Järjestörinki ry on vantaalaisten yhdistysten kattojärjestö, joka tuottaa sekä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan palveluja yhteistyössä toimiville yhdistyksille että vertaisneuvontaa maahanmuuttajataustaisille. 2000-luvun vaihteessa Järjestöringistä, silloisesta Vantaan Työringistä, tuli sosiaalinen innovaatio. Työringin perustamisen idea ei lähtenyt järjestöistä, vaan sen taustalla vaikuttivat 1990-luvun lama ja Vantaan kaupungin työllisyyspalveluiden kehitystä ajaneet työntekijät. Vantaan Järjestöringin toimintaa rahoittaa Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskus (STEA) ja Vantaan kaupunki. Yhdistysjäseniä Järjestöringillä on noin 60, henkilöjäseniä Järjestöringillä ei ole. Jäsenyhteisöihin kuuluu sosiaali- ja terveystieteiden järjestöjä, maahanmuuttajayhdistyksiä, kulttuuri- ja liikuntayhdistyksiä, nuorisoyhdistyksiä, työttömien yhdistyksiä, ympäristöyhdistyksiä, puolueosastoja ja niin edelleen. Suomessa Vantaan Järjestörinki oli ensimmäisiä järjestöjenjärjestöjä, joka kokosi yhteen kaikkien sektoreiden yhdistystoimijat. (Pääsukene 2014, 5-6, 14)

Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiö ja yhteiskunnallinen yritys, joka on yli 150-vuoden ajan asettunut kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten puolelle. Säätiö, siihen kuuluva Rinnekoti ja tytäryhtiöt Hoiva Oy ja Caritas Palvelut Oy tuottavat yhdessä sosiaali- ja terveystieteiden palveluja valtakunnallisesti ja kansainvälisesti noin 2900:n työntekijän voimin. Diakonissalaitos on yhteiskunnallisten ongelmien asiantuntija ja ratkaisija, joka toiminnallaan vahvistaa osallisuutta, toimijuutta ja luottamusta muun muassa vahvan kansalaistoiminnan ja sosiaalisten innovaatioiden avulla. Toiminnassa on mukana yli 2000 vapaaehtoista kansalaistoimijaa ja kuusi kansalaistoiminnan hanketta, jotka toimivat STEA:n ja Helsingin kaupungin avustamina. (Diakonissalaitos 2020.)

Diakonissalaitoksen kansalaistoiminnan strategian mukaan kansalaisyhteiskunta yhdessä hyvin toimivien palveluiden kanssa muodostavat kestävän hyvinvointiyhteiskunnan. Kansalaisyhteiskuntaa tuetaan ja rakennetaan kynnyksettömän kansalaistoiminnan avulla, joka tarjoaa mahdollisimman monelle väylän päästä itselle merkityksellisen tekemisen ja toisten ihmisten pariin. Vieraanvaraisissa ja vastavuoroisissa yhteisöissä ihminen kohdataan arvostavassa dialogissa, jolloin hän kokee olevansa tarpeellinen ja arvokas. Yksilön toimijuus ja osallisuus vahvistuvat samalla, kun yhteisöt uudistuvat ja parantavat edellytyksiään vaikuttaa (Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 37). Toiminnassa mukana olo edistää ihmisten havahtumista omiin kyvykkyyksiinsä vahvistaen itseluottamusta, luottamusta toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Luottamusrakenteet ja kokemus lisääntyneistä vaikuttamismahdollisuuksista vahvistavat demokratiaa ja kaventavat ihmisten välisiä sosiaalisia etäisyyksiä. (Kansalaistoiminnan strategia 2020.)

Voimavaralähtöisyys on Diakonissalaitoksen kansalaistoiminnalle keskeinen orientaatio. Vaikka toiminnassa mukana olevilla ihmisillä voi samanaikaisesti olla erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkuuksia ovat he kansalaistoiminnan kontekstissa kaupunkilaisia, kansalaisia, asukkaita ja toimijoita. Pohjolan (2017, 309) mukaan asiakas onkin historian valossa stigmatisoitunut käsite, jossa ihminen nähdään tarvitsevana palvelujen kohteena ja on erillään kansalaisesta. Jokaisella ihmisellä on elämäntilanteestaan riippumatta olemassa voimavaroja ja on myös todettu, että verbien tutkiminen on yleisesti ottaen hedelmällisempää kuin ihmisiä luokittelevien määritelmien käyttö (Mönkkönen 2005 ,292).

Toimintaympäristöön liittyy läheisesti aika ja tila, jossa yhteiskunta ja koko maailma tällä hetkellä elävät. Koronapandemian myötä arki on järjestäytynyt monin uusin tavoin. Naapuriapu, järjestöjen tuella toteutettava vapaaehtoistoiminta ja kaupunkilaisten arjen haastavissa tilanteissa rinnalla kulkeminen ovat nyt merkittävämmässä roolissa, kuin koskaan aikaisemmin meidän elinaikanamme. Tätä työtä tukemaan Sosiaali- ja terveysministeriön avustuskeskus julkaisi ylimääräisen avustushaun 1.4.2020. Avustusta saavien toimijoiden toivotaan tarttuvan koronapandemian aiheuttamiin kansalaisten inhimillisiin, mutta samalla yhteiskunnallisella tasolla näyttäytyviin haasteisiin. Avustuksen myöntämisen perusteluna mainitaan erilaiset arkea tukevat toiminnot, joilla saavutetaan myös niitä kohderyhmiä, jotka muutoin jäävät arjen auttamisen ja psykososiaalisen tuen ulkopuolelle. Tällaisia ovat esimerkiksi aineellisen avun tarjoamisen yhteydessä tehtävä etsivä ja ohjaava työ. Avustukset voivat kohdentua myös järjestöjen vapaaehtoistoiminnan tukemiseen, koordinointiin ja koulutukseen. (Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA 2020.)

3 Työn tarkoitus ja tutkimusongelmat

Tämän työn tarkoituksena on selvittää miten läheisen esimerkki näyttäytyy yksilön kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisessa. Kiinnostuksen kohteena on erityisesti vanhemman, huoltajan tai isovanhemman kansalaisaktiivisuuden esimerkki. Lisäksi työssä pyritään etsimään tietoa muista keskeisistä tekijöistä toimintaan osallistumisessa, joita myös voitaisiin verrata aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin (esim. Marjovuori 2014; Rahkonen 2018; Rahkonen 2015 & Yeung 2002). Tällaisia voisivat mahdollisesti olla henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet tai läheisnäkökulmaan liittyvät elämän merkitykselliset henkilöt. Työn tarkoituksen, tutkimusongelman ja tutkimuksellisen lähestymistavan muotoilussa hyödynnetään Metsämuurosen (2005, 46-47) ohjeistusta.

Kiintoisan ja tutkittavan aihepiirin löytämisen lisäksi on olennaista rajata aihe sopivaksi kokonaisuudeksi ja muotoilla hallittavissa oleva tutkimusongelma. Tutkimusongelma ja hypoteesi ohjaavat tutkimusprosessia yhdessä toimiviksi kiteytettyjen tutkimuskysymysten kanssa. (Metsämuuronen 2005, 30, 46-49.) Työn keskeisiä tavoitteita, hypoteesia ja tutkimusongelmaa esitellään myöhemmin tässä luvussa. Niiden pohjalta työtä ohjaaviksi tutkimuskysymyksiksi muodostuvat:

1. Miten läheisen esimerkki näyttäytyy yksilön toimintaan osallistumisessa?
2. Millaisia ovat muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa?

Tässä työssä on oma rajattu näkökulmansa ja sitä tukevat myös aikaisemmat tutkimukset, joiden avulla aiheen valinta on perusteltavissa (Metsämuuronen 2005, 29, 48). Vapaaehtoistoimintaa koskevaa kansainvälistä tutkimusta on tehty laajalti ja osassa tilastoista myös Suomi on edustettuna. Marjovuori (2014, 44) toteaa kuitenkin, ettei suomalaiselle vapaaehtoistoiminnalle ominaista tietoa ole näistä vertailuista ja selvityksistä löydettävissä. Hän myös tähdentää eri yhteiskuntien ainutlaatuisuutta ja suomalaisen vapaaehtoistoiminnan olevan siitä syystä tärkeä aihe syventävää tutkimusta ajatellen. Suomalaista kansalaisaktiivisuutta, solidaarisuutta ja altruismia koskevaa tutkimusta ovat tehneet muun muassa Pessi (2017) ja Grönlund (2012) ja osittain tutkimukset (esim. Marjovuori 2014) sivuavat myös sukupolvien välistä yhteenkuuluvaisuutta. Näissä tutkimuksissa ei kuitenkaan keskitytä tarkastelemaan millä tavoin perhepiirissä olevien läheisten kansalaisaktiivisuus vaikuttaa toimintaan osallistumiseen, kuten Suomen ulkopuolella tehdyissä tutkimuksissa (Bekkers 2007; Nesbit 2012) on tehty.

Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisella on todettu olevan lukuisia tutkimuksin perusteltuja hyötyjä niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla (esim. Pettigrew, ym. 2019; Yossim, ym. 2015; Hakanen & Perhoniemi 2012; Kajanoja 2019). Tämän työn kannalta keskeisiä

ovat tutkimukset (esim. Kärkkäinen 2004, 29; Yossim ym. 2015), joissa on havaittu erilaisten toimintamallien oppimisen tapahtuvan rooliesimerkkien välityksellä ja mallien siirtyvän perheiden sisällä sukupolvelta toiselle. Suomen ulkopuolella tehdyissä tutkimuksissa Bekkers (2007) on selvittänyt hollantilaisen vapaaehtoistoiminnan (N=2000) siirtymistä vanhemmilta lapsille ja Nesbit (2012) samassa taloudessa asuvien esimerkin vaikutusta toimintaan osallistumiseen. Ylisukupolvisten siirtymien todennäköisyyden väitetään vahvistuvan samaa sukupuolta olevien vanhemman ja lapsen kohdalla, kuten Suomen Mielenterveysseuran julkaisussa Sosiaalinen perimä - Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa (2007) esitetään. Erilaisten toimintamallien periytyvyyttä esitellään työn kannalta keskeisen tietoperustan yhteydessä, jossa myös valotetaan toimintaan osallistumisen merkityksellisyyttä sekä hyötyjä yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista. Näiden pohjalta voidaan väittää opinnäytetyön merkityksen olevan niin inhimillisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla varsin relevantti ja siksi tarpeellinen aihe tutkittavaksi.

Tutkimuksen aiheen valintaan vaikuttaa Metsämuurosen (2005, 29-30) sanoin tutkijan omat kiinnostuksen kohteet, ja näin on myös tämän opinnäytetyön kohdalla. Työn tekijöiden henkilökohtainen kiinnostus vaikuttaa aihepiirin valikoitumiseen erityisen paljon muun muassa siitä syystä, että molempien palkkatyöt sijoittuvat keskeisille näköalapaikoille, joissa kansalaisaktiivisuudella näyttää olevan kiistattomia hyötyjä niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin kannalta. Yli kymmenen vuoden aikana karttuneet kokemukset työskentelystä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan parissa osoittavat toiminnasta saatuja myönteisiä vaikutuksia liittyen esimerkiksi yksinäisyyden kokemusten lieventymiseen, sosiaalisten verkostojen vahvistumiseen, lisääntyneisiin kokemuksiin osallisuudesta ja elämän merkityksellisyydestä. Empiriaan pohjaavat havainnot osittavat selvästi, että samalla, kun yksilöt ja yhteisöt löytävät uusia kanavia edistää paremmin toimivaa arkea ja ryhtyvät purkamaan tärkeiksi kokemiansa epäkohtia, he myös osallistuvat kaupunginosien elävöittämiseen itselleen merkityksellisin tavoin. Toimijuuteen vahvistuneet kaupunkilaiset ja aktiiviset paikallisyhteisöt antavat lähidemokratialle uudenlaista voimaa ja liittyvät samalla yhä vahvemman kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen.

Aikaisempiin tutkimuksiin perehtymällä ja vuosien saatossa karttuneiden empiiristen havaintojen perusteella asetetaan tärkeän kysymyksen äärelle. Mistä kansalais- ja vapaaehtoistoiminta yksilöön tarttuu? Edelleen kiteytyessään tutkimusongelmalliseksi näkökulmaksi, siitä muodostuu kiinnostus tarkastella läheisten ihmisten esimerkkiä sukupolvien yli siirtyvässä toimintaan osallistumisessa. Toiseksi kiinnostuksen kohteeksi nousee tarve selvittää muita osallistumisen taustalla olevia tekijöitä. Empirian, tutkimusten ja selvitysten perusteella on houkuttelevaa väittää, että jokaiselle elämäntilanteesta huolimatta tulee taata oikeus päästä osalliseksi elämänlaatua kohentavasta toiminnasta.

Joidenkin näkemysten mukaan sosiaalipolitiikka keskittyy liiaksi materian ympärille ja painottaa sitä muiden hyvinvoinnin ulottuvuuksien kustannuksella, samalla estäen kestävästä hyvinvoinnin rakentumista (Kivipelto & Saikkonen 2018). Edellinen huomio nousee erääksi tämän työn keskeiseksi innoittajaksi. Se vahvistaa tahtoa etsiä yhä parempia perusteluja sosiaalista pääomaa ja hyvinvointia lisäävälle toiminnalle. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan roolin vahvistuminen edellyttää kuitenkin laajaa myönteistä tahtotilaa, jokaisen arvostamista täysivaltaisena kansalaisena sekä konkreettisia sopimuksia ja toimia. Se tarkoittaa yhtäaikaista systemaattisia toimenpiteitä erilaisten osallistumisen esteiden purkamiseksi sekä osallistumisen mahdollisuuksien lisäämiseksi aina varhaiskasvatusympäristöistä lähtien.

Edellä kuvattuja pohdintoja vahvistavat esimerkiksi Olinerin ja Olinerin 1990-luvun puolivälissä tekemä tutkimus, jonka perusteella he esittävät epäitsekkyuden taklaamiseksi ja altruismin lisääntymisen välineiksi erilaisia analysoituja sosiaalisia prosesseja. Nämä prosessit liittyvät yhtäältä ihmisten välisen yhteyden ja keskinäisen kiintymyksen muodostumiseen sekä toisaalta velvollisuudentunteen ja sitoutumisen kehittymiseen. He esittävät, että yhteyden muodostuminen ja sitoutuminen voivat syntyä osallistumalla toimintaan, jossa tarjoutuu mahdollisuus oppia välittävää käyttäytymistä ja joka liittyy jaettuun kiinnostuksen kohteisiin. Toimimalla yhteisen intressin äärellä ihmisille syntyy luontevia ja jaettuja tunnekokemuksia samalla, kun heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa lisääntyy. Sosiaalisten suhteiden ja jaettujen kokemusten muodostuminen toisistaan erillään olevien ihmisten ja ihmisryhmien sekä yhteiskunnan välillä synnyttävät uudenlaisia, arkitodellisuuteen kiinnittyviä ongelmien ja konfliktien ratkaisumalleja. Tämänkaltaiset sosiaaliset prosessit voivat vahvistaa yhteiskunnan koheesiota ja sen välittävää luonnetta. Oliner ja Oliner uskovat, että sosiaalisten prosessien ja ajassa relevantin toiminnan avulla paikallistason toiminta voi muodostua hyvin merkitykselliseksi ja liittyä jopa globaaliin kontekstiin. Viimeisimpänä, mutta tämän opinnäytetyön kannalta sitäkin merkittävämpänä he tähdentävät vanhempien roolia ja erilaisten oppilaitosten merkitystä altruismia vahvistavissa sosiaalisissa prosesseissa. (Jeffries, ym. 2006.)

Ihmisen varhaisilla kokemuksilla on osoitettavissa oleva yhteys hänen myöhemmässä toiminnassaan (esim. Yossim 2015; Kärkkäinen 2004). Tämän työn kannalta merkityksellisiä ovat varhaiset kokemukset kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta ja yksilön toimintaan osallistuminen myöhemmin elämässään. Tässä työssä viitataan ajoittain varhaiseen elämänvaiheeseen. Tällä elämänvaiheella tarkoitetaan nuoruusikää ja nuorta aikuisuutta, tarkemmin ikää aina 29 ikävuoteen saakka. Perusteluna iän asettamiselle verrattain korkealle on nuorten yhteiskuntatakuu eli nuorisotakuu. Nuorisotakuussa määritellään jokaisen 25-vuotiaan ja vasta valmistuneen alle 30-vuotiaan olevan oikeutettu työ- tai opiskelupaikkaan, harjoitteluun tai muihin jatkopolkuihin, kuten kuntouttavaan toimintaan. Nuorisotakuuta

toteutetaan yhteistyössä julkisen-, yksityisen- ja kolmannen sektorin yhteistyönä, jonka keskiössä on nuorten aktiivinen osallistuminen. Mallin toteutusperiaatteet ovat koko Euroopan Unionin tasolla yhteneväiset Suomessa toteutettavan nuorisotakuun kanssa. (Savolainen, ym. 2015, 13.)

Opinnäytetyön taustaorganisaatioiden kannalta keskeiset intressit liittyivät niiden kansalaistoiminnan toimintakokonaisuuksissa hyödynnettävän tiedon saantiin. Molemmat toimijat, Diakonissalaitos ja Vantaan Järjestörinki ovat keskeisiä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa organisoivia kolmannen sektorin toimijoita, joiden parissa toimintaa mahdollistavien liittymäpintojen etsintä on aktiivista ja jatkuvaa. Tavoitteellinen kansalaisaktivismia, osallisuutta sekä yhteisöllisyyttä kohentava organisoitu toiminta edellyttää kuitenkin systemaattisia toimia ja yhä monipuolisempia perusteluja esimerkiksi taloudellisen tuen sekä muiden tarvittavien resurssien turvaamiseksi. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä huomioida, ettei kolmannen sektorin toteuttamaa osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen tähtäävää hanketoimintaa pidetä täysin ongelmattomana. Kritiikkiä esitetään nimenomaan määräaikaishankkeisiin perustuviin projekteihin ja niiden epävarmoihin rahoituksiin liittyen, sillä ne aiheuttavat alati tiivistyvää hankehallinnointia ja jatkuvaa uusien avustusten etsintää. Oleellisten resurssien turvaaminen sitä vastoin antaa voimaa tarvittavan tilan luomiselle, monenlaisten ihmisten osallistumiselle ja yhteisöllisyydelle. Näiden laadukas ja pitkäjänteinen toteutuminen edellyttää osallistavan toimintakulttuurin kohottamista osaksi yhteiskunnan keskiötä ja hyvinvointipolitiikkaa. (Matthies 2008, 72-73)

Taustaorganisaatioiden mielestä työn keskeinen kiinnostavuus sijoittuu ennen kaikkea inhimilliseen näkökulmaan, sillä havaintojen mukaan yhteisöihin ja toimintaan liittyminen, sekä toimijuuden vahvistuminen synnyttävät luottamusrakenteita niiden ihmisten parissa, jotka elävät yhteiskunnan reunamilla. Luottamuksen, turvallisten ja vaikuttavien yhteisöjen rakentaminen haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten ulottuviin vahvistavat inhimillistä kuuluvuuden tunnetta ja osallisuuden kokemusta. Kuuluminen välittävään vastavuoroiseen yhteisöön synnyttää kokemuksia tarpeellisuudesta, eli siitä, että jokaisen on omien voimavarojensa mukaan mahdollista osallistua toimintojen toteuttamiseen ja olla avuksi toiselle. Tällaiset kokemukset voivat olla ihmisarvoa palauttavia. Havainnot muotoutuvat myös tätä työtä koskevaksi kiinnostuksenkohteeksi. Kiintoisaksi kysymykseksi nousee olisiko perusteltua luoda koko elämänkaaren varrelle, moninaisista elämäntilanteista riippumatta ja aina varhaisista elämänvaiheista lähtien väyliä sellaisen toiminnan pariin, joka synnyttää kokemuksia jokaisen ihmisen osallistumisen tärkeydestä? On pyrittävä työskentelemään suotuisan tahtotilan puolesta, jossa ihan jokaisen ihmisen mukana olo on sellaisenaan arvokasta ja merkityksellistä. Tämän rinnalla jokainen yksittäinen toimijuuteen,

osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen liittyvä sosiaalinen prosessi tulisi arvioida sen kyvystä ja mahdollisuudesta tuottaa kokemuksia täysivaltaisesta kansalaisuudesta.

Kansalaistoimintaan osallistumisen ja elämän merkityksellisyuden kokemisen suhteet liittyvät oletuksiin myönteisistä tapahtumaketjuista eli hyvistä kehistä, joita esimerkiksi Hakanen ja Perhoniemi (2012) ovat tutkineet. Hyvä toiminta, joka tuottaa merkitystä tekijälle itselleen, mutta myös toisille synnyttää myönteisiä tapahtumaketjuja. Kun syntyneet myönteiset kehät liitetään tutkimustietoon, joka osoittaa suomalaisten olevan suhteellisen aktiivisia kansalaistoiminnan kentällä, voidaan toimintaa pitää pelkästään yhteiskunnallisessa mittakaavassa erittäin merkittävänä (Rahkonen 2018; Kajanoja 2019). Toiminnan merkityksen yhteiskunnallisen arvon tunnustaminen puolestaan osoittaa yksilön toiminnan liittyvän laajempaan kokonaisuuteen, kuin missä itse toiminta välttämättä tapahtuu. Tällä tavoin työn tarkoitus on inhimillisen näkökulman lisäksi myös yhteiskunnallinen, ja liittää sen tilaajat osaksi yhteiskunnallista arvontuotantoketjua.

Tavoitteena on, että tämä työ voisi osaltaan tukea ja kirkastaa taustaorganisaatioiden kansalaistoiminnan toimintakokonaisuuksien suuntaa ja mahdollisesti tuoda myös strategiatyöskentelyn sekä tavoitteiden asettamisen rinnalle uutta pohdittavaa. Aikaisempaa laajempi ymmärrys voi samalla edesauttaa kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisen aseman selkiyttämistä ja sen roolin kirkastamista muiden toimintakokonaisuuksien, kuten sosiaali- ja terveystalveluiden rinnalla niin organisaation sisällä kuin asiakasrajapinnoillakin. Aseman vahvistumisen myötä on mahdollista löytää yhä monipuolisempia yhteistyökumppanuuksia ja edistää toiminnan kestävyyttä myös tulevaisuutta ajatellen. Lisääntynyt ymmärrys voi yhtä lailla olla yleishyödyllisesti arvokasta erilaisille yhteisöille ja toimijoille varhaiskasvatuksen, lastensuojelun, vammaisten, neuropsykiatrisesti oirehtivien ja muiden erityisryhmien parissa.

Tavoitteiden ja työn tarkoituksen kannalta sitä ohjaavan suunnan kirkastaminen on tärkeää. Metsämuuronen (2005, 49) esittää tutkimuksen kannalta keskeiseksi työväliseksi hypoteesin muotoilun, joka määrittää suunnan ja jonka avulla teoreettinen tieto voidaan liittää käytännön rinnalle. Hypoteesi on muodoltaan väite, jonka paikkansa pitävyyttä on mahdollista testata. Testauksen seurauksena keskeiset teoriat voidaan joko vahvistaa tai esittää niiden kumoamista. Lisäksi hypoteesi palvelee tutkimuksen objektiivisuutta, vaikka tutkijan omat kiinnostuksenkohteet vaikuttaisivat oleellisesti tutkittavan aiheen valintaan. Tämän työn keskeisenä hypoteesina on, että muiden omaksuttujen toimintamallien tavoin myös kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuminen siirtyy läheissuhteiden kautta yli sukupolvien. Yhtä lailla sen on mahdollista tarttua muilta elämän merkityksellisiltä toiselle.

Tämän työn lähtöajatuksena on puolustaa jokaisen oikeutta kansalaistoimintaan. Oikeutuksen näkökulman asettaminen on perusteltua muun muassa siitä syystä, että toimintaan osallistuminen on yksi potentiaalinen keino hyvinvoinnin ja elämän laadun tukemisessa sekä toimijuuden ja osallisuuden kokemusten kohentumisessa. Se on avaus ihmistä lähellä olevien ajankohtaisten tukimuotojen toteuttamisessa, erilaisten ihmisten ja ihmisryhmien vuorovaikutuksen sekä luottamuksen lisääntymisessä. Edellä mainitut edustavat vain osaa lukuisista tutkituista ja empiriassa havaituista hyödyistä, joita toiminnalla on mahdollista tuottaa. Moninaisista elämäntilanteista johtuen kaikilla ei kuitenkaan ole mahdollisuutta päästä näiden hyötyjen äärelle. Ammatillisesta näkökulmasta kansalaistoiminnan puolustaminen jokaiselle kuuluvana oikeutena asettaa myös omat haasteensa. Matthiesin (2008, 68) ajattelussa se tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa ja tunnustaa ihmisten henkilökohtaiset intressit, yhteisöjen siteet sekä yhteistyön ja yhteistoiminnan mahdollisuudet. Ammatillaiset voivat tukea näiden elinvoimaisuutta ja toimia motivoivana alustana kansalaistoiminnan organisoitumiselle. Yhtä hyvin he voivat toimia sen tukkeena ja esteenä.

4 Tietoperusta ja keskeiset käsitteet

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys on perspektiivi käsiteltävään aiheeseen. Tietoperusta muodostuu erilaisista ilmiön kannalta keskeisistä teorioista ja näkökulmista. Se on tiivistys, jonka avulla tiettyä ilmiötä voidaan selittää. Opinnäytetyössä teoria ja käytäntö ovat yhteydessä toisiinsa ja limittyvät yhteneväksi kokonaisuudeksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tämän työn ydinkäsitteitä ovat kansalaistoiminta, vapaaehtoistoiminta, ylisukupolvisuus, sosiaalinen oppiminen ja elämänlaatu. Kansalaistoimintaan liittyviksi alateemoiksi ja käsitteiksi määritellään vapaaehtoistoiminnan ja vapaaehtoistyön lisäksi kansalaisaktiivisuus.

4.1 Viitekehysten taustoitus

Työn teoreettiseen viitekehykseen ylisukupolvisuuden osalta muodostaa Banduran (1996) sosiaaliskognitiivinen teoria, joka on kehittynyt hänen aikaisemmin kehittämänsä sosiaalisen oppimisteorian pohjalta 1970-luvulta lähtien. Lisäksi kansalaistoiminnan ylisukupolvisia siirtymiä tarkastellaan aikaisempien aihetta koskevien tutkimusten avulla, joiden mukaan erilaiset voimavarat ja toimintamallit siirtyvät perheen sisällä vanhemmilta lapsille (Vauhkonen, ym. 2017; Bekkers 2007; Kärkkäinen 2004; Yossim ym. 2015).

Keskeisten taustateorioiden määrittelyssä huomioidaan aihetta koskevat hyvinvoinnin osa-alueet soveltuvin osin, mutta varsinaiseen kokemukselliseen hyvinvointiin tässä työssä ei keskitytä. Elämänlaadun ja hyvinvoinnin näkökulmat ovat kuitenkin syytä huomioida toimintaan

osallistumisen hyötyjä ja merkityksiä perusteltaessa. Kansalaistoiminnan ja hyvinvoinnin välisten yhteyksien tarkastelussa annetaan kunnia muun muassa sosiologi Erik Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksille. Ulottuvuuksissa having, loving, being ja doing hyvinvointi rakentuu elintason, sosiaalisten suhteiden, itsensä toteuttamisen ja yhteyden kokemisen, yhteisöjen ja merkityksellisen tekemisen kokonaisuudesta. (Kivipelto & Saikkonen 2018.) Näissä kansalaistoiminta ankkuroituu etenkin loving, being ja doing ulottuvuuksiin. Tässä työssä Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin liittyvään teoriaan ei kuitenkaan tyydytä.

Aristoteles uskoi, että ihminen voi kukoistaa ja olla onnellinen vain toteuttaessaan itseään, kyvykkyyksiään ja hyveitään. Aristoteleen filosofiaa on löydettyä esimerkiksi Martha Nussbaumin ja Amartya Senin toimintamahdollisuuksiin keskittyvästä lähestymistavasta ja toimijuusajattelusta, jossa tähdennetään kyvykkyyksiä, voimavaroja, toimijuutta, arvostuksia ja omanlaisen hyvän elämän merkitystä (Nussbaum 2011, 20 & Sen 1993, 31-37). Nojatessaan näihin Nussbaum ja Sen pitävät tärkeimpinä hyvää elämää ohjaavina kysymyksinä mitä ihmisen on mahdollista tehdä ja mitä hänen on mahdollista olla? Elämänlaadun kannalta etenkin Senin teoriassa tärkeää on se, millaisia tekemisen toteuttamisen mahdollisuuksia ympäröivä todellisuus ja yhteiskunta tarjoavat sekä miten hyvin ihminen kykenee niitä hyödyntää toimiessaan kohti arvostamiaan päämääriä. Mahdollisuudet siis muotoutuvat yhdessä henkilökohtaisten kyvykkyyksien, yhteiskunnan poliittisen, sosiaalisen ja taloudellisen ympäristön kokonaisuudesta. Teorian valossa hyvän elämän kannalta keskeiseksi nousevat sekä yksilölliset luontaiset toimintavalmiudet että yhteiskunnan tarjoamat olosuhteet toteuttaa niitä. Edellytyksinä on, että perustavaa laatua olevat tarpeet, kuten ravinto, ihmisoikeudet ja yhteisöön kuulumisen tulevat tyydytetyiksi. Teoriaa voitaisiin testata esittämällä kysymys millä tavoin yhteiskunta mahdollistaa tai estää erilaisten toimintavalmiuksien toteuttamista?

Senin teoria onkin jo varteen otettava työn toisen tutkimusongelman kannalta, mutta ei kuitenkaan tarjoa riittävän mielekästä viitekehystä sen tarkasteluun. Edellisten teorioiden tarkastelun ja huolellisen harkinnan seurauksena tämän opinnäytetyön keskeiseksi teoreettiseksi viitekehyyksi muiden toimintaan osallistumiseen vaikuttavien tekijöiden osalta valikoitui Richard Ryanin ja Edward Decin (2008) itseohjautuvuus- tai itsemääräämisteoriat (Self Determination Theory, SDT), jossa on nähtävissä yhtäläisyyksiä Allardtin, Nussbaumin ja Senin teorioiden kanssa. Työn kannalta oleelliset teoreettiset viitekehyykset esitellään tämän luvun lopussa.

4.2 Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta

Kansalaistoiminnalla tarkoitetaan yleisesti yksilön vapaaehtoisesti tekemää hyvää yhdessä muiden kanssa yhteisen edun hyväksi (Harju 2007, 10-12; Manual on the Measurement of Volunteer Work 2011). Kansalaistoiminnan käsitettä voidaan myös lähestyä kahtalaisesti siten,

että sen poliittinen ulottuvuus liittyy esimerkiksi osallistumisena yhteiseen päätöksentekoon, äänestämiseen ja panostamiseen yksittäiseen poliittiseen ryhmään. Toinen ulottuvuus on kytköksissä sosiaaliseen toimintaan, kuten toimimiseen yhteisen edun hyväksi, ajallisten tai muiden resurssien antamiseen tärkeäksi koetulle kohteelle tai vaikkapa naapuriavun tarjoamiseen (Amanda, Sherraden & Pritzker 2006).

Kansalaistoiminnan voidaan sanoa olevan yläkäsite vapaaehtoistoiminnalle ja -työlle, sekä kansalaisaktiivisuudelle. Vapaaehtoistoiminnasta tai -työstä puhuttaessa viitataan usein järjestäytyneeseen ja organisoituun toimintaan (Pessi & Oravaraasi 2010). Amanda, Sherraden ja Pritzker (2006) esittävät lisäksi, että yhtä lailla talkootyö ja naapuriapu voivat olla osoitusta aktiivisesta kansalaisuudesta. He alleviivaavat myös aktiivisen yhteiskuntaan osallistumisen olevan merkittävää demokratian toteutumisen kannalta. Useat tutkimukset kuitenkin sivuttavat kokonaan neljännen sektorin toteuttaman kansalaistoiminnan, vaikka esimerkiksi kaupunginosiin sijoittuvat aktiiviset liikkeet tuottavat merkittäviä ponnistuksia alueiden elävöittämiseksi ja monenlaisten osallistumismahdollisuuksien parantamiseksi.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kansainvälinen työjärjestö International Labour Organization (ILO) on julkaisussaan *Manual on the Measurement of Volunteer Work* (2011) määritellyt vapaaehtoistoimen kenttää laajemmin kuin suurin osa suomalaisista tutkijoista sitä määrittelee. Määritelmässä on selvästi huomioitu myös vapaa, tai ei organisoitu kansalais- ja vapaaehtoistoiminta. Kyseisessä vapaaehtoistoiminnan arvon mittaamista koskevassa oppaassa toiminta määritellään palkattomaksi ja vapaaehtoisesti tehdyksi työksi. Se on aikaa, jonka henkilö antaa toimiakseen jonkun muun, kuin oman perheensä hyväksi. Yksilön toiminta toteutuu joko jonkun tahon kautta tai suoraan valitsemansa kohteen hyväksi. Oppaan mukaan vapaaehtoistoiminnassa täyttyy seitsemän periaatetta, jotka ovat (1) jonkun tai jonkin hyväksi tehty työ, (2) palkattomuus, (3) vapaatahtoisuus ja (4) organisoituun toimintaan liittyminen tai suoraan kohteen hyväksi toimiminen. Lisäksi (5) toiminnasta hyötyy tekijän itsensä lisäksi kolmas osapuoli, joka ei kuulu toimijan perheeseen. Vapaaehtoistoimintaan lukeutuu (6) tekeminen kaikilla toimialoilla, yksityisellä ja julkishallinnollisella, kolmannella ja tietyin ehdoin ei organisoidulla neljännellä sektorilla. Viimeisenä periaatteena (7) toiminnan kohteiksi on avoimesti määritetty ihmiset, eläimet, ympäristö ja näitä laajempi joukko, sekä yhteiskunnallinen toiminta.

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan määritelmät ovat vapaaehtoissektorin moninaisuudesta johtuen monisäikeiset. Määritelmät ja puhuvat ovat kytköksissä erilaisiin toimintaa ohjaaviin tahoihin ja toisaalta myös itse toimijoihin. Toisin sanoen se kuka puhuu, tai kenestä puhutaan vaikuttavat pitkälti siihen, millaisia termejä toiminnasta käytetään. Vaihtelevaa termien käyttöä kuvaa osaltaan myös Valtiovarainministeriön vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota,

toimintaedellytysten kehittämistä ja toimintaan liittyviä esteitä selvittävän raportin (2015) nimi ”Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapurapu - kaikki käy”.

4.3 Suomalaisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan perinne

Vapaaehtoistoiminnan luonne on säilynyt yli vuosikymmenten, vaikka sen toteutusmuodot muuttuvat ja muovautuvat yhteiskunnan kehityksen rinnalla. Vapaaehtoisesti on aina autettu, vaikutettu ja toimittu, vaikka varhain historiassa toisten konkreettinen auttaminen on ollut ennen kaikkea elinehto. Tässä yhteydessä lienee paikallaan myös pohtia voidaanko ylipäätään puhua sellaisesta toiminnasta vapaaehtoisena ja toteutuuko vapaaehtoistoiminnan perimmäinen tarkoitus, jos toiminta on elossa pysymisen ehto?

Suomalaisen kansalaistoiminnan juuret ulottuvat jopa 1700-luvun loppupuolelle, jolloin järjestäytyneet kansalaistoiminta käynnistyi erilaisten salaseurojen ja vapaamuurareiden toimesta. Kansalaistoiminnan määrittelyn ja järjestäytymisen voidaan siis nähdä alkaneen jo 1700-luvulla. Vuosisadan vaihteessa toimintansa aloittivat muun muassa erilaiset sivistysseurat ja uskonnolliset seurakunnat. (Alapuro & Stenius 1989, 21-23; Heikkilä & Seppo 1989, 77.) Lisäksi kansalaistoiminnan käynnistymiseen vaikutti 1800-luvulla Suomen liittäminen Venäjään ja sitä seuranneen taantuman aiheuttamat muutokset kansan tilanteessa. Tätä pidetään edelleen kansalaistoiminnan synnyn suurimpana vaikuttajana. Sääty-yhteiskunnan aikana 1800-luvun loppupuolella Suomessa syntyi useita yhteiskunnallisia, kansalaisten aktiivisuudelle perustuvia liikkeitä. Uutta vapaamuotoista toimintaa tuottaneet liikkeet toimivat sosiaalisen, sivistyksellisen, kansanterveydellisen ja poliittisen työn parissa. Vuosisadan lopun Suomessa kristillissosiaalisella työllä oli merkittävä rooli naisten aktivoimiselle ja vapaaehtoistyön perustalle ja eräs tämän alan toimija, Helsingin Diakonissalaitos, perustettiin vuonna 1867. Parikymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 1889 Suomeen rantautui myös Pelastusarmeija. Samoihin aikoihin perustettiin myös muita yhteiskuntaa parantavia liikkeitä, joiden keskeisiä kohderyhmiä olivat lapset ja nuoret. Nämä liikkeet muodostuivat merkityksellisiksi uuden kristillisen yhteiskuntamoraalin rakentumiselle. Valtiovallan suojeluksessa syntyi niin ikään useita kristillissosiaalisia järjestöjä. (Markkola 2005, 39-47.)

On merkittävää tunnistaa, että kansalaisaktiivisuuden lähtökohdat eivät liioin ole muuttuneet satoihin vuosiin. Huomio on kiintoisa myös tämän työn kannalta, jossa tarkastelun kohteena ovat sukupolvien ketjuissa välittyvä toiminta. Harju (2007) toteaa vapaaehtoistoiminnan organisaatioiden saavan vielä nykyäänkin alkunsa kansalaisten tai asianosaisten huomaamista epäkohdista tai hoitamattomista asioista yhteiskunnan taholta. Aktiivisella kansalaisyhteiskunnalla on historian valossa ollut merkittävä rooli erilaisten yhteiskunnan epäkohtiin puuttuvien palvelujen kehittäjänä. Useat nykyiset sosiaali- ja terveystalouden toimintamallit ovat syntyneet aktiivisten kansalaisten ja kolmannella sektorilla organisoidun

järjestötoiminnan ansiosta (Pessi, ym. 2011). Näistä mainittakoon Mannerheimin Lastensuojeluliitto, jonka toiminta suomalaisen lastensuojelujärjestelmän alulle panevana voimana on ollut merkittävä (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017). Hyvinvointiyhteiskunta tarvitsee edelleen kansalaistoimintaa ja aktiivisia kansalaisia niin yksilön, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin näkökulmista.

Vuonna 2018 tehty selvitys osoitti suomalaisten olevan aktiivisia vapaaehtoistoimijoita. Taloustutkimuksen toteuttaman kyselyn (N=1000) mukaan 42 % suomalaisista teki vapaaehtoistyötä tai oli mukana kansalaistoiminnassa. Toimijoiden osuus kasvoi viidellä prosentilla vuonna 2002 tehdystä selvityksestä, jossa myös eri ikäisten toimijoiden osuus jakautui tasaisesti (Yeung 2002). Tuoreemman selvityksen mukaan nuorten osallistumisessa ei tapahtunut kasvua toisin kuin aikuisväestön kohdalla, jonka kansalaistoimintaan osallistumisen trendi oli selvästi nouseva. Aikuisiin verrattuna toimintaan osallistuvien 15-24-vuotiaiden nuorten osuus oli kymmenen prosenttia alhaisempi. (Rahkonen 2018.)

Siitä huolimatta, että kansalaisyhteiskunnalla on keskeinen rooli sosiaali- ja terveyspalveluita täydentävänä ja niitä rikastuttavana voimana, on syytä muistaa, ettei kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallinen tehtävä ole toimia palvelujärjestelmän aukkojen paikkaajana. Sen paikka tulisi ennemmin nähdä yhteiskunnallisena arvon tuottajana ja entistä vahvemman tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnan rakentajana. Huomio on keskeinen etenkin suomalaisessa yhteiskuntakontekstissa, kun tarkastellaan vallan ja rahoituksen sekä kolmannen sektorin kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan välistä suhdetta (Badertscher 2018). Julkinen sektori mahdollistaa toimintaa monin tavoin, mutta siihen ohjatut taloudelliset resurssit sisältävät myös valtaa, joka yhä rajatummin ohjaa kolmannen sektorin toteuttamaa vapaaehtoistoimintaa kansalaisyhteiskunnan rajapinnoilla.

4.4 Kansalaistoiminta yhteiskunnallisessa arvontuotannossa

Euroopan parlamentti kohottaa kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan arvokkaaksi paikallista kehitystä mahdollistavaksi voimaksi. Parlamentti pitää toimintaa tärkeänä kansalaisyhteiskunnan vahvistajana ja demokratian turvaajana ja sen mukaan jäsenvaltioiden sekä alueellisten viranhaltijoiden on tunnustettava kansalaistoiminnan arvo sosiaalisen ja taloudellisen yhteenkuuluvuuden edistäjinä. Käytännön tasolla tapahtuvaan työskentelyyn yhdessä kansalaistoimintaa organisoivien tahojen kanssa kannustetaan, jotta toiminnan arvo, tunnustus ja tuki sekä muut toimintaa mahdollistavat puitteet voitaisiin turvata. Yhteistoiminnan avulla, tai sen lisäksi, pyritään saavuttamaan sellaiset institutionaaliset rakenteet, jotka ovat suotuisat kansalaisjärjestöjen osallistumiselle julkiseen keskusteluun. (Pessi, ym. 2011.)

Pirnes ja Tiihonen (2011) tarkastelevat kansalaisyhteiskuntaa Habermasin kommunikatiivisen teorian rinnalla, jossa kansalaisyhteiskuntaa voidaan analysoida elämismaailmasta käsin. Teoria väittää, että yhteiskunnallista kehitystä tapahtuu elämismaailmaan toimesta, joka on erillään systeemisestä maailmasta. Elämismaailmaan kuuluvat privaatti elämänpiiri eli yksilöt perheineen ja kotitalouksineen, sekä kansalaisyhteiskunta ja siihen lukeutuvat kansalais- ja vapaaehtoistoiminta. Systeemiseen maailmaan puolestaan kuuluvat yksityiset voittoa tavoittelevat markkinat ja julkinen valta, jotka niin ikään osallistuvat yhteiskunnalliseen kehitykseen, mutta toimivat erillään elämismaailmasta. Pirnes ja Tiihonen päätyvät kritisoimaan Habermasin esittämän kommunikatiivisen toiminnan teorian yhteyttä hyvinvointiyhteiskuntaan. Kovimmin kritiikki osuu vastakkainasetteluun, jonka mukaan elämismaailmassa, täysin irrallaan markkinoista ja julkisesta vallasta vapaat, itseään toteuttavat ja itseohjautuvat yksilöt liittyvät yhteen, sopivat yhteisistä intresseistään toimien niitä kohti. He ehdottavat, että hyvinvointiyhteiskunnan kannalta kansalais- ja vapaaehtoistoiminta olisi hedelmällisempää nähdä dialogisessa suhteessa systeemisen maailman kanssa. Tässä työssä asetutaan niin ikään puolustamaan heidän esittämänsä dialogista suhdetta.

Yhteiskunnallisessa kontekstissa vapaaehtoistoimintaan liittyvää toimijuusajattelua ja toimintamahdollisuuksia on tarkasteltu eri yhteiskunnan sektoreiden näkökulmista kiinnittäen erityistä huomiota niiden kykyyn vahvistaa ihmisten toimijuutta heidän erilaisissa, haastavissakin elämänvaiheissaan (Nussbaum 2011; Sen 1993). Esimerkiksi tarkasteltaessa sellaisia epäsuotuisia kehityskulkuja, joissa ihminen menettää työkykynsä, tai on vaarassa ajautua syrjäytetyksi, joutuu aikaisemmin kuvattu Habermasin teoria kyseenalaistetuksi. Samanaikaisesti vahvistuu käsitys siitä, että yhteiskunnan myönteinen kehitys edellyttää elämis- ja systeemisen maailman jatkuvaa vuorovaikutusta. (Pirnes & Tiihonen 2011.)

Toimijuutta painottavista teorioista poiketen voidaan väittää, ettei ihminen moninaisten elämäntilanteidensa keskellä välttämättä ole tietoisia valintoja tekevä ja aktiivisesti toimintaansa järkipäisesti ohjaileva yhteiskunnallinen toimija. Sen sijaan yksilön kyky ja edellytykset käyttää valtaansa tietoisesti asioiden toisin valitsemiseen liittyvät vahvasti hänen kokemusmaailmaansa (Pirnes & Tiihonen 2011). Esimerkiksi yhteiskunnan keskiöstä syrjään joutuneiden mahdollisuus havahtua kyvykkyksiinsä, voimaantua ja valtautua voidaan liittää heidän mahdollisuuksiinsa päästä osaksi sellaisia areenoita, joissa kokemuksellinen kuuluminen yhteisöön ja yhteiskuntaan mahdollistuvat. Helander ja Laaksonen (1999) toteavat niin ikään, ettei yhteiskunta kykene vastaamaan kansalaisten tarpeisiin riittävän nopeasti tai riittävillä resursseilla. Siinä missä yhteiskunta ei enää kykene ottamaan vastuuta yksilön hyvinvoinnista korostuvat kolmannen sektorin toimijoiden ja kansalaisyhteiskunnan roolit vastuun kantajina ja rinnalla kulkijoina. Kansalaisyhteiskunta nähdään vahvasti voimaa antavana areenana, jossa

tärkeäksi koettujen asioiden parissa toimiminen myötävaikuttaa elämän merkityssisältöjen yhteyteen pääsyä vahvistaen samalla osallisuuden kokemuksia (Pettigrew ym. 2019; Yossim ym. 2015).

Vapaaehtoistoiminta organisoituna toimintanaan on jo vakiintunut toimintamuoto suomalaisessa yhteiskunnassa. Kolmas sektori ja muu organisoitu vapaaehtoistoiminta tuottavat yhteiskunnallisesti merkittävän paljon hyvinvointia lisäävää pääomaa (Helander & Laaksonen 1999). 1990-luvulla Maailmanpankki liitti sosiaalisen pääoman käsitteen osaksi taloustieteen käsitteistöä. Lisääntynyt ymmärrys inhimillisen ja sosiaalisen pääoman yhteismerkityksestä eli inhimillisistä voimavaroista vahvistivat sosiaalisen pääoman asemaa yhteiskuntataloudellisessa kontekstissa. Maailmanpankki osoitti, että sosiaalinen pääoma on parhaiten talouskasvua selittävä tekijä. (Kajanoja 2019, 84.) Taloudellisesta kytköksestä huolimatta painotus esitetään nimenomaan inhimillisen ja kollektiivisen hyvän näkökulmasta. Tämä painostus on syytä ottaa vakavasti ja sallia kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan merkitys itseisarvoisen tärkeänä osana hyvinvoivaa yhteiskuntaa, eikä sitä koskaan tule arvottaa ihmisten ja yhteisöjen tuottavuuden kautta.

Jatkuvan talouskasvun tavoittelun sijaan, tai vahvasti sen rinnalla on annettava kunnia elämän todellisille arvoille ja merkityksellisyydelle. Valtioneuvoston Tulevaisuusselonteon Ratkaisuja työn murroksessa (2018) julkaisu asettuu tukemaan tätä suuntaa painottaessaan taloudellisen arvonnousun sijaan työn merkityksen ytimessä olevaa arvontuotantoa. Tulevaisuusselonteko (2018, 11-18) arvioi, että merkityksellisyyden keskiöön kohottaminen mullistaisi teollistumisen ajalta saakka vallinneen ajatuksen kahdeksasta neljään kodin ulkopuolella työskentelevistä veronmaksajakansalaisista, joiden työnteon tarkoitus on kuun lopussa odottava rahallinen palkkio. Ratkaisuksi esitetään siirtymistä kohti yhteiskunnallista hyvinvointipolitiikkaa, jossa arvokas työ voi tuottaa tai olla tuottamatta veroja. Edellisten painotusten nojalla voidaankin väittää, ettei yhteiskunnallisen arvontuotannon kannalta merkittävässä roolissa ole maksetut verot, vaan se tärkeä arvo, jota hyvällä toiminnalla saadaan aikaan.

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan arvo ja toiminnan tuottama merkityksellisyys on syrjäytymispuheen vastavoima. Sosiaalitieteisiin liittyvä syrjäytymispuhe on peräisin 1980-luvulta (Sandberg 2015, 31). Hallitusohjelmissa se esiintyi ensimmäisiä kertoja Paavo Lipposen toisen hallituskauden keväällä 1999, jota seurasi vuosille 2000-2002 ajoittunut osallisuushanke (Valtioneuvosto 1999). Osallisuushankkeen tavoitteena oli vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa erilaisilla toimenpiteillä, kuten kehittämällä kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, sekä vahvistamalla syrjäytymistä ehkäiseviä käytäntöjä. Hanke nojasi hallitusohjelmaan ja hallituksen hankesalkun täsmennykseen, jossa yhteisöllisyys ja siihen liittyvät poliittiset käytänteet nimettiin edistämisen kohteiksi. (Sisäministeriö 1999.) Myös

vuosituhannen vaihteen hallitusohjelma pyrki lisäämään osallistumisen paikkoja, vaikuttamisen mahdollisuuksia, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Viisitoista vuotta myöhemmin filosofi Martela (2014) totesi, ettei köyhyys oikeastaan ole suomalaisen yhteiskunnan varsinainen ongelma, vaan se on pikemminkin osattomuudesta johtuva oire. Osattomuuden nostaminen ydinongelmaksi perustuu hänen mukaansa sellaisten elämäntaitojen puuttumiseen, jotka valtaosalle ihmisistä ovat itsestään selviä, mutta jotka osattomalta puuttuvat. Yhteiskunnallisen arvontuotannon näkökulmasta kansalaistoiminnalla on vahva paikkansa osallisuuden edistäjänä, sekä yhteisöllisten arvojen ja merkityksellisyyden vaalijana. Tämä pätee yhtä lailla poliittisten suuntien rinnalla kuin niistä irrallaankin.

Sosiaalisen konstruktionismin ydinajatus on kielenkäytön vaikutukset todellisuuteen ja sen muotoutumiseen myös tulevaisuudessa. Mikäli yleinen keskustelu yhä enemmän painottaisi vapaaehtoistoimintaa arvoa tuottavana toimintana, edistäisivät siihen liitetyt ilmaukset sekä käsitykset huomion kiinnittymistä toiminnan arvontuotannolliseen ulottuvuuteen. Vaikka vapaaehtoisesti tehdyn työn ja toiminnan arvon tunnustaminen edellyttää myös konkreettisia toimia, on puhekielellä sosiaaliseen konstruktionismiin viitaten mahdollisuus luoda itseään toteuttavia ennusteita, vaikuttaa käyttäytymiseen ja fyysiseen todellisuuteen. (Mäkkeli & Kostamo 2017, 167.) Todellisuuden rakentuminen kielellisten ilmausten avulla tavoittelee huolellista ajattelua ja harkittuja sekä tietoisia kielellisiä valintoja.

4.5 Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuvien elämänlaadun kokemuksia

Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisella on tutkitusti lukuisia yksilön kannalta myönteisiä fyysisiä ja psyykkisiä vaikutuksia. Toimintaan osallistumisen myönteiset psykologiset vaikutukset liittyvät lisääntyneeseen elämäntyytyväisyyteen sekä subjektiiviseen hyvinvoinnin kokemukseen, pienentyneeseen masentuneisuuden riskiin ja sosiaalisen yhteyden kokemuksiin (Pettigrew ym. 2019; Yossim ym. 2015). Kivipelto ja Saikkonen (2018) väittävät niin ikään heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten muodostavan ihmissuhteita ja sosiaalisia verkostoja sekä vahvistavan kokemuksiaan yhteisön jäsenyydestä mielekkään tekemisen parissa, jota erilaiset järjestötoimijat tarjoavat. Fyysiset hyödyt puolestaan liittyvät parantuneeseen kokemukseen henkilökohtaisesta terveydentilasta ja myönteisiin vaikutuksiin kognitiivisessa toimintakyvyssä. Tutkitusti toimintaan osallistuminen vaikuttaa myönteisesti myös verenpaineen säätelyyn, mahdollisen sairaalassaoloajan lyhenemiseen ja elinajan pitenemiseen. (Pettigrew ym. 2019; Yossim ym. 2015.)

Jokaisen yksilön kannalta on arvokasta kokea toimensa merkitykselliseksi. Toimiminen henkilökohtaisten merkityssisältöjen äärellä on yhteydessä lisääntyneisiin hyvinvoinnin kokemuksiin ja aikuisten sekä iäkkäiden hyvään terveydentilaan (Yossim ym. 2015). Vastaavasti tällaisen toiminnan puuttuminen heikentää kyvykkyyksien ja osaamisen tunnistamista sekä

kehittymistä. Se rapauttaa yhteisöjä, häiritsee toimivia väestösuhteita ja lopulta heikentää demokratian toteutumista (Amanda, Sherraden & Pritzker 2006). Grönlundin (2012) sekä Pessin ja Oravasaaren (2010) mukaan kansalaistoiminta on sosiaalisen pääoman rakennusaine ja indikaattorina se antaa jopa viitteitä siitä, mikä pitää yhteiskuntaa kasassa.

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta kytkeytyy ihmisen itsensä tärkeäksi kokemien asioiden ja ilmiöiden parissa toimimiseen. Samalla, kun toiminta tuo tekijälleen merkityksellisyyden kokemuksia se liittyy tämän osaksi elämän laajempia merkityssisältöjä. Yhteys itsen, toisiin ihmisiin tai esimerkiksi luontoon edistää myötätuntoisuutta, sekä elämän tarkoituksen ja sen arvokkuuden tuntua. Toimiminen itselle tärkeän, mutta oman arjen kannalta uudenlaisen ilmiön parissa avaa myös uudenlaisia näköaloja elämään. (Salonen & Bardy 2015, 5-8.) Tästä esimerkkinä on toiminta haavoittuvien ihmisryhmien parissa, joka parhaimmillaan auttaa maailman näkemistä toisen ihmisen silmin kuroen samalla empatiakuiluja.

Kansalaistoiminnan, hyvinvoinnin ja elämänlaadun kokemusten yhteyksiä tarkastellessa ei osallisuutta voida jättää huomiotta. Yksinkertaisimmillaan osallisuus voidaan käsittää kuulumisena ja kuulluksi tulemisena. Se on myös mahdollista tulkita sosiaalipoliittisesta näkökohdasta käsin valtion velvollisuutena mahdollistaa ja tukea yhteiskuntaan osallistumista (Leemann, Kuusisto & Hämäläinen 2015). Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet (2021) määrittelyssä sitä lähestytään tavalla, jossa yksilölliset kokemukset osallisuuden toteutumisesta vaikuttavat suoraan hyvinvointiin, turvallisuuden kokemuksiin, tulevaisuuden näkyihin ja henkilökohtaisiin toimintamahdollisuuksiin. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos jaottelee osallisuuteen liittyvät osa-alueet kolmeen kokonaisuuteen, joista ensimmäinen liittyy omaan elämään, toinen yhteisöihin sekä vaikuttamisen prosesseihin ja viimeinen osallisuuteen yhteisestä hyvästä.

Osallisuuden osa-alueet ovat linjassa 1980-luvulla julkistetun, mutta ajan saatossa edelleen kehittyneen Ryanin ja Decin (2008) sekä sittemmin Martelan ja Ryanin (2016) täydentämän itseohjautuvuusteorian kanssa. Yhtä lailla ne liittyvät Allardin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin (Kivipelto & Saikkonen 2018). Osallisuudella omaan elämään viitataan sekä ihmisen mahdollisuuksiin elää omannäköistään elämää että mahdollisuuksiin määritellä osallistumistaan toimintaan ja palveluihin. Yhteisöiden ja vaikuttamisen prosessien näkökulmasta keskiössä ovat yksilön vapaudet kuulua sellaisiin ryhmiin, joita hän itse pitää tärkeinä. Sen lisäksi, että ihminen kokee kuuluvansa tärkeänä pitämäänsä ryhmään, hänen on myös pystyttävä vaikuttamaan niiden toimintaan ja saatava tukea vaikuttaa niiden kautta. Osallisuudella yhteiseen hyvään tarkoitetaan mahdollisuutta osallistua yhteiseen hyväntekemiseen, josta seuraa arvostusta ja yhteyttä toisiin. (Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet 2021.)

Yksilön kannalta kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisen arvottaminen pelkästään yhteiskunnallisen hyödyn näkökulmasta ei ole mielekästä. Sen sijaan toimijan hyvinvoinnin ja elämänlaadun valossa kaikki merkitykselliseksi koettu aktiivisuus on merkittävää. Yhteiskunnallisesta katsontakannasta käsin yhteisen hyvän tavoittelemisen jonkin aktiivisen kansalaisuuden muodon avulla voi tuntua vähäiseltä, tai jopa kokonaan merkityksettömältä. Neljäs sektori, jota luonnehditaan ei organisoituna vapaaehtoistoimintana on kansalaisten mahdollisuus vaikuttaa ja toimia itselleen merkityksellisen asian puolesta, tuottaa hyvää yhteiseen hyvinvointipääomaan, olla osallinen omassa yhteisössään tai mukana maailman muuttamisessa.

4.6 Toiminnan ylisukupolviset siirtymät ja sosiaalkognitiivinen teoria

Ylisukupolvisilla siirtymillä viitataan tässä yhteydessä erilaisten sosiaalisten ja henkisten käyttäytymis- ja toimintamallien, sekä voimavarojen siirtymiseen sukupolvelta toiselle. Ne liittyvät esimerkiksi kulttuuriin, elämän hyvinvointia ja elämänlaatua lisääviin periytyviin ominaisuuksiin. Yksinkertaistettuna heikot tai hyvät voimavarat liikkuvat perheen sisällä vanhempien kautta lapsiin. (Vauhkonen, ym. 2017; Kärkkäinen 2004, 29; Yossim ym. 2015.) Ylisukupolvisen geneettisen perimän vaikutukset ovat pääosin rajattuja tämän tarkastelun ulkopuolelle, vaikka tiettyjen altistavien tekijöiden yhteys voimavarojen siirtymiseen on toki mahdollista. Geneettisen perimän ja ympäristön suhdetta tarkastellaan tässä luvussa soveltuvin osin.

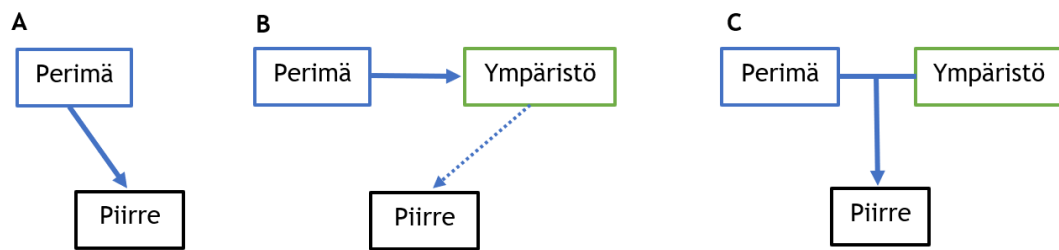
Tutkimustulokset (Vauhkonen, ym. 2017) osoittavat vanhempien huono-osaisuuden yhteyden perheen lasten huono-osaisuuteen aikuisiällä. He arvioivat vanhempien työttömyyden tai koulutuksen puutteen ennustavan perheen lasten koulutusjärjestelmästä tipahtamista ja työelämän ulkopuolelle jäämistä eikä niinkään huono-osaisuutta yleisesti. Sosiaalisessa välittymisessä on kyse sellaisten ei-materiaalisten huono-osaisuutta aiheuttavien ominaisuuksien siirtymisestä, jotka liittyvät esimerkiksi arvoihin, asenteisiin ja käyttäytymiseen, ja jotka ennustavat lasten asemaa aikuisiällä. Kiintoisassa Hollantilaista vapaaehtoistoimintaa koskevassa tutkimuksessaan (N=2000) Bekkers (2007) onnistui osoittamaan, että lapset usein perivät tiettyjä arvoja ja asenteita vanhemmiltaan, jotka tarjoavat heille vapaaehtoistoimintaan osallistumisen mallin. Väitetään myös, että kansalaistoimintaan osallistuminen on heikkoa niukassa taloudellisessa tilanteessa elävissä perheissä, sillä lapset jäävät niissä vaille vanhempiensa kansalaisaktiivisuuden esimerkkiä (Amanda, Sherraden & Pritzker 2006). Kärkkäinen (2004, 258) esittää yhtenevän havainnon sosiaalisten ja kulttuuristen pääomien periytyvyydestä, ja väittääkin yksilön usein pysyvän lähtösosiaaliluokassaan.

Heikko sosiaalinen pääoma, huonot käyttäytymismallit ja ylisukupolviset ongelmat ovat merkittäviä hyvinvointia heikentäviä tekijöitä (Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus 2016). Esimerkiksi perheessä ilmenevät mielenterveys- ja päihdeongelmat altistavat lapsen samantyyppisille haasteille, jotka voivat ilmetä myöhemmissä elämänvaiheissa. Vanhempien ongelmallinen käyttäytyminen vaikuttaa lapseen enemmän kuin isovanhempien, jolloin sukupolvienvälinen vaikutus toisiinsa on ylisukupolvista voimakkaampaa. Väitetään myös, että lapsen huono suhde samaa sukupuolta olevan vanhemman kanssa, altistaa lapsen ongelmille tulevaisuudessa. (Kärkkäinen 2004; Weissman, ym. 2005 & Sosiaalinen perimä 2007.)

Myöhemmän elämän hyvinvoinnille luodaan perusta lapsuudessa. Hyvinvointierojen ja syrjäytymisen syyt ovat usein nähtävissä jo varhaisemmissa elämänvaiheissa. Geneettinen perimä, kasvuolosuhteet ja ympäröivä yhteiskunta muokkaavat kuitenkin yksilöä läpi elämän. Sukupolvilta toisille siirtyy henkisiä, sosiaalisia, aineellisia ja kulttuurisia elämänhallintaan liittyviä voimavaroja. Hyvinvoinnin tukemiseen tulisikin satsata jo varhain, sillä yhteiskuntaan kiinnittyminen alkaa jo heti syntyessä, jopa sikiökaudella. Yhteiskunnan ulkopuolelle joutumisen riskiä pitäisi pystyä ennakoimaan olemassa olevalla tiedolla ja ennaltaehkäistä ongelmien ilmaantuminen ja kasaantuminen. Tutkimusten mukaan voidaan ennalta arvioida syrjäytymiseen altistavia tekijöitä ja tunnistaa suurimmassa syrjäytymisvaarassa olevat. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi nuoret, joilla on vammaisuuden, sairastavuuden tai vanhempien ongelmien vuoksi pienemmät resurssit ja heikompi tukiverkosto. (Paananen ym. 2012.)

Suomalaisten nuorten osuus vapaaehtoistoiminnassa on useita muita maita alhaisemmalla tasolla. Niukka osallistuminen on mahdollisesti suomalaisen koulutusjärjestelmän käytänteistä johtuvaa seurausta. Koulutus ei ainakaan toistaiseksi aktiivisesti tarjoa nuorille vapaaehtoistointaan osallistumisen mahdollisuuksia, eikä sen arvoa siten olla tunnustettu opetusjärjestelmässä. (Kansalaisareena 2018.) Havainto on keskeinen, sillä niukka osallistuminen saattaa viestiä myös sosiaalisten- ja kulttuuristen pääomien vajeesta. Sukupolvelta toiselle siirtyvät pääomat ja voimavarat vahvistavat myöhempien ikävaiheiden kansalais- ja vapaaehtoistointaan liittymisen todennäköisyyttä ja toimintaan liittymisen onkin arvioitu olevan elämänmittaisen kehityskulun kumulatiivinen seuraus. (Yossim ym. 2015.) Näin ollen lasten ja nuorten varhainen vapaaehtoistointaan altistaminen voisi luoda uudenlaisia mahdollisuuksia epäsuotuisiin kehityskulkuihin puuttumiseksi.

Paunio (2011) tarkastelee Duodecimin julkaisemassa lääketieteellisessä aikakauskirjassa genetiikan ja ympäristön välisiä suhteita. Artikkelissaan Paunio osoittaa ominaisuuksien periytymisen ympäristön, geenien tai ympäristön ja geenien korrelaationa.

Kuvio 1: Genetiikan ja ympäristön väliset suhteet piirteiden määräytymisessä (mukaellen Paunio 2011).

Kuviossa (Kuvio 1) periytyminen mekanismia havainnollistaa kohta A) suora periytyminen. Sen mukaan perimä yksinkertaisimmillaan määrää tietyn ominaisuuden. Geneettinen variaatio voi kuitenkin johtaa yksilöiden välisiin eroihin. Kohdassa B) geneettistä korrelaatiota havainnollistaa kuvio, jossa perimä vaikuttaa ympäristöön ja sitä kautta yksilöihin passiivisesti, evokatiivisesti tai aktiivisesti. Viimeisessä havainnollistavassa kuviossa C) esitetään geneettinen interaktio, jossa geneettinen variaatio ilmenee vain tietyssä ympäristössä. Paunio (2011) viittaa artikkelissaan tutkimuksiin, joissa on voitu osoittaa trauman tai stressin vaikutuksia yksilön sen hetkiseen tai myöhempään käyttäytymiseen. Hän kuitenkin kritisoi perimän ja ympäristön vaikutuksiin kohdistuvia tutkimuksia niiden luotettavuuden näkökulmasta. Hänen mukaansa hiljattain on ollut nähtävissä intressi julkaista positiivisia tutkimustuloksia, jonka vuoksi aiheesta tehtyihin julkaisuihin on syytä suhtautua varauksella (ks myös Weissman, ym. 2005).

Ylisukupolvisia kohtaloita voi lähestyä sosiaaliskognitiivisen teorian avulla. Teorian uraa uurtava kehittäjä Albert Bandura (1996) kehitti 1970-luvulla sosiaalisen oppimisteorian, jonka keskeiset elementit sisältyvät myös 1980-luvulla uudistuneeseen sosiaaliskognitiiviseen teoriaan. Teoria pohjaa havainnoimalla oppimiseen sekä mallintamisen prosesseihin ja pitää todennäköisenä erilaisten käyttäytymismallien siirtymistä havaitsemisen ja jäljittelyn kautta ihmiseltä toiselle. Hän esimerkiksi väittää lasten omaksuvan tällä tavoin vanhempiensa toivotut ja ei-toivotut käyttäytymismallit. Oppiminen voi perustua erilaisten symbolisten mallien jäljittelylle ja esimerkin noudattamiselle, kuten Hirsjärvi (1983, 112) esittää. Teoriassa on neljä osa-aluetta, jotka liittyvät tarkkaavaisuuteen, säilyttämiseen, opitun toimintamallin suorittamiseen ja motivaatioon. Siinä painottuvat kognitiivinen säätely ja prosessit, jotka vaikuttavat havaitsemisen kautta oppimiseen ja omaksuttuihin toimintamalleihin. Tällä tavoin ihminen kehittyy ja muotoutuu käyttäytymisen, kognitioiden ja ympäristön jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

Bandura (1996) korostaa vanhempien esimerkillä olevan vaikutusta jälkipolven pystyvyyden kokemiseen, eli siihen miten lapset uskovat omiin kyvykkyyksiinsä erilaisissa tilanteissa. Mikäli

lapsen käsitys omista mahdollisuuksista selviytyä ja edetä vaikkapa opinnoissa on heikko, voidaan selitystä etsiä mieluummin vanhemman suhtautumisesta koulutukseen, kuin tämän omasta koulutustasosta. Sama ajattelu pätee myös oppimisympäristöissä, joissa opettajan suhtautumisella opiskelijoihin heidän taustoistaan riippumatta, uskotaan olevan suuri rooli. Samalla Bandura esittää myös vaihtoehdoisen näkökulman toimijuusajattelulle. Toimijuutta tarkastellaan hänen mukaansa turhan painokkaasti yksilöstä käsin, kun se pitäisi mieluummin laajentaa koskemaan kollektiivista toimijuutta (esim. Nussbaum 2011, & Sen 1993). Ryhmän dynamiikan ja jaettujen uskomusten kautta syntyvä yhteinen, kollektiivinen kyvykkyys on enemmän kuin sen yksittäisten jäsentensä summa. Kollektiivisen toimijuuden avulla ihmiset voivat valjastaa resurssinsa ja ylittää eteensä langenneita esteitä ponnistaessaan kohti toivomaansa muutosta. Kiintoisaksi kysymykseksi jääkin millaiset sosiaaliset ympäristöt ovat mahdollisimman suotuisat yksilöiden ja ryhmien pystyvyyden tunteiden kannalta?

4.7 Itseohjautuvuusteoria ja hyväntekemisen perustarve

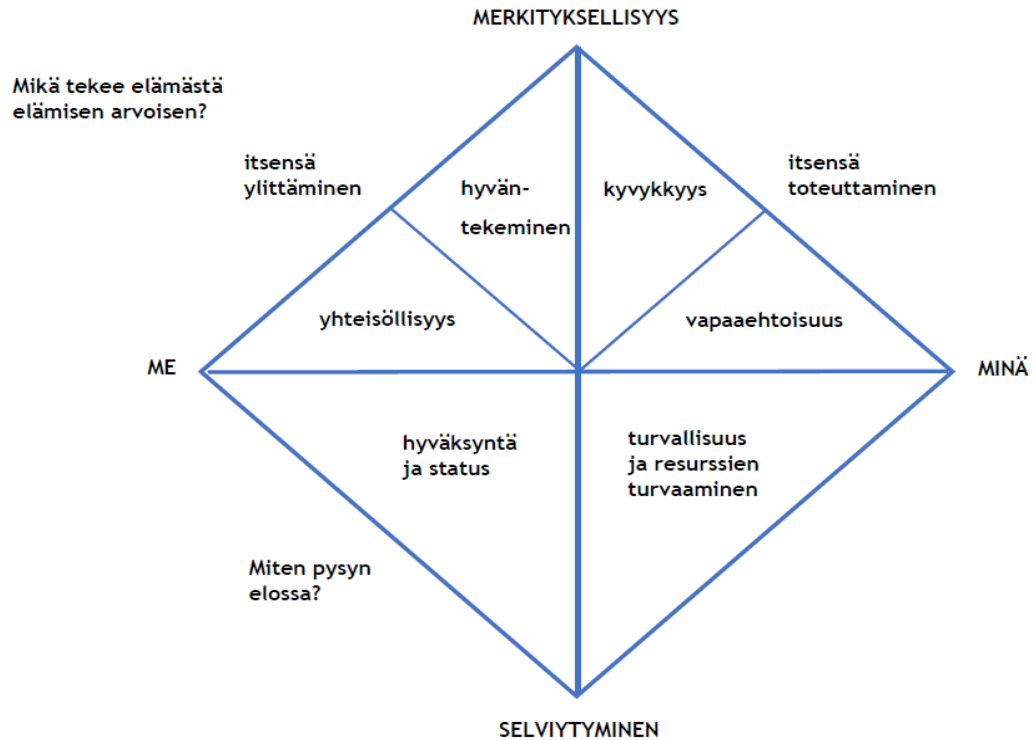
Edward Decin ja Richard Ryanin kehittämä itsemääräämisteoria, tai itseohjautuvuusteoria (Self-Determination Theory, SDT) on kehittynyt seitsemänkymmentäluvulta lähtien. Suomessa sitä on sittemmin, myös yhdessä Ryanin kanssa, tutkinut filosofi Frank Martela. Itseohjautuvuusteorian mukaan ihmisellä on hyvinvoivan elämän kannalta välttämättömiä psykologisia perustarpeita ja toisin, kuin edellisessä luvussa esitelty Banduran teoria, se erottaa enemmän kuin yhdenlaisen motivaation. Teorian ja siihen kytkeytyvän motivaation taustalla olevan ydinkysymyksen avulla pyritään selvittämään miksi ihmiset tekevät sitä mitä he tekevät. Toisin sanoen sen kiinnostuksen kohteina ovat ihmisen toimintaan, ajatteluun ja kehittymiseen liittyvät kokonaisuudet. (Deci & Ryan 2008; Martela & Ryan 2016.)

Motivaatiolla tarkoitetaan halua tehdä jotain ja motivoituneena ihminen toimii aktiivisesti saavuttaakseen tavoitteensa (Launonen ja Ruotsalainen 2017, 37-39.) Ryanin ja Decin (2008) kehittämä itseohjautuvuusteoria määrittää motivaatiolle kaksi osa-aluetta liittyen motivaation tasoon ja sen taustalla vaikuttaviin syihin. Teorian mukaan motivaatio voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen motivaatioon riippuen siitä tavoitellaanko itse tekemisellä tyydytystä, vai onko sen avulla tarkoitus saavuttaa jokin päämäärä tai palkkio. (Ryan & Deci 2008.) Martela ja Jarenko (2014, 14) luonnehtivat sisäisesti motivoitunutta henkilöä muun muassa aktiiviseksi, uteliaaksi ja leikkisäksi. Ihminen siis nauttii tehdessään asioita ilman, että tavoittelee sillä ulkopuolista kannustinta. Itseohjautuvuusteoriaa, sen sisältämiä psykologisten perustarpeiden osa-alueita ja tarpeiden tyydyttymisestä syntyvää motivaatiota hyödynnetään tässä työssä soveltuvin osin.

Psykologisista perustarpeista ensimmäinen on elossa pysyminen. Toinen inhimillinen perustarve, joka liittyy läheisesti hengissä pysymiseen, on yhteisössä hyväksytyksi tuleminen. Turvallisuus ja hyväksytyksi tuleminen mahdollistavat ulkoisen motivaation, mutta ne eivät

yksistään synnytä sisäistä motivaatiota ja mahdollista hyvinvointia. Sisäiseen motivaatioon ja hyvään elämään liittyvät psykologiset perustarpeet ovat kyvykkyys, autonomia, yhteenkuuluminen ja vastavuoroinen hyväntekeminen. (Martela & Ryan 2016; Launonen & Ruotsalainen 2017, 38-39.) Etenkin sisäiseen motivaatioon lukeutuvat psykologiset perustarpeet ovat kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa tarkasteltaessa merkittäviä.

Sisäinen motivaatio liittyy kulttuurisista piirteistä riippumattomiin sisäsyntyisiin psykologisiin tarpeisiin, kyvykkyyteen, autonomiaan ja yhteenkuuluvuuteen (Ryan & Deci 2008). Ryanin ja Martelan (2016) tutkimuksen perusteella alun perin kolmen sisäisen motivaation kannalta ratkaisevan osa-alueen rinnalle nousi neljäs hyvinvoinnin kannalta merkittävä perustarve, vastavuoroinen hyväntekeminen. Sisäiselle motivaatiolle olennaisia ovat sosiaalisten olosuhteiden mahdollisuudet ruokkia inhimillisiä perustarpeita (esim. Nussbaum 2011, 20 & Sen 1993, 31-37). Mikäli olosuhteet ovat suotuisat ihmisen on helpompi ymmärtää ja yhdistää ulkoisia, esimerkiksi kulttuurin asettamia vaatimuksia, arvoja ja normeja omaan ajatteluunsa. Ihmiselle kiinnostavat toiminnan muodot liittyvät sisäisen motivaation tekijöihin, kun taas tärkeäksi koetut osa-alueet liittyvät sisäistettyihin motivaatiotekijöihin. Autonomian, kompetenssin ja yhteenkuuluvuuden tasapaino toimintaan liittyvillä areenoilla synnyttää sisäistä motivaatiota ja samalla se edistää ulkoisten motivaatiotekijöiden sisäistämistä. (Deci & Ryan 2008). Tasapaino kuitenkin häiriintyy eikä ihmisen ole mahdollista saavuttaa parasta potentiaaliaan, jos vastavuoroisen hyväntekeemisen perustarve ei täyty (Martela & Ryan 2016).

Kuvio 2: Motivaatiotimantti (mukaellen Martela 2015).

Motivaatiotimantissa (Kuvio 2) itsensä toteuttamista kuvaavat vapaaehtoisuus, eli autonomia ja kyvykkyys. Nämä sisäsyntyisen psykologiset tarpeet ovat itsensä toteuttamisen ja arvokkaan elämän kannalta keskeisimmät perustarpeet. Perustarpeiden tyydyttyessä ihmisen on mahdollista toteuttaa itseään ja elää elämää, joka on juuri hänen kannaltaan hyväksi koettua ja oikeanlaista. Sisäiset motivaatiotekijät ovat vahvasti yhteydessä psyykkiseen terveyteen ja hyvinvointiin, sekä elämänlaadun kokemuksiin (Deci & Ryan 2008; Martela & Ryan 2016). Toiminnassa ne mahdollistavat sen, että ihminen voi toteuttaa itseään tekemisensä kautta. (Martela & Jarenko 2017, 57.) Elämänlaadun kokemukset siis lisääntyvät mainittujen perustarpeiden ollessa tasapainossa ja seurauksena ihminen kykenee yhä parempiin suorituksiin.

Kokemus itsemääräämisestä ja mahdollisuus itseilmaisuun omassa toiminnassa liittyvät vapaaehtoisuuden perustarpeeseen. Arvojen ja päämäärien mukainen toiminta, jonka ihminen kokee itselleen läheiseksi ovat merkittävässä roolissa juuri kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa. (Martela & Jarenko, 2014, 58-59.) Näihin liittyessään yksilöllä on vapaus valita itselleen sopiva toiminnan muoto, osallistumisen rytmi ja tekeminen, joka hänen arvomaailmassaan on tärkeää. Vapaaehtoisuuden lisäksi tarvitaan kuitenkin myös kokemusta

siitä, että omat kyvyt riittävät tehtävästä suoriutumiseen. Kyvykkyyden kokemuksia ihminen saa tekemisen taitavuudesta, eli tehtävistä suoriutumisesta, niistä oppimisessa ja kehittämisessä. (Martela & Jarenko 2014, 30.) Martela ja Jarenko (2017, 59) korostavat tähän liittyvän kaksi keskeistä osa-aluetta, aikaansaamisen ja osaamisen. Tehtävästä suoriutuminen ja aikaansaaminen synnyttävät tekijälleen tyydytystä ja hyvää oloa.

Motivaatiotimantin yläosan vasen puoli (Kuvio 2) muodostuu yhteyden kokemisesta, eli yhteenkuulumisesta ja hyväntekemisestä. Sen mukaan ihmisellä on inhimillinen tarve kuulua yhteisöön, jossa on hänestä välittäviä ihmisiä ja joista hän voi välittää takaisin. Ihminen on mahdollisesti parhaimmillaan toimijana ja osana välittävää yhteisöä. Kohtaamisen ja yhteyden toisiin ihmisiin uskotaan myös motivoivan tekemistä. (Launonen & Ruotsalainen 38-39, 2017; Martela & Jarenko 2017, 60-61.) Neljäs perustarve, vastavuoroinen hyväntekeminen lisättiin Ryanin ja Decin itsemääräämisteoriaan kriittisen tarkastelun ja jatkotutkimusten (Ryan & Martela 2016) seurauksena, jotka osoittivat perustelut sen lisäämiseksi muiden perustarpeiden rinnalle. Vastavuoroisen hyvän tekemisen tarve voi toteutua sellaisen toiminnan kautta, jossa ihminen kokee oman tekemisensä arvokkaana toisille. Nämä toiset voivat olla muita yhteisön jäseniä, tekemisen kohteena olevia ihmisiä tai ryhmiä, yhteiskunta tai vaikkapa koko maailma. (Martela & Jarenko 2014, 30; Martela & Jarenko 2017, 61-63.) Muiden perustarpeiden ohessa neljäs osa-alue on merkittävä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kontekstissa.

Sisäinen motivaatio synnyttää myös innostusta ja intohimoa. Kun ihminen tekee asioita, jotka hän kokee kiinnostaviksi tyydyttyvät sisäisen motivaatioon liittyvät inhimillisten perustarpeiden osa-alueet. Sisäistä motivaatiota voi siis ruokkia näiden psykologisten perustarpeiden tyydyttymisen kautta. Kun ihminen kokee kuuluvansa yhteisöön, kykenevänsä suoriutua tehtävistään ja voivansa itse vaikuttaa tekemisensä sisältöihin voidaan olettaa toiminnan tuottavan hänelle hyvinvointia sekä elämän laadun kokemuksia. Vastaavasti ulkoisen motivaation ruokkiminen vähentää autonomiaa ja voi näin myös heikentää motivaatiota. (Launonen & Ruotsalainen 2017, 44; Martela & Jarenko 2014, 33.) Huomio on keskeinen vapaaehtoistoiminnan kentällä toimintaa organisoivien järjestöjen ja yhteisöjen näkökulmasta, sillä niiden toiminnassa usein etsitään keinoja erilaisten palkkiojärjestelmien synnyttämiseksi.

Hakanen ja Perhoniemi (2012, 38) puoltavat tekemisen ja inhimillisten psykologisten perustarpeiden tyydyttymisen kautta saadun myönteisen kehän ajatusta. Heidän mukaansa silloin, kun tekeminen tyydyttää psykologisia perustarpeita se myös tuottaa eudamonista hyvinvointia. Anielski (2009, 13) avaa eudamonian käsitettä sen kreikkalaisen alkuperän kautta, jossa se tarkoittaa hyvää henkeä ja hengen hyvinvointia. Martela ja Ryan (2016) esittävät eudamonisen hyvinvoinnin yhteyden hyväntekemiseen ja heidän mukaansa hyväntekeminen liittyy vahvasti ihmisen kukoistukseen ja onnellisuuteen. Anielski puolestaan nojaa vahvasti

Aristotelen ajatukseen tarkoituksesta ja merkityksestä, jotka syntyvät toimijuuden toteutumisen kautta (ks myös Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 37). Tekemisestä saamaansa imua tai flow -tiloja kokiessaan ihminen voi saavuttaa elämäänsä syvää merkitystä, joka on yhteydessä hyvinvointiin, onnellisuuden kokemuksiin ja elämän laatuun myös varsinaisen toimintaan liittyvän tehtävän ulkopuolella. Tällainen tapahtumakulku on oivallinen esimerkki hyvän kehän ajatuksesta, jossa hyvät kokemukset ruokkivat toisiaan ja synnyttävät uusia hyvinvoinnin alueita. (Hakanen & Perhoniemi 2012, 122; Martela & Jarenko 2014, 29-32.)

Kuten tässä luvussa kuvataan, itseohjautuvuusteorian lähestymistapa poikkeaa esimerkiksi Banduran (1996) esittämästä sosiaalkognitiivisesta teoriasta. Itseohjautuvuusteoriassa motivaatiolla ajatellaan olevan erilaisia ulottuvuuksia, kun taas Bandura perustaa ajatuksensa motivaation heikolle tai suurelle määrälle, joka vaihtelee esimerkiksi sosiaalisesta ympäristöstä riippuen. Itseohjautuvuusteoria on näin ollen moniulotteinen esimerkiksi juuri Banduran, hieman suoraviivaisemman lähestymistavan rinnalla.

Tekemiseen ja motivaatioon liittyvällä intohimon käsitteellä on vahva lataus ja se voidaankin määritellä ihmisen voimakkaaksi haluksi tehdä jotain pitämäänsä asiaa, johon on valmis satsaamaan aikaa ja energiaa. Intohimoon liittyy kaksi erillistä osa-aluetta liittyen sen luonteelle tyypillisiin ominaisuuksiin. Sen harmoninen kokonaisuus liittyy vapaaehtoiseen tahtoon tavoitella intohimon kohdetta, kun taas pakkomielteiseen intohimoon liittyvät negatiivissävyiset itsepäisyys ja asioihin jumittuminen. Tekemiseensä intohimoisesti suhtautuva ihminen on tavoitteellinen ja sisukas, jolta ei puutu motivaatiota tehtävänsä suorittamiseen. Vaikka motivaatio ja intohimo ovat sisällöltään lähekkäiset painottuu jälkimmäisessä nimenomaan vapaaseen tahtoon liittyvä tekeminen, ei niinkään välttämättömyydet tai satunnaisuus. Intohimon ja identiteetin välillä on myös osoitettavissa oleva yhteys, sillä tekemisen aikana ja sen seurauksena nousseet tunteet linkittyvät ihmisen persoonaan. (Vallerand ym. 2003, 757.) Launonen ja Ruotsalainen (2017, 52-53) vahvistavat ajatusta identiteetin ja intohimon yhteenliittymästä ja laajentavat sen osaksi toimijayhteisön kollektiivista intohimoa. Esimerkiksi toimintaan liittyvissä vapaaehtoistiimeissä merkitykselliseksi koettu sisältö ja yhteisen päämäärän tavoittelu synnyttävät yhteistä intohimoa, joka ei tule ylhäältä määrättyä. Intohimo on luonteeltaan yksilöstä toiseen tarttuva, mutta samalla myös yhteisöstä toiselle siirtyvä (Hakanen & Perhoniemi 2012, 12-13).

5 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusongelma määrittää havaintoyksikön, eli mittauksen kohteen. Tässä työssä kiinnostuksen kohteena on Suomessa asuvan aikuisväestön ylisukupolvinen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta. Tutkimukseen valikoidut havaintoyksiköt muodostavat yhdessä tutkimuksen perusjoukon. Työn perusjoukon muodostavat niin ikään Suomessa kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuvat täysi-ikäiset ihmiset. Perusjoukosta pienemmän havaintoyksikköjoukon, eli otoksen muodostavat tutkimukseen satunnaisesti valikoituneet vastaajat. Otoksesta saatuja tietoja ja tilastollista päättelyä hyödynnetään tehtäessä päätelmiä perusjoukosta. Päätelmien pätevyyden kannalta on tärkeää noudattaa huolellisuutta otoksen valinnassa, eli otannassa. Havaintoyksiköillä on oltava nollaa suurempi todennäköisyys tulla valituiksi otokseen. (Otos ja otantamenetelmät 2003.) Otantaperiaatetta käyttäen keskitytään vastaajajoukkoon, jonka toivotaan edustavan valtakunnallisesti suomalaista kansalais- ja vapaaehtoistoinnassa mukana olevaa väestöä. Selittävä eli kausaalinen tutkimus haetaan vastauksia tutkimuskysymyksiin ja hypoteesiin. (Tutkimus-asetelma 2018.)

5.1 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä täydentyy kvantitatiivisella datalla

Tässä työssä hyödynnetään kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, joka täydentyy kvantitatiivisella datalla. Kahden toisistaan erilaisen tutkimusmenetelmän hyödyntämiseen päädyttiin työtä määrittävän tutkimusongelman vuoksi ja sitä palvelevan tiedon etsimiseksi. Työn pääasiallinen lähestymistapa on siis laadullinen, mutta tutkimusongelman kannalta keskitytään myös oleellisiin seikkoihin kiinnittyvään määrälliseen mittaukseen. (Metsämuuronen 2005, 244-245.)

Opinnäytetyön tiedonkeruu toteutettiin sähköisen kyselylomakkeen (Kysely kansalais- ja vapaaehtoistoinnin ylisukupolvisuudesta) avulla, jossa yhdistyivät määrällinen ja laadullinen tiedonkeruutekniikka. Kvantitatiivisen tiedonkeruutekniikan avulla pyrittiin löytämään määrällisesti mahdollisimman pätevää tietoa. Samalla hyödynnettiin laadulliselle tutkimusmenetelmälle tyypillisiä avoimia vastauskenttiä, joissa voitiin hyödyntää vastaajien kertomuksellisuutta. Määrällistä ja laadullista dataa yhdistävä kyselytutkimus valittiin menetelmäksi sen tosinnettavuuden ja tavoiteltavien vastausmäärien vuoksi. Kyselylomake, jonka avulla vastaajille esitettiin kysymyksiä, mahdollisti avoimen tiedonkeruun ja tarkastelun. Vehkalahden (2019) mukaan kyselytutkimus onkin tärkeä tapa kerätä tietoa, kun halutaan tietää erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä, ihmisten toiminnasta, mielipiteistä, asenteista ja arvoista. Hän perustelee kyselylomakkeen soveltuvan mittausvälineeksi yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisestä tutkimuksesta katukyselyihin ja soveltuvuustesteistä mielipidetiedusteluihin. Käyttötarkoituksia voi siis olla useita ja sovellusalue näin ollen varsin laaja.

Tämän työn kannalta on perusteltua hyödyntää sellaista tiedonkeruutapaa, jolla voidaan tavoittaa mahdollisimman paljon työn taustaorganisaatioiden verkostoista ja sosiaalisen median alustoista löytyviä vastaajia. Liian niukalla vastausten määrällä ei yhtäältä ole mahdollista tarkastella suomalaisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuutta. Toisaalta kävisi myös haastavaksi löytää tietoa siitä, millaisia ovat muut keskeiset tekijät kansalaistoimintaan osallistumisessa. Kyselylle on myös edullista sen toistettavuus, sillä yksittäinen kysely ei vielä tarjoa riittävää tutkimusaineistoa todellisten vaikutusten ja pitkäaikaisen vaikuttavuuden arviointiin. Kyselytutkimus on mahdollista toistaa samankaltaisella tai vielä laajemmalla otannalla uudelleen myöhempanä ajankohtana. Toisintaa hyödyntämällä aikaisemman tutkimuksen tuloksia voidaan joko vahvistaa tai vastaavasti kumota.

Kahden tutkimusmenetelmän yhdistämistä puolustavat myös Denscombe (2014, 164) ja Creswell (2015). Heidän ehdotuksensa mukaan menetelmät tulisi nähdä mieluummin toisiaan täydentävinä kuin keskenään kilpailevina metodeina on tämän työn kannalta oleellinen. Kyselyyn ennalta määriteltyjen vastausvaihtoehtojen avulla kerättävä tieto voi yhtäältä jättää työn tekijöille avoimia kysymyksiä, jotka häiritsevät tulosten yhteenvetoa. Toisaalta riittävän laajan otannan aikaansaaminen ainoastaan kvalitatiivista tiedonkeruumenetelmää hyödyntäen kävisi haastavaksi. Metsämuuronen (2005, 244-245) ilmaisee niin ikään useamman tutkimuksellisen lähestymistavan hyödyntämisen johdattelevan tutkijan lähemmäksi totuutta. Hän myös viittaa Denzinin lanseeraamaan termiin triangulaatio, joka tarkoittaa ilmiön lähestymistä useista näkökulmista käsin useiden tutkimusmenetelmien kautta. Edellä esiteltyjen näkökulmien ja työn tutkimusongelman valossa on perusteltua yhdistää kaksi eri tutkimusmenetelmää. Kyseisessä työssä hyödynnetään soveltuvin osin triangulaatiota ja sen varsinaiseksi tekniseksi menetelmäksi valikoituu luontevasti monimenetelmätutkimus (mixed methods reserch).

Monimenetelmätutkimus soveltuu etenkin sosiaali-, käyttäytymis- ja terveystieteen tutkimukselliseksi lähestymistavaksi, jossa tutkimuskysymyksiä selvitetään molempien, kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tiedonkeruun vahvuuksien avulla. Kokonaisuutta pyritään ymmärtämään yhdistämällä määrälliseen dataan syventäviä tutkittavien henkilökohtaisia tarinoita ja kokemuksia, tässä tapauksessa avoimeen kerrontaan kannustavia vastauskenttiä. Kyseisestä monimenetelmätutkimuksen mallista käytetään nimitystä an explanatory sequential design. Siinä määrällisen datan analysointia seuraa sen selittäminen laadullisen menetelmän keinoin. Mallin soveltuvuutta tämän työn tutkimukselliseksi lähestymistavaksi puoltaa myös sen sopivuus tutkimuksiin, joiden painopisteinä ovat sosiaalinen oikeudenmukaisuus tai muutos. (Creswell 2015, 2-7.)

5.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Suomen akatemian tutkimuseettisen neuvottelukunnan Hyvä tieteellinen käytäntö -ohjeista (2016, 3) käy ilmi, että eettisesti hyväksyttävä ja luotettava tutkimus noudattaa yleisesti hyväksyttyä tieteellisen tutkimuksen käytäntöä. Tutkimuksen eettisyyttä voidaan arvioida tutkimuksen aiheiden tai sen tavoitteiden kannalta. Eettisyyttä on myös tarkasteltava tutkimuksessa käytettyjen menetelmien ja tutkijoiden toiminnan arvioinnin kautta. Tutkijoiden on oltava rehellisiä, huolellisia, tarkkoja ja aikaisempia tutkimuksia kunnioittavia (Kuula 2011, 34-35). Denscombe (2014, 164) puolestaan muistuttaa, että tutkimukseen liittyvän tiedon kerääminen voi alkaa vasta, kun asianmukainen suunnitelma eettisine perusteluineen on tehty ja se on hyväksytty. Hyväksyjätaho tarkoittaa esimerkiksi sellaista organisaatiota, jolla on vastuu suojella haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien etua.

Eettinen arviointi on edellytys tämän opinnäytteen käynnistymiselle. Työn tiedonkeruuta edelsivät puoltavat lausunnot opinnäytettä ohjaavalta Laurea-ammattikorkeakoulun lehtorilta, Diakonissalaitoksen Globaali vastuu ja lähimmäisyys -toimialueen johtajalta sekä eettiseltä toimikunnalta, ja Vantaan järjestöringin toiminnanjohtajalta. Lisäksi suunnitelmaa puolsi Lumiaron entinen työnantaja Kansalaisareena ry. Työssä noudatetaan kauttaaltaan eettisesti kestävä ja luotettava tutkimuksellista lähestymistapaa. Työn huolellinen eteneminen, tarkkaavaisuus ja kohteen kunnioittaminen perustuivat sensitiivisen tutkimuksen ajatukseen ainutkertaisuudesta. Sen mukaan pysähtyminen tietyn aihepiirin ja kohteen äärelle sijoittuu tiettyyn hetkeen, joka ei mahdollisesti sellaisenaan toistu. (Kallinen, Pirskanen, Rautio 2018, 190.)

Opinnäytetyötä varten kerätyn aineiston luottamuksellisena lähtökohtana on henkilösuoja laki (1999/523). Se määrittelee henkilöä koskeviksi tiedoiksi esimerkiksi yksilön ominaisuuksia tai elinolosuhteita kuvaavat merkinnät. Laki velvoittaa huolellisuuteen ja hyvään tietojenkäsittelytapaan. Lisäksi sitä täydentää 25.5.2018 voimaan astunut Euroopan Unionin henkilötietojen käsittelyä säätelevä yleinen tietosuoja-asetus General Data Protection Regulation (GDPR). Sen mukaan henkilötiedoilla tarkoitetaan henkilön tunnistamiseen johtavia tietoja, kuten nimi tai sähköpostiosoite. Tietosuoja-asetuksella muun muassa varmistetaan vastaajien oikeus tietää, miten heistä kerättyjä henkilötietoja käsitellään ja mihin tarkoitukseen niitä käytetään. Tietojen kerääjä puolestaan voi käyttää tietoja vain siihen tarkoitukseen, mihin on tietoja pyytänyt. Henkilökohtaisia tietoja käsittelevien osapuolten on huolehdittava luottamuksesta, turvallisuudesta ja avoimuudesta suhteessa tietojen omistajaan. Tietojen hävittäminen on tehtävä välittömästi, kun ne eivät enää ole tietojenkäsittelyn toteuttamisen kannalta tarpeellisia. (Tietosuojavaltuutetun toimisto 2018.)

Kyselylomakkeen saatekirjeen (Liite 1.) yhteydessä vastaajia informoitiin heidän antamiensa tietojen käyttämisestä opinnäytetyöhön. Vastaajille perusteltiin heitä koskevien taustatietojen kerääminen mahdollisuudella verrata työn tuloksia muihin saman aihepiiriin kyselytuloksiin. Heille saatettiin tietoon kaikkien sellaisten henkilötietojen poistaminen tai muuttaminen, joka voisi johtaa vastaajan tunnistamiseen. Vastaajille kerrottiin, ettei yksittäisiä vastauksia luovutettaisi ulkopuolisille ja niitä käsittelevät vain opinnäytetyön tekijät. Tämän työn kannalta esimerkiksi vastaajien ikä oli oleellinen tieto, joka säilytettiin analyysia ja raportointia varten, kun taas asuinpaikkakuntaan liittyvät merkinnät voitiin hävittää jo aikaisemmassa vaiheessa. Vastaajien yhteystiedot säilytettiin vain siihen saakka, kunnes päätös puolistrukturoitujen teemahaastattelujen toteuttamisaikeesta luovuttiin. Kuula (2011, 102-109, 174) painottaa aineiston anonymisoinnin arvioimisen tärkeyttä jo analyysivaiheessa ja tähdentää myös tutkimuksen kohteiden informointia heitä koskevien tietojen säilyttämisestä. Tarvetta tietojen säilyttämiseen ja mahdollisuutta niiden anonymisointiin sekä hävittämiseen arvioitiin analyysiprosessin eri vaiheissa, kuten Kuula tutkijoita kehottaa.

Laadullisen tutkimuksen näkökulmia ja menetelmiä esittelevässä teoksessa Aalto ja Puusa 2020, 179-180) kuvaavat kvalitatiivisen tutkimuksen olevan hyvin yksilöllistä ja siksi monet tutkijat heidän mukaansa myös lähestyvät siihen liittyvää luotettavuuskysymystä yksilöllisesti. Toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa, laadullisen tutkimuksen reliabilisuus ja validuus ovat vaikeasti määriteltävissä. Siitä huolimatta, tai juuri sen vuoksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen ei tule suhtautua välinpitämättömästi. Erityistä tarkkuutta siis vaaditaan.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennaisiksi muodostuvat päättelyketjujen määrittely ja läpivalaisu. Laadullisessa tutkimuksessa on huomioitava tutkittavan ilmiön eheys ja tutkijan oma asema suhteessa tutkittavaan kohteeseen. Laadullisella tutkimuksella tulisikin Aallon ja Puusan mukaan tuottaa tietoa ilmiöstä, joka puhuttelee niin tiedeyhteisöä kuin arkitodellisuuttakin. (Aalto & Puusa 2020, 179-182.) Tässä opinnäytetyössä reliabiliteettikysymys huomioitiin opinnäytetyön tekijöiden toimesta korona-aikana muun muassa niin, että molemmat tutustuivat aineistoon itsenäisesti ja tekivät siitä omat tulkintansa. Vasta tämän jälkeen siirryttiin yhteisten tulkintojen tekemiseen ja opinnäytetyön aineiston ja tulosten esittelyyn. Lisäksi työn aihepiiri on vahvasti yhteydessä arkitodellisuuteen ja sen aihepiiri on hyvin relevantti tutkimusta ajatellen.

Validiteetin ja reliabiliteetin näkökulmat toimivat työn luotettavuuden arvioinnin lähtökohtina. Validiteettia voidaan pitää todenmukaisuutena, jossa väite ja totuus eivät ole keskenään ristiriidassa. Määrällisten mittareiden valinnassa validiteetti tarkoittaa sellaisen mittarin käyttämistä, joka on pätevä ja jonka avulla haluttua asiaa voidaan mitata tehokkaasti sekä täsmällisesti. Mittari on myös kyettävä käyttämään sopivaan kohteeseen sopivalla tavalla ja

oikea-aikaisesti. Epäsopiva mittaustapa voi puolestaan oleellisesti heikentää tutkimuksen validiteettia. Validi mittari muodostuu tuloksekkaan operationalisoinnin seurauksena, jolloin työn kannalta keskeisillä käsitteillä on merkitystä. Operationalisoinnin, eli käsitteiden määrittelyn ja mittareiden luonnin aikana tutkijan on mahdollista tehdä käsiteltävistä aiheista ja ilmiöistä toisistaan poikkeavia mittareita. Työn onnistumisen ja luotettavuuden kannalta onkin tärkeää pysähtyä arvioimaan onko käytössä oleva mittari pätevä. Tutkijaa myös muistutetaan käsitteiden määrittelystä ja niistä johdettujen kysymysten muotoilusta, jotta myös tavoiteltavat vastaajat ymmärtävät sanat samalla tavalla tutkijan kanssa. (Mittaaminen: mittarin luotettavuus 2018).

Mittarin reliabiliteetti tarkoittaa sen toimintavarmuutta ja johdonmukaista kykyä mitata samaa asiaa. Saman asian mittaaminen tarkoittaa käytännössä joukkoa erillisiä kysymyksiä, joiden avulla pyritään selvittämään tiettyä asiaa. Mittarin on oltava validi, jotta sillä ei päädytä mittaamaan väärää asiaa. (Mittaaminen: mittarin luotettavuus 2018.) Tässä työssä mittareita ovat kyselylomakkeen avulla saatava data vastaajien kansalaistoimintaan osallistumisesta, toiminnan muodoista ja vastaajien ilmoittamiensa läheisten toimintaan osallistuminen. Mittarin muodostavat lisäksi kyselylomakkeen väittämät kansalaistoiminnan merkityksistä itselle ja yhteiskunnalle. Kansalaistoimintaan osallistuminen ja läheisten osallistumisen vaikutukset vastaajan omaan osallistumiseen eivät ole luonteeltaan staattisia, joten selvittääkseen näitä muotoillaan täsmällisiä ja helposti ymmärrettävissä olevia kysymyksiä. Tässä selvityksessä osallistumista kysytään eri ikäkausien perusteella siten, että vastaaja saattaa valita kaikki ne ikäkaudet, jolloin oli osallistunut toimintaan. Kyselylomakkeessa kysytään myös läheisten toimintaan osallistumista eri ikäkausina. Väittämässä käytetään viisiportaista likertin asteikkoa.

Tutkimuksen uskottavuutta palvelee tutkijan onnistuminen tutkittavien ilmiöiden esittämisessä ja konstruktioiden muotoilemisessa myös muille ymmärrettävään muotoon. Ilmiöiden kuvaamisessa on siis päästävä mahdollisimman lähelle totuutta, mutta samalla ymmärrettävä siihen liittyvät haasteet. Ilmiön kuvaaminen ei koskaan ole absoluuttisen täydellistä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkijan on tärkeä tiedostaa sosiaalisen todellisuuden luonne ja käytettävä kieli, kuten sosiaaliselle konstruktionismille on tyypillistä (Mäkkeli & Kostamo 2017, 167). Kieli muokkaa sosiaalista todellisuutta vuorovaikutuksessa, joten ei ole yhdentekevää millaisia termejä ja kielellisiä ilmauksia valitaan käytettäväksi.

Suomalaisten luottamus tiedettä ja tutkimusta kohtaan on korkea. Luottamussuhdetta kuvaa positiivinen suhtautuminen tieteeseen, joka tähtää yhteiseen hyvään ja joka on sosiaalisesti arvostettua. Kansalaisten mielipidemittauksen tulokset paljastavat, että tutkijat nauttivat suurta luottamusta. Erityisesti korkeasti koulutettujen tutkijoiden moraalialia pidetään varsin

korkeana. (Tiedebarometri 2016, 35, 80.) Luottamuksen säilyttämiseksi on jokaisessa tutkimuksessa noudatettava eettisesti kestäviä toimintaperiaatteita.

6 Kysely kansalaistoiminnan ylisukupolvisuudesta

Opinnäytetyötä varten perehdyttiin laajalti erilaisiin aihetta koskeviin taustateorioihin ja tutkimuksiin, joiden pohjalta arvioitiin kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen ja sen mahdolliseen periytymiseen vaikuttavia taustatekijöitä. Kyselylomakkeen kysymysten asetteluun paneuduttiin huolellisesti samalla kiinnittäen erityistä huomiota monivalintakysymysten neutraalien ilmaisujen muotoiluun ja kysymysten asetteluun, jolla pyrittiin välttämään vastaajan johdattelu. Arvioinnin perusteella päädyttiin hyödyntämään kyselykaavaketta, jossa oli kolme vastaajan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa koskevia asenteita sekä neljä vastaajan omaa kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa selvittävää kysymystä. Läheisten toimintaan osallistumisen esimerkin vaikutusta päädyttiin selvittämään seitsemässä kohdassa, sillä ne toistuivat jokaisen läheisen kohdalla. Vastaajan taustatietoja selvittäviä kysymyksiä oli yhteensä kahdeksan.

Prosessi eteni hiljalleen lomakkeen testaamisen ja sen uudelleen muotoilun myötä. Kyselyn käynnistyminen viivästy myös koronapandemian vuoksi ja varsinaiseen datankeruuseen päästiin toukokuussa 2020. Uudenlaisen tilanteen johdosta kyselyyn lisättiin osio, jonka avulla pyrittiin kartoittamaan pandemia-ajan vapaaehtoistoimintaa. Eniten vastauksia saatiin touko-kesäkuun aikana ja uudelleen syyskuussa. Tässä vaiheessa todettiin vastauksia olevan riittävästi kokonaisaineiston muodostamiseksi ja laadulliseen analyysiin käynnistämiseksi. Aineiston pariin syvennyttiin loka-marraskuun vaihteessa.

6.1 Aineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella (Kysely kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuudesta) Webropol-kyselyohjelman avulla. Kuula (2011) arvioi, että sähköisellä kyselylomakkeella voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta muun muassa erilaisten häiriötekijöiden minimoinnin ja virhetulkintojen vähenemisen avulla. Tässä työssä vastaajat ovat vapaita mahdollisista vuorovaikutuksessa tapahtuvista valta-asetelmista tai oman etnisen taustan paljastumisesta. Tietojen säilyttämiseen ja niiden hävittämiseen liittyvästä suunnitelmasta informoitiin vastaajia kyselyn saatekirjeen (Liite 1) yhteydessä. Vastausmateriaali ja vastaajia koskevat tiedot säilytettiin Webropol-alustassa tunnuksen ja salasanan taakse suojattuina.

Kyselylomakkeen (Liite 2.) kysymysten asettelussa etsittiin täsmällisiä keinoja, joiden avulla oli mahdollista selvittää työn kannalta ainoastaan sen keskeiset teemat. Kyselyn laatijat tiedostavat, ettei lomaketta olisi mahdollista muokata vastausten keräämisen aikana, ja muutoinkin kunnioittavat vastaajien lomakkeen täyttämiseen käyttämää aikaa (Kallinen, Pirskanen, Rautio 2018, 190.) Sensitiivisiä tietojen keräämistä vältettiin, tai sellaisiksi luokiteltaviin kysymyksiin vastaajille tarjottiin vaihtoehto olla vastaamatta kysymykseen. Vastaajia informoitiin selkeästi mistä syystä tietoa pyydettiin. Perusteluna oli esimerkiksi kyselyn verrattavuuden mahdollistaminen opinnäytteen kannalta muihin keskeisiin kyselytutkimuksiin. Verrattavuuden vuoksi taustatietojen ikäjakaumaa, asuinalueita, tulotasoa ja työelämästatusta koskevat kysymykset säilytettiin yhteneväisinä Taloustutkimuksen (2018) teettämän vapaaehtoistoiminnan kyselyn kanssa.

Kyselylomakkeen muotoilussa konsultoitiin opinnäytetyön kannalta keskeisten taustaorganisaatioiden edustajia, lomaketta testattiin kahdesti pienissä testiryhmissä (N=9), joiden palautteiden ja kehitysehdotusten pohjalta kyselyä kehitettiin edelleen. Kyselyssä jätettiin avoimeksi mahdollisuus yhdistää aineistoon rajatulle vastaajajoukolle toteutettava vapaaehtoinen puolistrukturoitu teemahaastattelu. Kyselyssä oleva kohta vapaaehtoiisiin haastatteluihin ilmoittautumiseksi on nähtävissä kyselylomakkeessa (Liite 2, kohta 27.). Suunnitelma mahdollisten haastattelujen toteuttamiseksi perustui oletukselle, jonka mukaan vastausten analysointi olisi voinut tuottaa tulosten kannalta yllätyksellistä tietoa, joka olisi ollut tarkoituksenmukaista syvennettäväksi. Suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin, sillä haastatteluiden toteuttamista ei nähty perusteltuna kyselyn avoimien vastausmahdollisuuksien runsaan hyödyntämisen ja riittävän aineiston saannin ansiosta.

Kyselyn täyttämisen yhteydessä vastaajille avautui kyselyn saatekirje (Liite 1). Saatekirjeessä heille ilmaistiin selkeästi sitoumuksesta, joka tarkoitti lomakkeen välityksellä annettujen vastausten liittämistä kokonaisaineistoon ja sen analyysia seuraavaan raporttiin. Vastaajille saatettiin tietoon heitä koskevien tietojen säilyttäminen ja niiden hävittäminen. Heille myös tiedotettiin, ettei lomakkeen täyttamisestä aiheutuisi kustannuksia. Vastaajat saivat kyselyn laatijoiden yhteystiedot mahdollisten lisäkysymysten esittämistä, palautteen antoa ja lähetettyjen vastausten poistamista varten.

Aineiston keräämiseksi Webropol-lomakkeella (Liite 2) käytettiin suljettuja, avoimia ja sekakysymyksiä. Osa lomakkeen kysymyksistä laadittiin käyttäen viisiportaista Likert-asteikkoa. Asteikossa vastaajalle osoitettiin jokaisesta kysyttävästä asiasta viisi erilaista väittämää, joista hän saattoi valita vaihtoehdon sen mukaan, mikä parhaiten kuvasi hänen käsitystään asiasta. Kyselylomakkeella käytettiin myös strukturoituja eli suljettuja kysymyksiä, jotka pääasiassa keskittyivät vastaajien taustatietoihin. Sekamuotoisilla kysymyksillä, joissa vastaajille

annettiin erilaisia vaihtoehtoja, pyrittiin selvittämään vastaajien taustatietojen lisäksi varsinaisiin tutkimuskysymyksiin liittyviä tietoja. Lomakkeen avoimilla kysymyksillä tavoiteltiin lisätietojen tai perustelujen saamista suljettujen kysymysten vastauksille. (Heikkilä 2014.) Toisiaan täydentävillä, laadulliseen ja määrälliseen datankeruuseen keskittyvien kysymysten avulla ilmiötä lähestyttiin eri näkökulmista käsin.

Aineiston keräämisessä hyödynnettiin Webropol-ohjelman ominaisuutta lähettää kysely suoralla sähköpostilinkillä toivotuille vastaajille, mutta myös avointa linkkiä hyödynnettiin. Suorat sähköpostikyselyt lähetettiin henkilöille, joiden kanssa oli ennakkoon keskusteltu opinnäytetyön toteutuksesta, ja jotka olivat keskustelujen aikana ilmaisseet kiinnostuksensa aihetta kohtaan pyytäen kyselyn vastauslinkkiä. Vastauslinkki lähetettiin myös joihinkin kohteisiin, joista opinnäytetyöntekijät kokivat tarpeelliseksi pyytää vastauksia vapaaehtoistoiminnan periytyvyyteen liittyen. Pääosa aineistosta kerättiin avoimella verkkolinkillä, jota jaettiin opinnäytetyöntekijöiden henkilökohtaisissa ja ammatillisissa verkostoissa sekä muutamissa valtakunnallisissa Facebook-ryhmissä.

Vastausten kertymistä käytössä olleeseen järjestelmään seurattiin säännöllisesti. Vastaajien tavoittaminen tasapuolisesti erilaisilta ryhmiltä vaikutti haasteelliselta ja myös miespuolisten vastaajien osuus näytti jäävän valitettavan vähäiseksi. Tämän havainnon seurauksena päätettiin lähestyä muutamia miehille suunnattujen Facebook-ryhmien ylläpitäjiä pyytämällä siihen läheisten apua, sillä naispuolisilta opinnäytetyöntekijöiltä puuttuivat luonnolliset verkostot ainoastaan miehille suunnattuihin Facebook-ryhmiin. Pyyntöön linkin jakamiseksi kyseisissä ryhmissä ei kuitenkaan saatu ylläpitäjien vastausta ja siitä syystä linkkiä ei niissä julkaistu. Sen sijaan kyselylinkki jaettiin kahteen suureen Facebook-ryhmään, Valikko-verkostoon (Vapaaehtoistoiminnan koordinaattorien vertaistuki -verkosto) sekä Poikien ja tyttöjen äidit -ryhmään. Lupaa kyselylinkin julkaisemiseen kysyttiin myös muista Facebook-ryhmistä, mutta vain edellisiin saatiin ryhmän ylläpitäjien lupa.

Kyselyn vastausmateriaali, eli työn tutkimusaineisto säilytettiin salasanoin suojatussa Webropol-kyselyohjelmassa. Aineiston analysointivaiheessa tiedostot tallennettiin Laurea-ammattikorkeakoulun Microsoft Teams järjestelmään, johon oli pääsy ainoastaan opinnäytetyön tekijöillä. Kyselyn sulkeutumisen ja vastausten yhteenvedon jälkeen vastaajia koskevat taustatiedot hävitettiin. Opinnäytetyöprosessin edetessä raakadatasta poistettiin kaikki tunnistamisen mahdollistavat tekijät, kuten nimetyt organisaatiot tai yhdistykset, sillä esimerkiksi paikallisesti toimivan tai pienen yhdistyksen nimeäminen olisi voinut johtaa vastaajan tunnistamiseen. Anonymisoitu materiaali oli aineiston kerääjien käytössä mahdollista jatkokyselyä, ristiintaulukointia ja analysointia varten opinnäytteen valmistumiseen saakka, jonka jälkeen kaikki työtä koskeva materiaali hävitettiin.

6.2 Aineiston käsittely

Opinnäytetyön tutkimusaineiston datankeruun päätyttyä siirryttiin aineiston käsittelyyn. Kyselylomakkeella kerättyjen vastausten määrällisessä analyysissä hyödynnettiin Webropol-ohjelman analyysityökalua, joka mahdollisti vastausten lukumäärien, toimintaan osallistuneiden ja muiden keskeisten prosenttiosuuksien sekä keskiarvojen tarkastelun. Ohjelman sisältämän analysointiominaisuuden avulla työn tekijöiden mahdollisuus virhetulkintojen tekemiseen minimoitiin. Määrällisen datan analyysi täydentyi kerronnallisen, laadullisen tiedon avulla.

Avointen vastausten analysoinnin, kvantifioinnin, teemoittelun ja tyyppittelyn avulla määriteltiin aineistosta nousseet ja tutkimuskysymysten kannalta oleelliset teemat sekä niitä kuvaavat asiasanat. Kokonaisaineiston prosessoinnin lopuksi muodostettiin johtopäätökset. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Aineistosta etsittiin vastauksia tutkimuskysymyksiin. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen (1. Miten läheisen esimerkki näyttäytyy yksilön toimintaan osallistumisessa?) kannalta oleellisiksi kiinnostuksen kohteiksi muodostuivat vastaajien vanhempien ja isovanhempien kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuminen sekä vastaajan oma ja tämän mahdollisten jälkeläisten toimintaan osallistuminen. Lisäksi kiinnostuksen kohteena oli, osallistuivatko vastaajan muut läheiset, kuten puoliso toimintaan. Toiseen tutkimuskysymykseen (2. Millaisia ovat muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa?) etsittiin vastauksia avointen kysymysten avulla.

Webropol-analyysityökalulla suodatettiin aluksi vastauksia opinnäytetyön kannalta olennaisten ryhmien määrittelemiseksi. Tätä aineiston käsittelemisen vaihetta voidaan verrata ristiintaulukointiin. Samalla rajattiin pois tieto, joka ei ollut olennaista tämän tutkimuksen kannalta. Erilaisia suodatuksia tehtiin yhteensä 26 kappaletta ja näistä lopullisessa työssä käytettiin yhteensä viittä (5) kappaletta. Suodatettuja aineistokokonaisuuksia olivat (1.) miehet ja (2.) naiset. Kolmantena jaotteluna toimi (3.) läheinen osallistuu vapaaehtoistoimintaan ja neljäntenä (4.) läheinen osallistuu vapaaehtoistoimintaan, jossa huomioitiin sekä mies- että naisvastaajat. Viidennen (5.) jaottelun muodosti kokonaisuus läheinen osallistuu, läheinen ei osallistu, vastaaja osallistuu ja vastaaja ei osallistu. Muita mainittavia jaotteluja olivat alle 29-vuotiaina vapaaehtoistoimintaan osallistuneet ja matalaan tuloluokkaan kuuluvat. Nämä suodatukset eivät kuitenkaan tuottaneet opinnäytetyön kannalta olennaista informaatiota ja siksi aineiston analyysivaiheessa kyseistä suodatettua tietoa ei käytetty. Analyysivaiheen yhteydessä tarkistettiin neljän ja kolmen sukupolven yhteydessä sosioekonominen status, jolla ei kuitenkaan koettu olevan merkitystä opinnäytetyön tutkimuskysymysten kannalta ja sen vuoksi tieto rajattiin analyysin ulkopuolelle. (Koski 2020, 160-165.)

Metsämuuronen (2005, 239-240) ohjeistaa tutkijaa tutkimusaineiston koodaamisessa niin, että luodessaan kategorioita ja niihin indikaattoreita tutkijan on hyvä antaa indikaattorille yksinkertainen tunniste. Tässä työssä kaikki vastaajat koodattiin käyttäen tunnisteita, jotka edustavat tiettyä sukupuolta, toimintaan osallistumista ja läheisen toimintaan osallistumista. Tässä aineistossa koodit välillä A1 ja A58 edustavat naisia (N=57), jotka itse osallistuvat vastaushetkellä kansalaistoimintaan. Poikkeuksena vastaaja A10, joka ei vastaushetkellä osallistunut toimintaan. Kirjain ja numeroyhdistelmät välillä B1 ja B25 ilmentävät naisia (N=25), jotka ovat aikaisemmin osallistuneet toimintaan ja heidän läheisensä osallistuu toimintaan. Koodit M1 ja M10 välillä edustavat miehiä, jotka ovat ilmoittaneet läheisensä osallistuvan toimintaan. Koodit C1 alkaen edustavat muita vastaajia sukupuolesta riippumatta, joilla ei ole toiminnassa mukana olevia läheisiä, tai vastaaja ei itse osallistu kansalaistoimintaan.

Teoreettisten käsitteiden muodostamisen ja niille annettujen numerokoodien sekä vastaajien järjestysnumeroiden perusteella aineistosta tehtiin Excel-tilukointi. Tätä vaihetta kuitenkin edelsi aineiston koodaaminen alkaen koodista N1, edustaen vapaaehtoistoimintaan osallistuvaa naispuolista vastaajaa, jonka läheinen myös osallistuu toimintaan. Koodit O1 alkaen edustivat naisia, jotka ovat osallistuneet, mutta eivät vastaushetkellä osallistuneet ja lisäksi valintaa läheinen osallistuu toimintaan. Koodit M1 alkaen edustivat miehiä, jotka ilmoittivat läheisen osallistuvan vapaaehtoistoimintaan. Edellä kuvatun jaottelun koettiin kuitenkin mahdollistavan väärinkäsitykset, joten vastaajille määritettiin uudet kirjain- ja numeroyhdistelmät. Lisäksi koodattiin edellisessä numeroinnissa ulkopuolelle jääneet vastaajat niin, että aikaisemmin N - koodilla merkityt koodattiin A -tunnisteella järjestysnumeron pysyessä samana. Tässä analyysivaiheessa arvioitiin kahden naisia edustavan ryhmän yhdistämistä, mutta teknisistä syistä erottelu säilytettiin. Tuloksissa on monin osin käsitelty molemmat ryhmät yhdessä. Alunperin koodilla O ja järjestysnumerolla merkitty ryhmä muutettiin B -koodiksi ja järjestysnumeroksi. Aikaisemmin ilman numerokoodia jääneet vastaukset merkittiin koodilla C ja järjestysnumerolla 1 alkaen. Miesten alkuperäistä numerokoodausta ei muutettu.

Aineiston avoimista kerronnallisista vastauksista ja määrällisiin kysymyksiin ilmoitetuista läheisiltä tehtiin vastaajakohtaisia sukupolviketjuja. Tässä vaiheessa myös ketjujen siirtymäsuunnat taulukoitiin. Aineistosta ei kaikilta osin selviä kokeeko vastaaja läheisen osallistumisella olevan merkitystä oman osallistumisensa kannalta. Joissain tapauksissa vastaaja myös kertoo, ettei merkitystä ole. Asiasanoihin keskittyvässä analyysivaiheessa vastauksesta kuitenkin ilmeni vastaajan käyttäneen asiasanana mallioppimista, esimerkkiä, tai muuta viitettä, joka kuvaa läheisen osallistumisen myönteistä merkitystä. Osan läheisten kohdalla ei käy ilmi ovatko he aloittaneet ennen vai jälkeen vastaajan. Näistä läheisistä ja muista, joiden sukupuolta ei suoraan ilmoitettu, ei tehty oletuksia, vaan heistä muodostettiin erillinen kategoria. Sukupolviketjut löytyvät työn liitteistä (Liite 3.).

7 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysi käynnistyi kokonaisaineistoon perehtymisellä, jonka aikana vastaajille annettiin järjestysnumerot. Ne jaoteltiin ilmoitetun sukupuolen perusteella sekä sen mukaan osallistuiko vastaaja vastaushetkellä kansalais- tai vapaaehtoistoimintaan. Avointen vastausten kerronnalliset osuudet käytiin huolellisesti läpi. Molemmat tahoillaan etsivät vastauksista ilmauksia, jotka yhtäältä ilmensivät läheisen esimerkkiä vastaajan toimintaan osallistumisessa. Toisaalta kiinnitettiin huomio kaikkiin ilmauksiin, jotka jollakin tavoin kuvasivat toimintaan osallistumisen syitä ja merkityksiä. Ilmaukset koodattiin numeroin, joista kukin edusti omaa teemaansa. Tätä vaihetta kutsutaan aineiston pelkistämiseksi, eli datan redusoinniksi. Sen tarkoituksena on kirkastaa tutkimuksen kannalta oleellinen tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

7.1 Kvalitatiivinen aineisto

Seuraavassa vaiheessa ydinilmaukset listattiin Excel-taulukkoon ja niistä etsittiin keskenään yhdistettävissä olevia teemoja. Tämän jälkeen aineistoa tiivistettiin yhdistämällä saman sisältöiset ilmaukset yhdistettävissä oleviksi luokiksi. Aineiston klusterointiin liittyen kielellisistä ilmauksista muodostettiin teoreettisia käsitteitä. Aineiston abstrahointivaiheessa oli mahdollista alkaa tehdä johtopäätöksiä ja analyysin aikana aineistosta alkoi luontevasti nousta kaksi pääluokkaa, jotka olivat kansalaisaktiivisuuden siirtyminen vanhemmilta lapsille ja muut keskeiset toimintaan osallistumiseen vaikuttavat tekijät. Seuraavassa taulukossa havainnollistetaan kyseistä analyysin vaihetta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110-112)

Taulukko 1: Esimerkki sisällönanalyysistä, jossa pääloukkanä on toimintaan osallistumiseen vaikuttavat tekijät (mukaellen Tuomi & Sarajärvi 2009, 110-112; Martela 2015).

Edellisen taulukon pohjana toimi toinen tutkimuskysymys (2. Millaisia ovat muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa?). Esimerkki havainnollistaa vapaaehtoista toimintaa, jossa tekijä kokee mielihyvää toisten auttamisesta. Hyväntekeminen, jossa tekijä voi toteuttaa itseään on esimerkin valossa vastavuoroista ja tekijälleen merkityksellistä (Martela 2015). Taulukon luokkiin liittyvät muun muassa seuraavat aineiston kerronnalliset alkuperäisilmaukset:

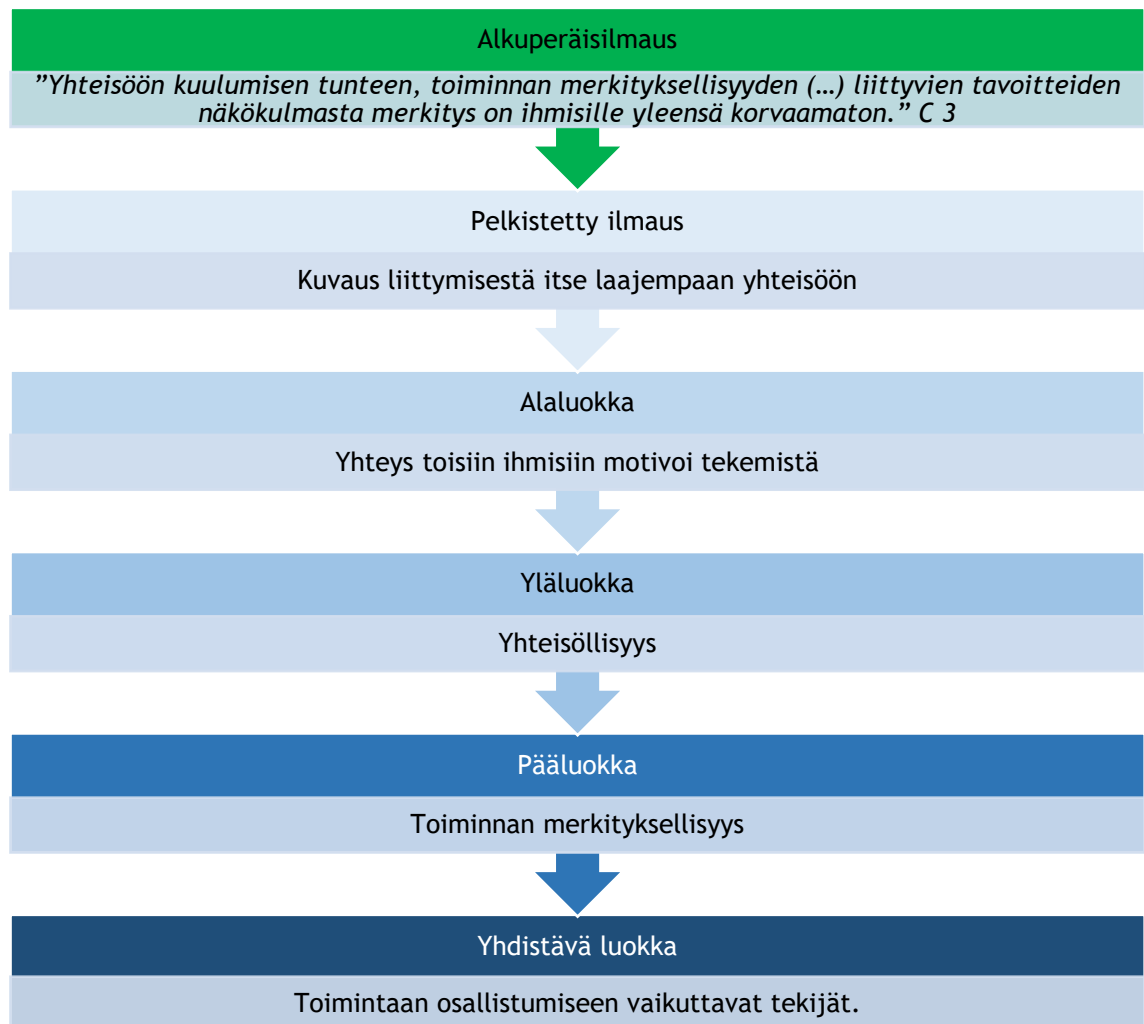
“(...) vapaaehtoistoiminta antaa niin tekijälleen kuin ns. kohteelleen paljon!”
B12

”Auttaminen kuuluu ihmisyyteen.” A23

”Osallistun, koska koen edistämäni asiat tärkeiksi ja tavoitteellisesta toiminnasta saan sisältöä elämään.” A31

”Pienestä asti olen ollut mukana esim. talkoissa ja nähnyt kylässämme sen, että jos ensin auttaa itse naapuria, niin jossain kohtaa naapuri voi auttaa meidän perhettä” A36

Laadullisen aineiston pelkistämisen- ja koodausvaiheessa aineistosta hahmottui toinen yläluokka, yhteisöllisyys. Taulukon kysymyksenä toimi edelleen toinen tutkimuskysymys (2. Millaisia ovat muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa?). Seuraavasta havainnollistavasta taulukoesimerkistä käy ilmi vastaajan kokema yhteisöllisyys, joka on vastaajalle merkityksellistä.

Taulukko 2: Esimerkki sisällönanalyysistä, jossa pääluokkana on toimintaan osallistumiseen vaikuttavat tekijät (mukaellen Tuomi & Sarajärvi 2009, 110-112; Martela 2015).

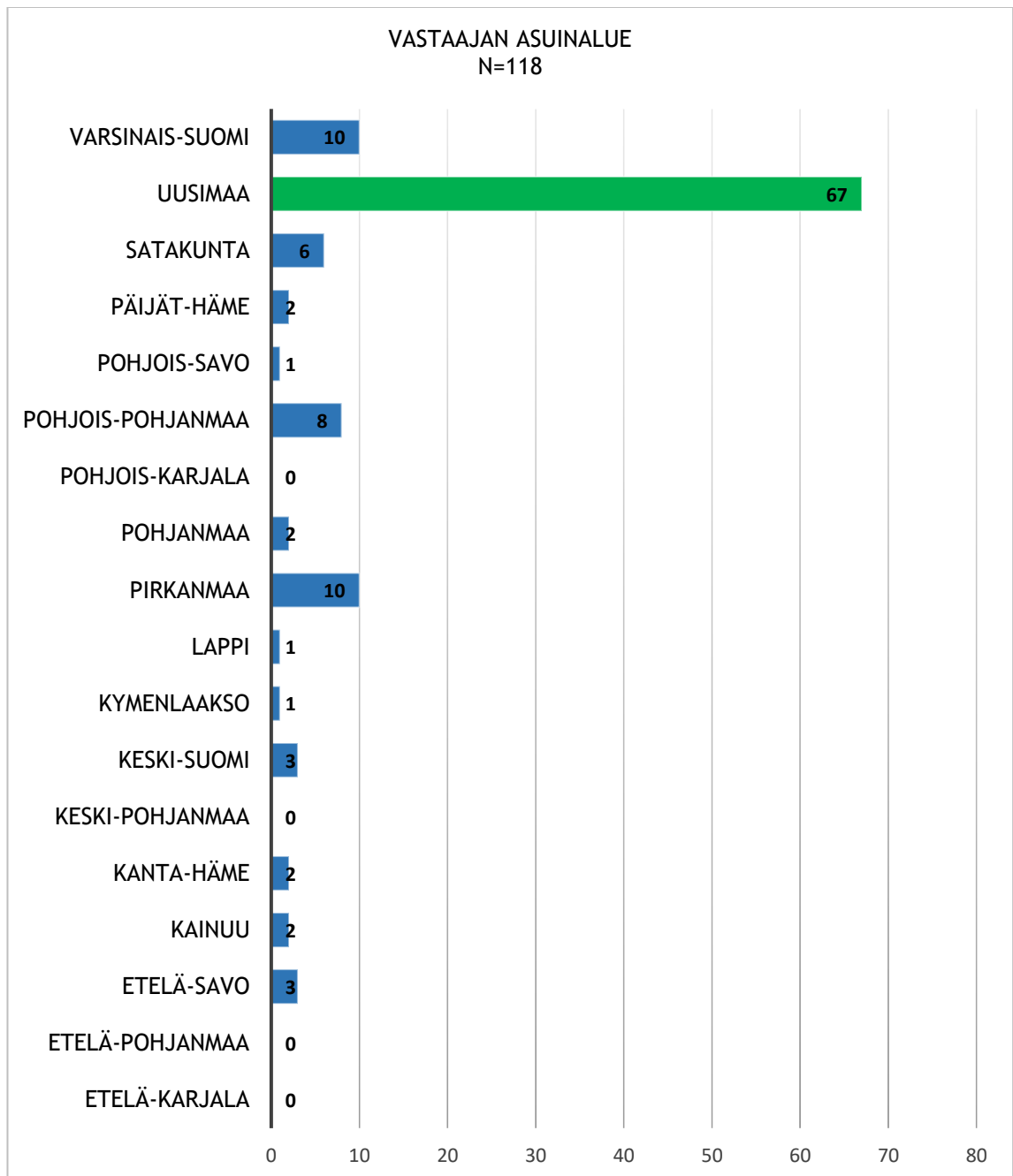
Taulukon esimerkistä käy ilmi, että alkuperäisilmaus edustaa yläluokkaa yhteisöllisyys. Alkuperäisilmauksessa esiintyy myös pääluokka merkityksellisyys, johon molemmat yläluokat, hyväntekeminen ja yhteisöllisyys kuuluvat. Aineistossa esiintyy myös kerronnallista materiaalia, jossa analysoinnin seurauksena tiettyjen vastaajien alkuperäisilmauksista nousi molemmat yläluokat. Yläluokkien esiintyvyyttä mitattiin Excel-tilukointia hyödyntäen.

Aineiston avoimista vastauksista koodattiin asiasanat, jotka toistuivat useissa vastauksissa. Näiden pohjalta vastaukset jaettiin alaryhmiin. Osassa avoimista vastauksista kumottiin edellä annettua tilastollista tietoa ja toisaalta niissä myös tuotiin esille seikkoja, joita ei oltu ilmoitettu varsinaisen määrällisen aineiston keräämiseen tarkoitetuissa kysymyksissä. Esimerkkinä tällaisesta kysymyksestä on läheinen, joka osallistuu vapaaehtoistoimintaan. Yhtä lailla kysymykseen osallistuiko läheinen toimintaan ennen vai jälkeen vastaajan ei vastaaja ilmoittanut läheistä, vaikka avoimissa vastauskentissä selvisi myös läheisen osallistuneen toimintaan. Pelkät asiasanat eivät myöskään kaikilta osin tarjonneet luotettavaa dataa avointen vastausten luokitteluksi. Luotettavuuden lisäämiseksi aineisto käytiin läpi kahteen kertaan ja vastaajakohtaisesti, jotta epäolennaisilta tai virheellisiltä tulkinnoilta vältyttiin. Asiasanoja muodostettiin aineistosta vaiheittain kymmenen kappaletta. Tarkastelun ja analyysin edetessä niistä muodostuivat kaksi keskeistä opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä tukevaa yläluokkaa ja näitä yhdistävä pääluokka.

Aineiston analyysivaiheessa vahvistui tämän työn painotus laadulliseen tutkimusotteeseen. Opinnäytetyön ulkopuolelle rajautui myös huomattava määrä kerätystä aineistosta, kuten sosioekonominen asema, koulutustausta, asuinalue, siviilisääty sekä näiden väliset yhteydet toiminaan osallistumiseen. Aineistoa olisi ollut huomattavasti laajemman opinnäytetyön toteuttamiseen ja sitä kautta myös määrällisen tarkastelun tekemiseen.

7.2 Vastaajien keskeiset taustatiedot

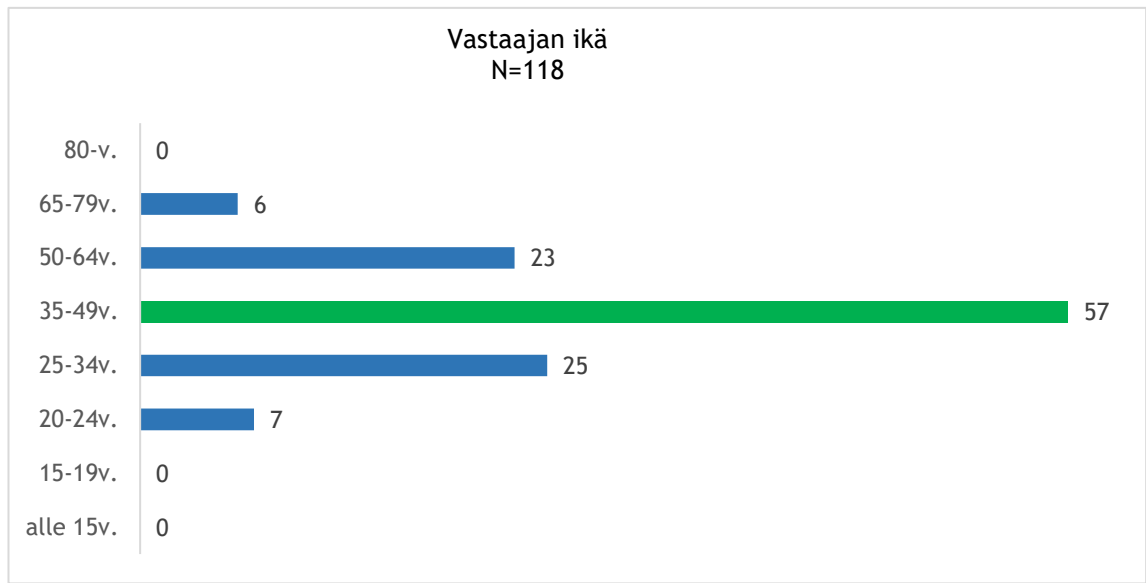
Selvityksen aineiston muodostavat 118 kyselylomakevastausta. Naispuolisten osuus aineistosta on huomattava, sillä se kattaa jopa 88 % (N=104) kokonaisaineistosta. Miespuolisten osuus on 8,5 % (N=10), muun sukupuolisten 1 % (N=1) ja sukupuoltaan ei ilmoittanut 2,5 % (N=3). Kokonaisaineistosta (N=118) 57 % edustaa Uudenmaan väestöä, 16 % Pirkanmaata ja saman verran Varsinais-Suomea. Maantieteellistä hajontaa on aineiston yksittäisten vastaajien osalta kiitettävästi. Etelä-Karjala, Pohjois-Karjala Etelä-Pohjanmaa ja Keski-Pohjanmaa eivät ole tässä aineistossa lainkaan edustettuina. Seuraava kuviossa havainnollistaa kyselyyn vastanneiden maantieteellisiä alueita vastausmäärästä muodostuneiden prosenttiosuuksien perusteella.

Kuvio 3: Asuinalue vastaajien taustatiedoissa.

Kuten kuviossa (Kuvio 3) ilmenee, vastaajat ovat pääasiassa Uudeltamaalta (N=67). Toiseksi eniten vastaajia on Pirkanmaan (N=10) ja Varsinais-Suomen alueilta (N=10). Pohjois-Pohjanmaalta on kolmanneksi eniten vastaajia (N=8) ja Satakunnasta neljänneksi eniten (N=6). Etelä-Savon, Kainuun, Kanta-Hämeen, Keski-Suomen, Pohjanmaan ja Päijät-Hämeen alueilta on kustakin 2 % vastaajien kokonaismäärästä. Kymenlaakson, Lapin sekä Pohjois-Savon alueilta on kustakin 1 % vastaajien kokonaismäärästä. Etelä-Karjala, Etelä- ja Keski-Pohjanmaa sekä Pohjois-Karjala eivät ole aineistossa edustettuina.

Vastaajien tarkkaa ikää ei kyselyssä selvitetty, vaan valittavana oli valmiiksi määritellyt vaihtoehdot. Ikäjakaumat määritettiin vastaamaan vuonna 2018 tehtyä vapaaehtoistoimintaan osallistumista kartoittavaa kyselyä (Rahkonen 2018). Tätä työtä koskevan otoksen ikäjakauma esitetään seuraavassa kuviossa.

Kuvio 4: Ikä vastaajien taustatiedoissa.

Havainnollistavasta kuviosta (Kuvio 4) käy ilmi suurimman edustuksen 48 % olevan ikäjakaumassa 35-49 vuotta. Toiseksi suurin edustus 21 % on ikäjakaumassa 25-34 vuotta ja kolmanneksi suurimman osuuden 20 % muodostaa 50-64-vuotiaiden joukko. Ikäryhmä 20-24 vuotta muodostaa 6 % ja ikäryhmä 65-79 vuotta 5 % kokonaisuudesta. Muissa ikäryhmissä ei ole edustusta.

Työelämästatusta kysyttäessä 67 % ilmoittaa olevansa työntekijä. Opiskelijoiden osuus otoksesta on 9 % ja samansuuruisen osuuden 9 % muodostavat eläkeläiset, kun taas työttömiä on vain 5 %. Vastaajista lähes puolet, 48 % on suorittanut alemman korkeakoulututkinnon tai opistoasteen tutkinnon. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita on 36 % vastaajista ja lukion tai ammatillisen tutkinnon suorittaneita 15 % vastaajien kokonaismäärästä. Peruskoulun suorittaneita otoksessa on yksi ja tutkijakoulutettuja ei yhtään.

Aineistosta nousevia keskeisiä lukuja esiintyy niin aineiston kuvauksen kuin tulosten esittelyn yhteydessä. Nettomäärien tarkoittamaa kokonaisuutta ei kaikilta osin toisteta niiden esiintymisen yhteydessä, jonka vuoksi aineiston keskeisiä tunnuslukuja esitetään kiteytetysti seuraavassa taulukossa.

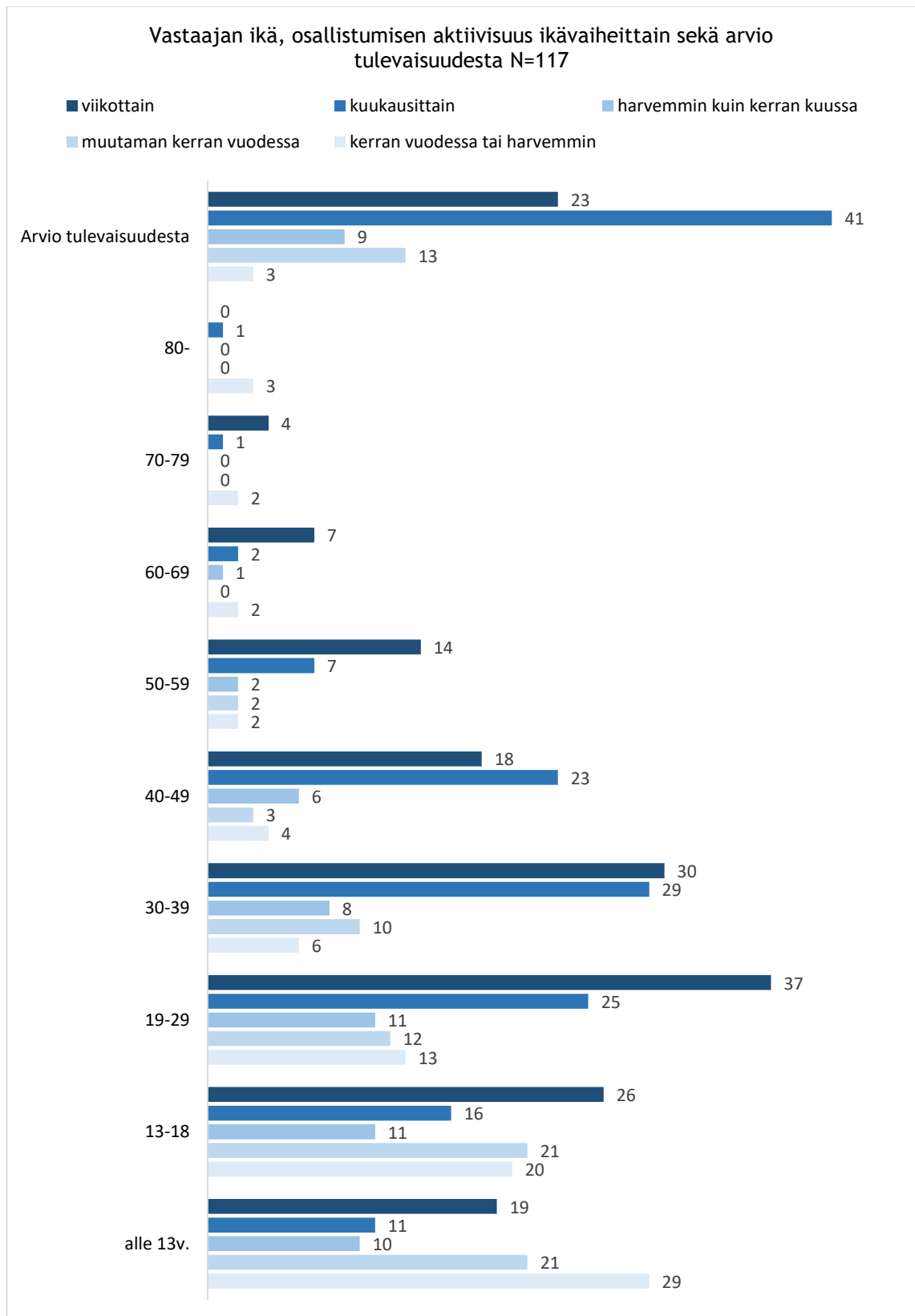
N=118	•Vastaajien määrä
N=92	•Vastaajat, jotka itse osallistuvat tai ovat osallistuneet ja joiden läheinen osallistuu kansalais- ja tai vapaaehtoistoimintaan
N=104	•Naisia
N=10	•Miehiä

Taulukko 3: Keskeiset vastaajien nettomäärät selitteineen.

Edellä olevassa taulukossa (Taulukko 3) esitetään aineiston keskeisimmät vastaajamäärät asiayhteyksineen. Kokonaismäärä N=118 viittaa aineiston kokonaisvastaajien määrään ja N=92 puolestaan kaikkiin niihin vastaajiin, jotka ilmoittivat vähintään yhden läheisensä osallistuvan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan ja joko ovat osallistuneet tai osallistuvat tällä hetkellä toimintaan. Näiden lisäksi huomionarvoisia lukuja ovat naispuolisten (N=104) ja miespuolisten (N=10) vastaajien kokonaismäärät. Aineistosta nostetaan esiin ja käsittelyyn myös muita vastaajien määriä kuvaavia kokonaislukuja, mutta näihin nettolukumääriin liittyvät kuvaukset esitellään kunkin asiayhteyden kohdalla erikseen. Huomion arvoista on myös, että aineisto käsittelee kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumista koskevaa tietoa yhteensä 274 henkilön osalta.

7.3 Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuminen ja sen koettu tärkeys

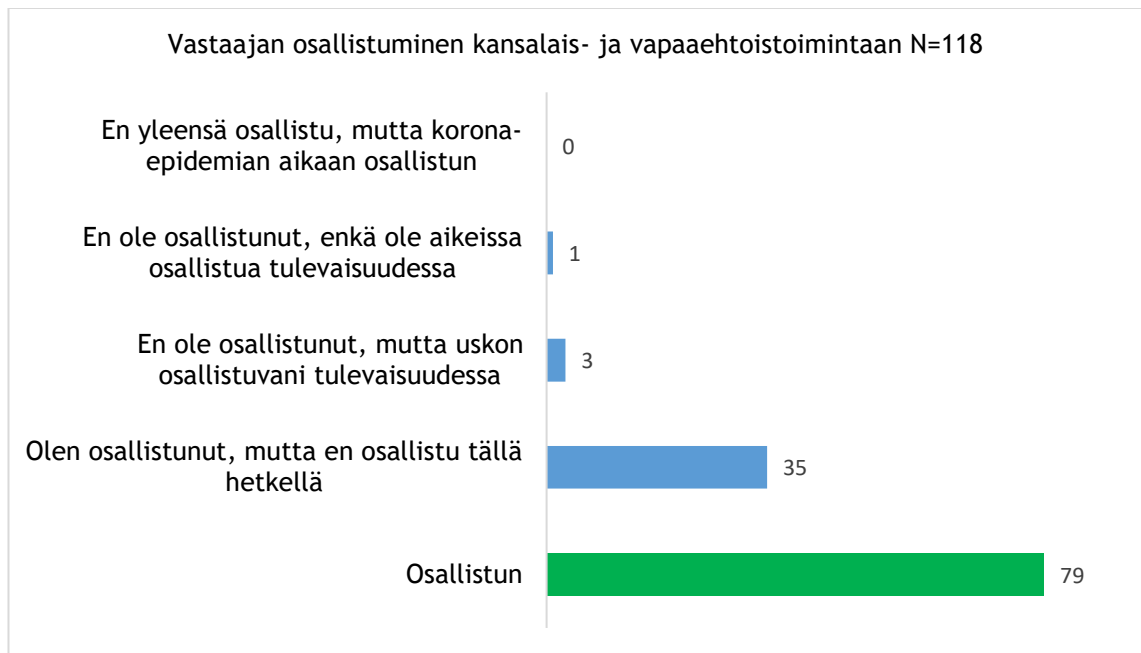
Kysyttäessä kansalaistoimintaan osallistumisen aktiivisuutta eri ikävaiheittain yhteensä 117 vastaajaa ilmoittaa osallistuvansa toimintaan. Heistä suurin osa (N=98) kertoo osallistuneensa toimintaan 19-29 vuoden iässä. Tuolloin myös osallistumisen taso näyttää olevan aktiivisimmillaan perustuen 62 vastaajan viikoittaiseen tai kuukausittaiseen toimintaan osallistumiseen. Jakauma selviää seuraavasta havainnollistavasta kuviosta.

Kuvio 5: Vastaajan ikä, osallistumisen aktiivisuus ikävaiheittain sekä arvio tulevaisuudesta.

Edellä olevassa kuviossa (Kuvio 5) kuvataan vastaajan ikä ja kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisen aktiivisuus toimintaan osallistuvan kysymysaineiston (N=117) osalta. Kuvion vaalein sinisen sävy edustaa kerran vuodessa tai harvemmin toimintaan osallistuvia. Toiseksi vaalein sinisen sävy edustaa niitä, jotka osallistuvat toimintaan muutaman kerran vuodessa. Keskimmäinen sinisen sävy kuvaa harvemmin, kuin kerran kuukaudessa osallistuvia. Toiseksi tummin sinisen sävy puolestaan kuvaa kuukausittain toimintaan osallistuvia. Tummin sinisen sävy edustaa viikoittaista aktiivisuutta. Kuvion oikeanpuolimmainen pylväs havainnollistaa arviota tulevaisuuden osallistumisesta. Kyseisessä kuviossa ovat edustettuina kaikki vastaajat, jotka joko osallistuvat tai ovat aikaisemmin osallistuneet kansalaistoimintaan. Edustettuina ovat myös kolme (3) vastaajaa kaikista niistä vastaajista (N=4), jotka eivät osallistu, tai eivät ole osallistuneet kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan, mutta arvioivat osallistuvansa tulevaisuudessa. Näistä vastaajista yksi (1) ilmoitti läheistensä osallistuvan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan mainiten isän ja äidinäidin osallistumisen. Yksi (1) vastaajista ei osannut sanoa osallistuuko läheinen vapaaehtoistoimintaan. Kyseisestä kuviosta esitetään dataa toisella tapaa havainnollistava versio työn liitteissä (Liite 3).

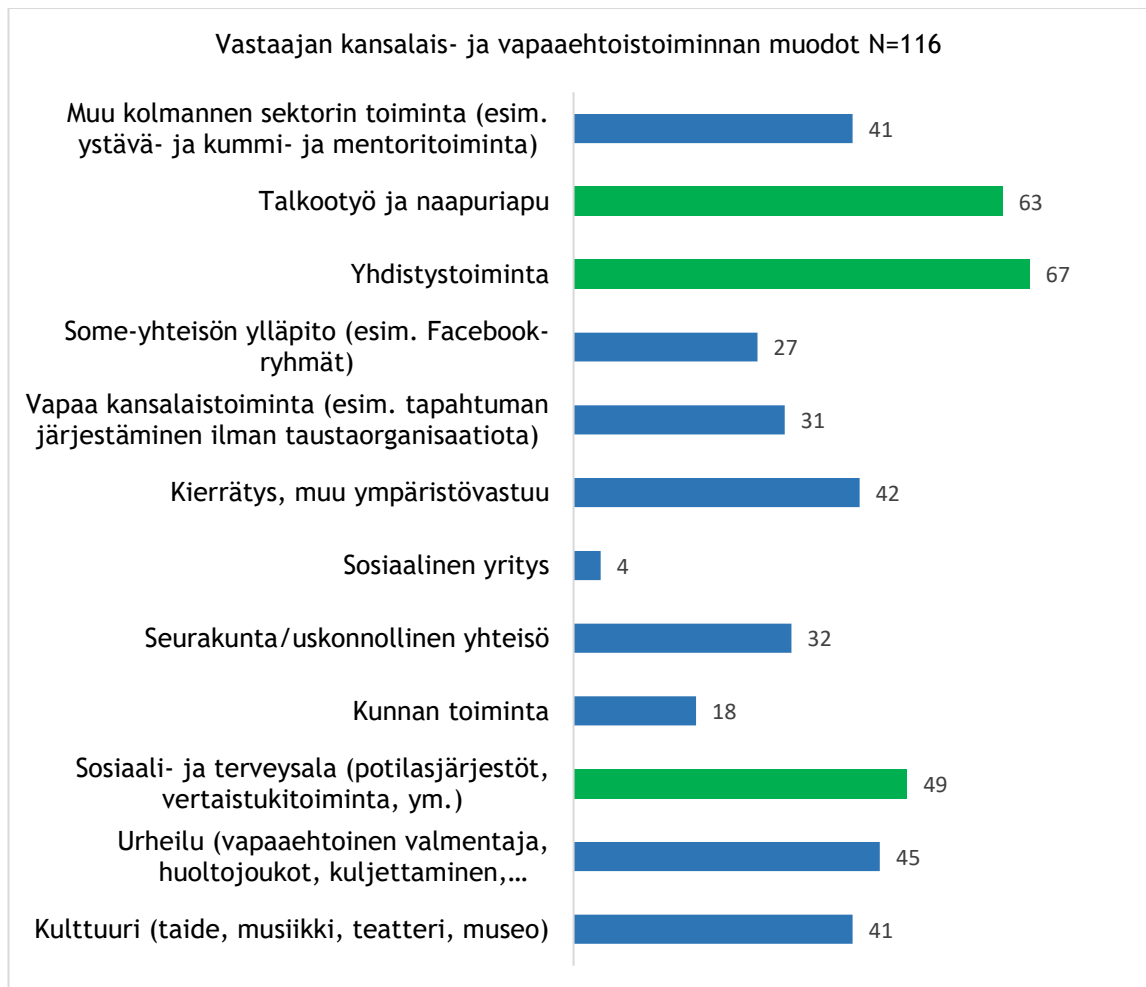
Kysyttäessä vastaajien osallistumista kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan 67 % kertoo vastaamisen hetkellä osallistuvansa kyselyssä valittavina oleviin, tai itse määrittelemiinsä toimintoihin. Noin kolmannes kertoo aiemmin osallistuneensa, mutta vastaamisen hetkellä he eivät olleet toiminnassa mukana. Yhteensä jopa 97 % vastanneista joko osallistuu vastaamisen hetkellä tai osallistui aiemmin kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan. Vain neljä vastanneista kertoo, etteivät he osallistu ollenkaan vapaaehtoistoimintaan. Heistä kolme arvioi osallistuvansa tulevaisuudessa kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan. Valittavissa oli kyselyn vaihtoehdot (1.) Osallistun, (2.) Olen osallistunut, mutta en osallistu tällä hetkellä, (3.) En ole osallistunut, mutta uskon osallistuvani tulevaisuudessa, (4.) En ole osallistunut, enkä ole aikeissa osallistua tulevaisuudessa, (5.) En yleensä osallistu, mutta korona-epidemian aikaan olen osallistunut. Viimeistä vastausvaihtoehtoa kukaan vastaajista ei valinnut.

Kuvio 6: Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuminen.

Yllä esitetyssä kuviossa (Kuvio 6) käy ilmi vastaajien olevan pääosin kansalais- ja/tai vapaaehtoistoimintaan osallistuvia henkilöitä. Aineisto perustuu vahvasti aktiivisiin ja niihin, jotka arvioivat tulevaisuudessa osallistuvansa toimintaan. Aineiston perusteella koronapandemialla ei ollut vaikutusta vastaajien toimintaan osallistumiseen.

Kysymykseen millaiseen toimintaan vastaajat osallistuvat tai ovat osallistuneet, vastattiin yhteensä 525 kertaa. Vastaajia pyydettiin valitsemaan valmiina olevista kahdestatoista eri vaihtoehtoista kaikki heidän osallistumistaan kuvaavat toiminnot. Käytännössä tämä tarkoittaa, että jokainen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistunut valitsi keskimäärin neljä vaihtoehtoa kyselyssä esitetyistä vaihtoehtoista. Eniten mainintoja saivat yhdistystoiminta (N=67) sekä talkootyö ja naapuriapu (N=63). Vapaaehtois- ja kansalaistoiminnan muotoja kuvaava taulukko havainnollistaa valittavissa olleita vaihtoehtoja ja vastausten jakautumista erilaisten toiminnan muotojen kesken.

Kuvio 7: Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan muoto.

Aineisto kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan tärkeydestä vastaajille itselleen sekä heidän mielipiteensä mainittujen toimintojen tärkeydestä yhteiskunnalle muodostui viisiportaisen Likertin asteikon (1 = ei tärkeää, 2 = vähän tärkeää, 3 = jonkin verran tärkeää, 4 = tärkeää, 5 = erittäin tärkeää) hyödyntämisen seurauksena. Kuviossa (Kuvio 7) ovat edustettuina 116 vastaajaa, eli suurin osa kokonaisuaineistosta (N=118). Kyselyn avulla selvitettiin myös vastaajan ja hänen läheisensä täsmällistä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan muotoa. Vastaajaa pyydettiin avoimessa kentässä kuvaamaan toiminnan muotoa ja nimeämään toimija tai organisaatio, mikäli sellainen löytyi. Näiden vastausten avulla etsittiin toiminnan muotoihin liittyviä ketjuja, mutta harkinnan perusteella niitä ei kuitenkaan pidetty merkittävänä selvityksen tulosten kannalta.

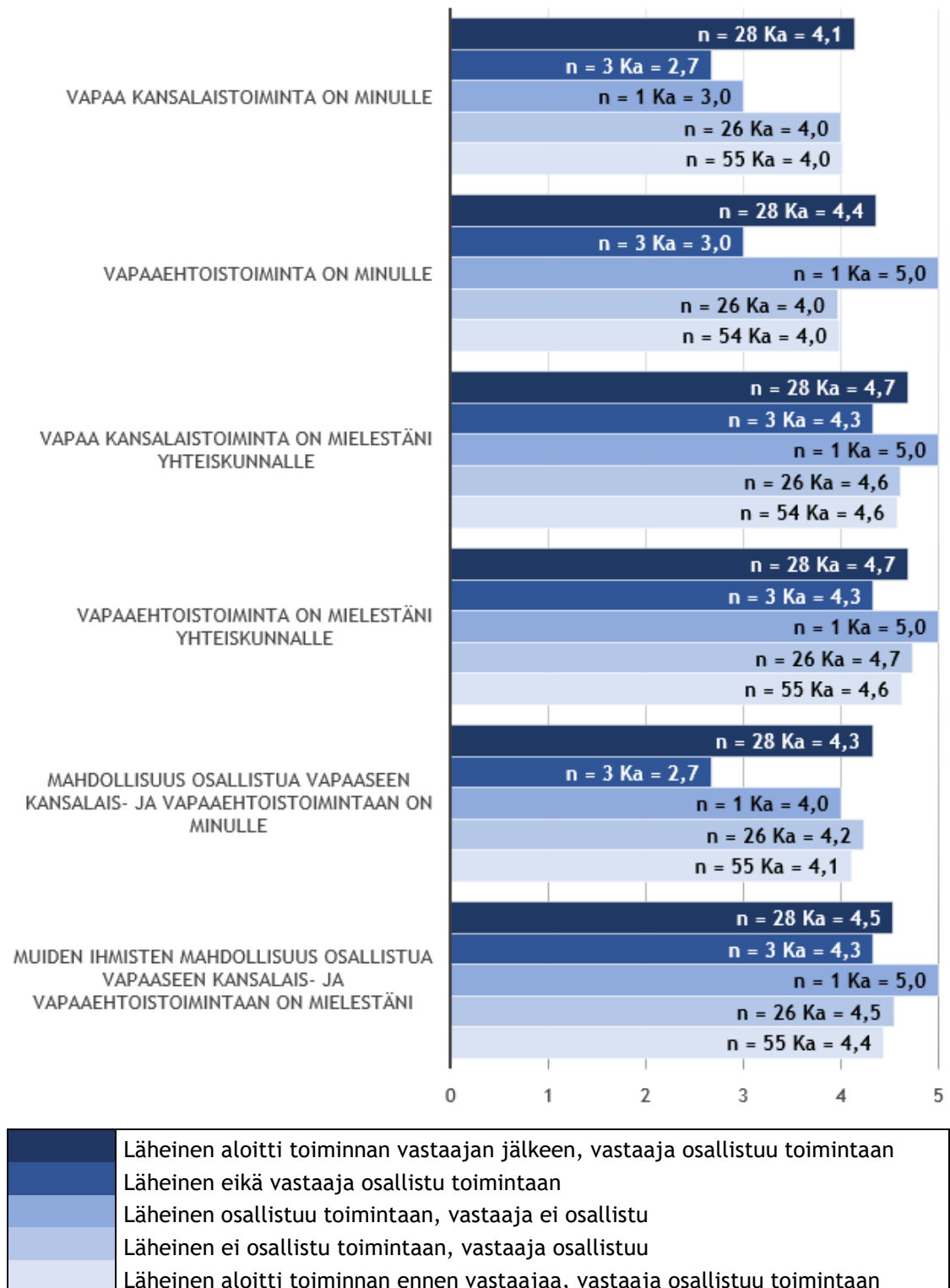
Vastaajat määrittivät mielipidettään vapaan kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistoiminnan merkitystä itselleen ja yhteiskunnalle niin ikään viisiportaisella Likert-asteikolla. Vastauksia pyydettiin edellisten lisäksi myös oman ja muiden ihmisten vapaaseen kansalais- ja

vapaaehtoistoimintaan osallistumisen mahdollisuuksien tärkeydestä. Vastaajat kuvasivat vapaan kansalaistoiminnan tärkeyttä itselleen keskiarvolla 4,0, kun taas toiminnan tärkeys yhteiskunnalle kohosi keskiarvoon 4,6.

Vapaan kansalaistoiminnan tärkeys on aineiston perusteella itselle erittäin tärkeää 31 % mielestä ja 43 % pitää sitä tärkeänä. Vapaata kansalaistoimintaa pitävät jonkin verran tärkeänä 22 % ja vähän tärkeänä 4 %. Vapaaehtoistoimintaa pidetään erittäin tärkeänä itselle 32 % vastaajista, tärkeänä 44 % ja jonkin verran tärkeänä 21 % vastaajista. Vähän tärkeänä sitä pitää vastaajista 3 %. Hieman yli puolet, 65 % (N=118) arvioi vapaan kansalaistoiminnan olevan erittäin tärkeää yhteiskunnalle. Tärkeäksi sen kokee 32 %, jokseenkin tärkeäksi 3 % ja jonkin verran tärkeäksi 1 %. Reilusti yli puolet, jopa 70 % vastaajista arvioi vapaaehtoistoiminnan tärkeyden olevan yhteiskunnalle erittäin tärkeää ja 25 % pitää toimintaa tärkeänä, jonkun verran tärkeänä pitää 3 % ja vähän tärkeänä 1 % vastaajista.

Mahdollisuus osallistua vapaaseen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan näyttäytyy 35 % vastaajista erittäin tärkeänä, 47 % vastaajista pitää mahdollisuutta itselleen tärkeänä ja jokseenkin tärkeänä 15 %, vähän tärkeänä 3 %. Muiden ihmisten osallistumisen mahdollisuus on 59 % mielestä erittäin tärkeää ja 35 % mielestä tärkeää. Osallistumisen mahdollisuutta pitää jonkin verran tärkeänä 5 % ja vähän tärkeänä 2 %. Aineiston perusteella toiminta koetaan tärkeämmäksi yhteiskunnalle, kuin yksilölle itselleen. Vastausten jakautumista kuvaa seuraava kuvio.

VASTAAJAN MIELIPIIDE VÄITTÄMÄSTÄ.
1=täysin erimieltä - 5= täysin samaa mieltä
N=118

Kuvio 8: Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan koettu tärkeys.

Kuvio (Kuvio 8) ilmentää kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan koettua tärkeyttä kyselyn vastausten (N=118) perusteella. Kuvassa esiintyvä vaaleansinisen väripalkki kuvaa vastauksia, joissa läheinen on aloittanut vapaaehtoistoiminnan vastaajan jälkeen. Tummansininen väri kuvaa toimintaan osallistuvaa vastaajaryhmää, joiden läheinen aloitti toiminnan vastaajan jälkeen. Toiseksi tummin sinisen sävy kuvaa vastaajaryhmää, joiden läheinen tai myöskään vastaaja itse eivät osallistu toimintaan. Kolmanneksi vaalein sinisen sävy kuvaa vastaajia, joiden läheiset osallistuvat toimintaan, mutta vastaaja itse ei osallistu. Toiseksi vaalein sinisen sävy kuvaa vastaajia, joiden läheiset eivät osallistu toimintaan, mutta vastaaja osallistuu. Vaalein sinisen sävy kuvaa vastaajaryhmää, jossa läheinen on aloittanut toiminnan ennen vastaajan toimintaan osallistumista.

Kysymyslomakkeessa esitettiin erillisenä avoimena kysymyksenä *Mikä merkitys mielestäsi kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla on yhteiskunnalle?* Vastausprosentti kysymykseen on noin 50 % (N=60). Aineistossa esiintyy muiden muassa kommentteja, jotka kuvaavat toiminnan palveluja täydentävää ominaisuutta, ketterää reagointikykyä ja merkityksellisiin elämän sisältöihin liittymistä.

”Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta täydentää palveluja valtavasti. Se voi myös löytää sellaisia paikkoja ja ihmisiä, joihin apu ei virallisia tahoja pitkin asti kulje tai tavoita.” B25

”Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta ovat tärkeä osa hyvinvointi valtiota. Palvelut eivät kuitenkaan riitä kaikille tai eivät kata kaikkea apua ja tukea, joten kolmas- ja neljäs sektori pystyvät reagoimaan nopeammin, mutta eivät kuitenkaan voi korvata yhteiskunnan velvoitteita omia kansalaisia kohtaan.” A55

”Se täydentää yhteiskunnan palveluita ja tukee myös vapaaehtoisten omaa hyvinvointia, erityisesti mielenterveyttä. Kansalaisjärjestöjen työ on mittaamattoman arvokasta.” B24

”Ilman kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa emme eläisi sellaisessa yhteiskunnassa kuin nyt elämme. Kansalaistoiminta täydentää yhteiskunnan tarjoamia palveluita tärkeällä tavalla ja samalla tuo ihmisille mielekkyyden kokemuksia.” A5

”Ne täydentävät kunnan, järjestöjen ja yritysten tarjoamia palveluita. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa kaksi tasavertaista ihmistä kohtaa ilman valta-asetelmia ja se on mielestäni hienoa ja tärkeää.” B23

Avointen vastausten perusteella kansalais- ja vapaaehtoistoiminta koetaan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja elämänlaatua tukevina toimintoina. Hyvinvoinnin edistymisen nähdään

kohdistuvan sekä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa mukana oleviin ihmisiin että myös toiminnan kohteena oleviin ihmisiin. Toiminta on tärkeä osa hyvinvointivaltiota. Näitä teemoja kuvaavat lisäksi seuraavat aineistossa esiintyneet vastaukset.

”Tukee ihmisten hyvinvointia ja merkityksellisyyden sekä osallisuuden kokemuksia, täydentää julkisen ja yksityisen sektorin tarjoamaa. Luo uutta ja nostaa esille yhteiskunnallisia epäkohtia” B3

”Todella tärkeää, moni yhteiskunnan ratas ei pyörisi ilman vapaaehtoisia. Yksinäisyys lisääntyisi merkittävästi ja yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen olisi entistäkin todennäköisempää, vapaaehtoistoiminta antaa niin tekijälleen kuin ns. kohteelleen paljon!” B12

”Suomalaiset tekevät laajasti vapaaehtoistyötä, joka tukee sekä heidän omaa mielenterveyttään että niiden joihin vapaaehtoistyö kohdistuu, jos kyseessä on ihmisiin kohdistuva vapaaehtoistyö. Vapaaehtoistyö antaa monelle merkityksellisyyttä elämään, jos ei esimerkiksi ole mukana työelämässä. Vapaaehtoistyön kautta voidaan myös paremmin kohdistaa tukea niitä väestön ryhmiä kohtaan, jotka muuten jäisivät vailla tukea. Hyvinvointivaltiomme ei pysty tavoittamaan kaikkia niitä ihmisiä, jotka vapaaehtoistyöntekijät tavoittavat.” A48

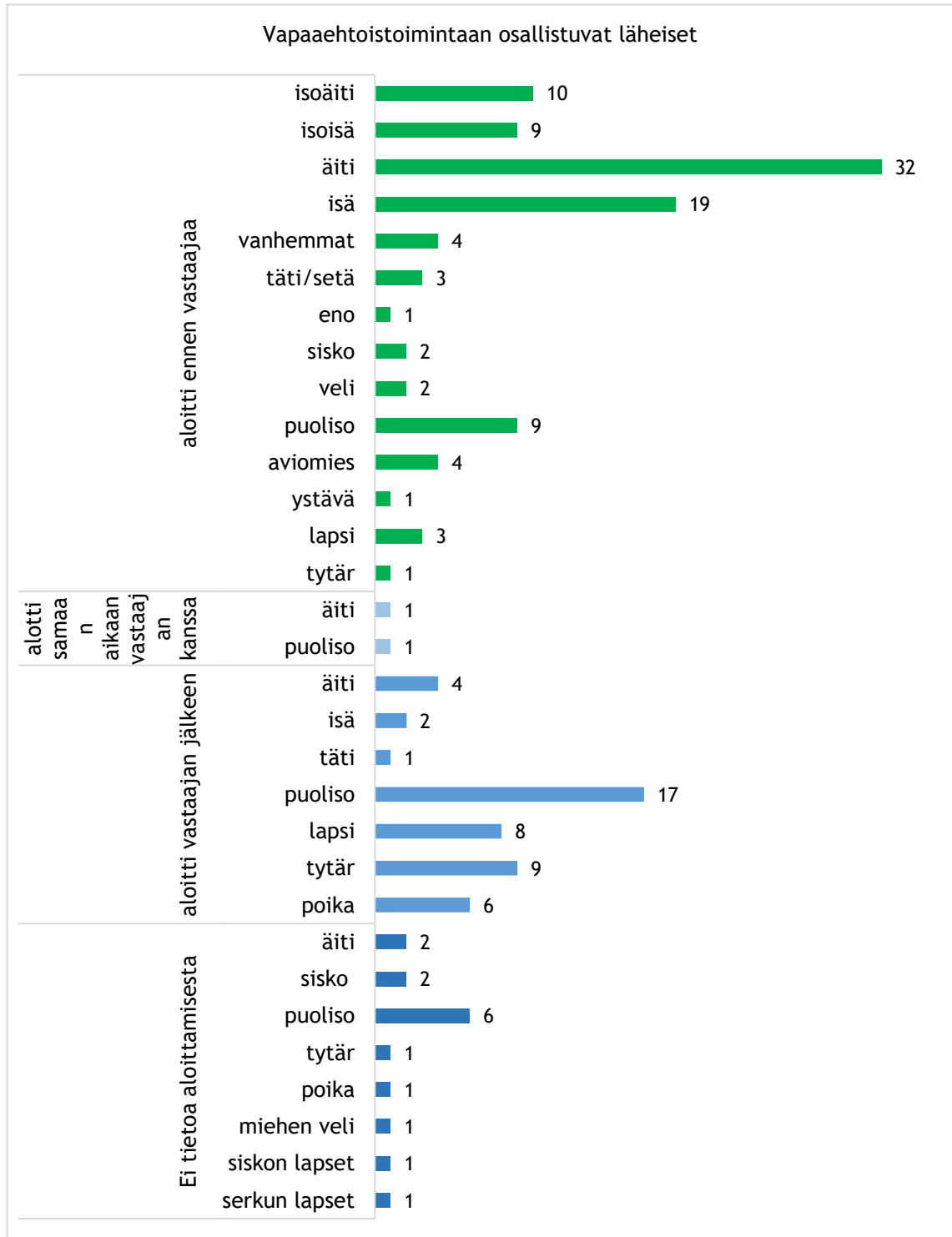
”Merkitys on hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta korvaamaton - harrastustoiminta, omasta mielestä tärkeisiin asioihin vaikuttaminen, auttaminen, avun ja tuen saaminen tarvittaessa, yhteisöön kuuluminen ja toiminnan sisällä omien taitojen ja valmiuksien kehittäminen mahdollistuvat pääsääntöisesti kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kautta. Toiminta kiinnittää ihmisiä välillisesti myös yhteiskuntaan.” C3

Vastauksista selviää toiminnan olevan yhteiskunnan rattaiden pyörimisen edellytys, mutta myös sen uusiutumista edistävä voima. Kansalaistoiminta on ihmisten mahdollisuus yhteiskuntaan liittymiseen ja sen toimintaan vaikuttamiseen. Yhteisöjen kautta toiminnalla on myönteinen merkitys inhimillisen yksinäisyyden vähenemisessä. Toiminnan parissa on myös mahdollisuus kehittää henkilökohtaista osaamista.

7.4 Läheisten toimintaan osallistuminen

Vastaajien kokonaismäärästä (N=118) 75 %, yhteensä 92 vastaajaa ilmoittaa, että joku perheenjäsen tai läheinen osallistuu, tai on osallistunut vapaaehtois- tai kansalaistoimintaan. Ajankohtaisuutensa vuoksi kyselyyn valikoitunut kysymys koronaepidemian aikana

tapahtuneesta toimintaan osallistumisesta osoittaa tämän aineiston perusteella, ettei pandemian aiheuttamalla poikkeusajalla ollut vaikutusta perheenjäsenten tai läheisten toimintaan osallistumiselle.

Kuvio 9: Perheenjäsenen tai läheisen osallistuminen.

Aineiston perusteella yhteensä 164 läheistä osallistuu kansalais- ja/tai vapaaehtoistoimintaan. Vastaajat määrittävät kyseisiksi perheenjäseneksi tai läheiseksi huoltajansa 31 tapauksessa. Tämä muodostaa yhteensä 33 % niiden vastaajien (N=92) joukosta, joiden läheinen osallistui toimintaan. Toimintaan osallistuvien perheenjäsenten osuutta kuvataan myös 137 erillisessä avoimessa vastauksessa, jossa pyydettiin määrittämään tarkemmin perheenjäsen tai läheinen. Näissä äiti tai isoäiti mainitaan yhteensä 30 kertaa. Kaksi vastaajista, jotka eivät olleet osallistuneet vapaaehtoistoimintaan kertovat oman perheenjäsenensä osallistuneen toimintaan, tai vastaavasti he eivät osaa kertoa onko läheinen osallistunut vapaaehtoistoimintaan. Näistä kahdesta vastaajasta molemmat uskovat tulevaisuudessa osallistuvansa vapaaehtoistoimintaan. Työn liitteistä (Liite 3) löytyy taulukko, josta selviää vastaajien toiminnassa mukana olevat perheenjäsenet ja läheiset. Kuviosta (Kuvio 9) käy ilmi, että 92 vastaajaa ilmoitti läheisen osallistuvan toimintaan. Läheiset, jotka ovat osallistuneet toimintaan, olivat pääsääntöisesti olleet mukana toiminnassa nuorena aikuisena tai aikuisiässä.

Kun vastaajilta kysyttiin, osallistuiko edellä määritetty perheenjäsen tai läheinen toimintaan ennen vai jälkeen vastaajan toimintaan osallistumisen, vastasi 69 % (N=63) perheenjäsenen tai läheisen olleen mukana toiminnassa ennen vastaajan toimintaan liittymistä. Lisäksi tietoa mahdollisista läheisen aiemman toimintaan osallistumisen vaikutuksista vastaajan itsensä päätökseen hakeutua toimintaan etsittiin avoimella kysymyksellä. Avoimia vastauksia kertyi 81 kappaletta. Niistä 30 kohdalla ilmenee perheenjäsenen tai läheisen osallistumisella olevan merkitystä vastaajan toimintaan osallistumisessa. Avoimissa vastauksissa äiti mainittiin 33 kertaa, isä 19 kertaa, isoäiti kymmenen (10) ja isoisä yhdeksän (9) kertaa. Lisäksi mainittiin sisarukset, puoliso ja ystävät.

8 Kansalaistoiminnan tarttuva luonne

Opinnäytteen tulosten tarkastelu on mahdollista jakaa kahteen osaan tutkimuskysymysten perusteella. Ensimmäistä tutkimuskysymystä (1. Miten läheisen esimerkki näyttäytyy yksilön toimintaan osallistumisessa?) koskevia tuloksia kehystetään Banduran (1996) sosiaaliskognitiivisen teorian, sosiaalisen oppimiskäsityksen ja Hirsjärven (1983) mallioppimisen käsitteellä. Tarkastelun tukena toimivat myös Kärkkäisen (2004) ja Weissmanin (2005) sosiaalista perimää koskevat tutkimukset, sekä Bekkersin (2007) vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuutta käsittelevä tutkimus. Toisen tutkimuskysymyksen (2. Millaisia ovat muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa?) tulosten tarkastelun rinnalla hyödynnetään itseohjautuvuusteoriaa, jota on tarkasteltu elämän eri alueisiin liittyvissä tutkimuksissa aina urheilusta ja terveydenhuollosta työelämäntutkimukseen (Deci & Ryan 2008; Martela & Ryan

2016). Tuloksissa hyödynnetään myös aikaisemmin tehtyjä aihetta sivuavia tutkimuksia (esim. Marjovuori 2014) ja selvityksiä (Rahkonen 2018).

8.1 Läheisten esimerkki toimintaan osallistumisessa

Aineiston perusteella lähes 70% kohdalla läheinen osallistui kansalaistoimintaan ennen vastaajaa. Näiden vastaajien (N=63) kohdalla puolet (N=30) pitivät läheisen esimerkkiä myönteisenä oman toimintaan osallistumisensa kannalta. Vaikka äiti mainittiin tekstissä 33 ja isoäiti kymmenen (10) kertaa, voidaan vastausten (N=92) perusteella arvioida, että aktiivisen isän merkitys kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan liittymiseen on yhtä merkittävä kuin äidin. Isä valittiin yhteensä 19 kertaa ja isoisä valittiin yhteensä yhdeksän (9) kertaa vastaajien joukosta, jotka itse osallistuvat toimintaan (N=92). Vastaajan kuvaavat vanhempinsa esimerkkiä muun muassa seuraavin tavoin.

”Sekä äitini että äitini äiti ovat olleet järjestöaktiiveja koko ikänsä, joten on tuntunut luonteelta olla myös itse erilaisissa vapaaehtoistoiminnan muodoissa mukana.” A5

”Vanhempani opetti että vapaaehtoistyö on arvokasta ja näytti esimerkkiä aktiivisesta toimijuudesta.” B16

”Isän esimerkki vaikutti omaan maailmankatsomukseeni ja arvomaailmaani voimakkaasti.” A26

”Yhdistystoiminta tuli tutuksi kotiarjessa. Äiti toimi aktiivisesti useammassa yhdistyksessä.” A14

Vastaajat pohtivat eri tavoin mahdollisia tekijöitä, joilla on myönteinen merkitys omaan osallistumiseensa. Osa vastaajista kuvaa vanhemmiltaan saamaansa esimerkkiä ja laajemmin kodin merkitystä omassa toimintaan liittymisessään. Vastauksista käy ilmi sekä vanhemman maailmankatsomuksen ja arvojen siirtymisen merkitys että yleinen arvostus vapaaehtoistoimintaa kohtaan. Toimintaan osallistuminen on luontevaa ja seurausta vanhempien myönteisestä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan suhtautumisesta. Vastausten perusteella on lisäksi havaittavissa sisarusten, puolison ja ystävien merkitys, joka osaltaan tukee Nesbitin (2012) havaintoa samassa taloudessa asuvien myönteistä vaikutusta. Osittain vastauksista myös selviää toiminnan osallistumisen olleen mahdollisesti tiedostamatonta toiminnan aloittamisen hetkellä.

”Saattoi tiedostamatta vaikuttaa asenteisiin vapaaehtoistoimintaa kohtaan.”
A46

”Yleinen tunne ja ehkä kasvatukseen siitä, että toisia autetaan. Että jos minulla on hieman ylimääräistä, niin siitä voi jakaa toisille. Itse olen ajatellut sen myös niin, että vaikei voisi rahallisesti tukea, niin aikaansa voi antaa.” A44

”Varmaan vaikutti, että tuli osallistumisen malli ja olin myös itse lapsena mukana.” A57

”Aktiivinen osallistuminen tai harrastaminen ilman palkkaa on ollut osa elämää vanhemmalleni, josta on varmaan jäänyt inspiraatio itsellenikin tehdä vapaaehtoistyötä ja edistää itselleni tärkeitä teemoja yhteiskunnassa.” A33

Aineisto tukee omalta osaltaan Banduran (1996) sosiaaliskognitiivisen teorian ajatusta havainnoimalla oppimisesta erilaisten määriteltyjen prosessien kautta. Vastauksista ilmenee toimintaan osallistumisen mallin perustuvan läheisten toiminnan ja ympäristön havainnointiin, havaitun toiminnan säilyttämiseen ja sen omaksumiseen omaksi toiminnaksi. Havaitun toiminnan säilyttämistä ja toiminnan mallin mieleen palauttamista kuvaa hyvin esimerkiksi vastaajien A44 ja A33 ilmaukset, joissa vanhemmilta opittu toiminta on jäänyt henkilökohtaiseksi inspiraatioksi tai tavaksi auttaa toisia niukoista taloudellisista resursseista huolimatta. Teoriassa esitetään lisäksi havainnoinnin kautta omaksuttuun toimintamalliin liittyvä tuotantoprosessi, jossa toimintaa ei kopioida suoraan, vaan sitä sovelletaan kontekstista riippuen.

Ajatus toimintamallin soveltamisesta kontekstista riippuen on myös havaittavissa aineistosta, sillä vastaajat kertovat enemmän aktiivisuudesta ja solidaarisuudesta asenteina, kuin tietyn vanhempiensa toteuttaman toiminnan muodon jatkamisena. Teoriaan liittyvällä motivaatioprosessilla viitataan siihen, etteivät ihmiset toista kaikkea oppimaansa sellaisenaan, vaan punnitsevat erilaisia toimintamalleja sen tuottaman palkitsevuuden perusteella. Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumista ei kuitenkaan ensisijaisesti pidetä ulkoisesti palkitsevana ”rangaistus tai palkkio” -ajatuksen mukaisesti. Sen sijaan sitä voidaan merkityssisältöihin liittyvän toiminnan vuoksi pitää jo itsessään palkitsevana ja sisäisesti motivoivana (vrt Martela & Ryan 2016). Joissakin tapauksissa toiminnan ja osallistumisen mallin omaksumista omaksi toiminnaksi pidetään jopa tiedostamattomana prosessina, kuten vastaaja A46 toteaa.

Niin ikään avoimella kysymyksellä pyydettiin vastaajia nimeämään muita mahdollisia osallistumispäätöksen kannalta keskeisiä tekijöitä. Vaikka vastaajat eivät ilmaise

perheenjäsenen tai läheisen toimintaan osallistumisella olevan merkitystä henkilökohtaiseen osallistuspäätökseen, kokee heistä osa (N=11) varhaisen toimintaan altistuminen myönteisenä oman toimintaan osallistumisensa kannalta. Yksi vastaaja kertoo, ettei omalla mielipiteellä varsinaisesti ollut merkitystä, sillä toimintaan oli ”pakko” osallistua. Osittain varhainen altistuminen ja perheenjäsenen tai läheisen esimerkki koetaan päällekkäisinä tekijöinä. Seuraavat avoimet vastaukset ilmentävät varhaisen toimintaan liittymisen myönteistä merkitystä myöhemmän iän toimintaan osallistumiseen. Niistä käy ilmi vastavuoroisen yhteisön sekä hyväntekemisen luonne, mutta myös osallistumisen sisältämä velvoite.

”Omaan vapaaehtoistoimintaan vaikutti ehkä eniten nuorena käyty partio. Sitä kautta vapaapalokunta ja muu toiminta.” M5

”Ollut vauvasta asti mukana.” A11

”Omina juniorivuosina (90-luku) esim. kaikki osallistuivat joukkueen talkootoimintaan ja kaikki tehtiin yhdessä, halusi sitä tai ei. Itse osallistuin toimintaan mielelläni, koska se lisäsi joukkueen jäsenten välistä yhteishenkeä ja kuulumista porukkaan.” B11

”Vaikutti, antoi hyvää esimerkkiä, kannusti aktiivisuuteen ja yhteisöllisyyteen” A29

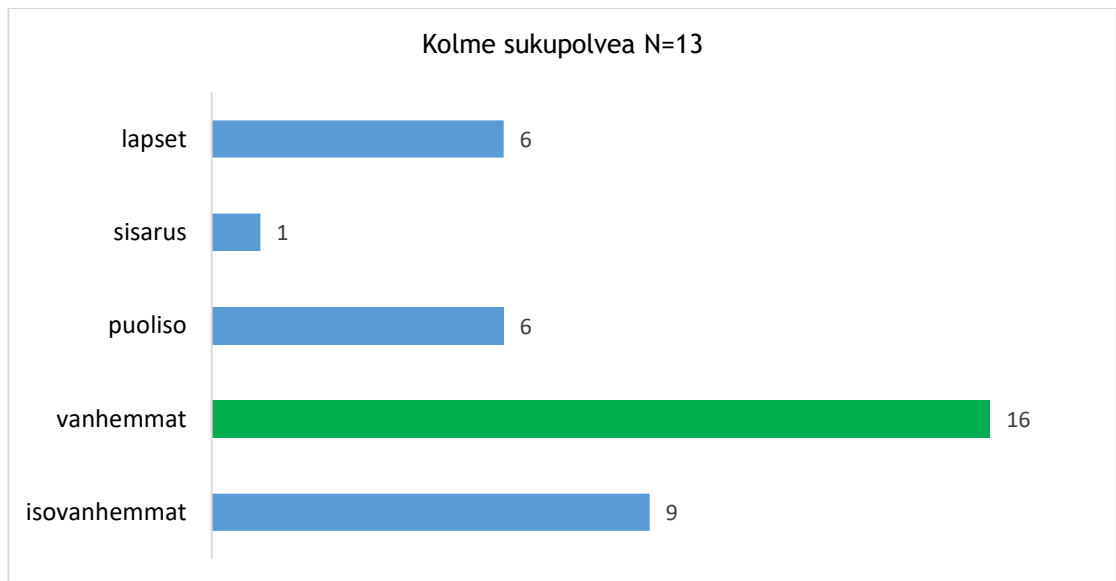
”Osallistuminen ei ole tavallaan ollut oma päätös ainakaan lapsena tai teininä. Meidät lapset on otettu mukaan toimintaan pienestä pitäen sen kummemmin kysymättä halutaanko. Se on ollut vahvasti elämäntapa. Tiivis uskonyhteisö jonne on ollu ”pakko” kuulua.” B20

Aineistosta nousevat havainnot ovat rinnastettavissa sosiaaliskognitiiviseen teoriaan, vanhemmilta lapsille siirtyviään sosiaaliseen perimään, sekä itseohjautuvuusteorian psykologisiin perustarpeisiin (Bandura 1996; Kärkkäinen 2004; Weissman, ym. 2005; Martela & Ryan 2016; Deci & Ryan 2008). Edellä esitetyt vastauksest osoittavat selvästi, että perheenjäsenen tai läheisen toimintaan osallistumisella on ollut merkitystä vastaajan päätökseen osallistua kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan. Samalla vastaajat vahvistiaat käsitystä siitä, että varhaisella toimintaan altistumisella on myönteinen rooli myöhempään kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen. Huomion arvoista on myös se, että vaikka vastaajat eivät välttämättä koe perheenjäsenen tai läheisen toimintaan osallistumista merkityksellisenä tekijänä, mainitsevat he kuitenkin varhaisen altistumisen syynä osallistua toimintaan.

Tuloksista käy ilmi, että kansalaistoimintaan osallistuminen on toimintamalli, joka siirtyy esimerkin kautta vanhemmilta lapsille. Sukupolvien välillä siirtyvää toimintaa on luonteva tarkastella Banduran (1996) sosiaalkognitiivisen teorian ja Hirsjärven (1983, 112) mallioppimisen käsitteen rinnalla. Opinnäytetyön tulosten valossa esimerkin kautta omaksutun mallin noudattaminen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kohdalla näyttää ainakin osittain olevan linjassa Banduran teorian kanssa. Liitteenä olevassa taulukossa (Liite 3) havainnollistetaan kansalaistoiminnan siirtymistä sukupolvien välillä.

Aineistosta nousee vahvasti esille vanhemman esimerkin rooli mallioppimisessa. Aineiston perusteella kansalaistoiminta siirtyy kahden sukupolven välillä alenevassa polvessa yhteensä 37 tapauksessa (N=92). Aineiston perusteella vanhemmat ovat 27 tapauksessa aloittaneet toiminnan ennen vastaajaa ja kymmenessä (10) tapauksessa vastaajien lapset ovat liittyneet toimintaan vanhempiensa, eli vastaajan malliaan seuraten. Aineistosta käy ilmi, että kotoa saatu malli ja lapsena toimintaan osallistuminen ovat vaikuttaneet myönteisesti toimintaan osallistumiseen myös aikuisiällä. Tulokset vahvistavat Banduran (1996) väittämää, jonka mukaan lapset oppivat vanhempiensa myönteistä sosiaalista käyttäytymistä, jota ilmentävät myöhemmin elämässään. Tulokset osoittavat, että vapaaehtoistoimintaan osallistuminen on yksi mahdollinen tämänkaltainen sosiaalisen käyttäytymisen muoto. Aineistossa esiintyviä tuloksia tukevia ilmauksia esitellään aineiston kuvausta koskevassa luvussa (6.5. Läheisten toimintaan osallistuminen).

Tuloksista selviää toimintaan osallistumisen siirtyvän myös yli kahden sukupolven, kolmen sukupolven toimintaketjuksi. Kolme sukupolvea ilmoittaneita on aineistossa yhteensä 13 ja näissä vastuksissa korostuu isovanhemman rooli. Vastaajista viisi (5) ilmoitti isoisän, neljä (4) kertoi isoäidin ja yksi (1) ilmaisi molempien isovanhempien olevan merkittävässä roolissa toimintaan osallistumisessa. Tuloksista käy lisäksi ilmi vastaajan äidin merkittävä rooli. Kaikki 13 vastaajaa ilmoittivat äidin aloittaneen toiminnan ennen vastaajaa, kun taas isän ilmoitti kolme (3) vastaajaa. Yksi (1) vastaaja ilmoitti isän aloittaneen hänen jälkeensä. Edellä kuvattuihin tuloksiin nojaten voidaan päätellä, että vanhempien merkitys vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen on tämän aineiston perusteella suuri. Lapsia vastauksissa ilmoitettiin vain kuusi (6), joista (3) kolme mainittiin tyttärinä ja (1) yksi poikana. Vastaajista (3) kolme ei vastaushetkellä ollut mukana kansalaistoiminnassa. Tulokset esitetään visuaalisessa muodossa seuraavan kuvion avulla.

Kuvio 10: Kolme sukupolvea ilmoittaneiden toimintaan osallistuvat läheiset.

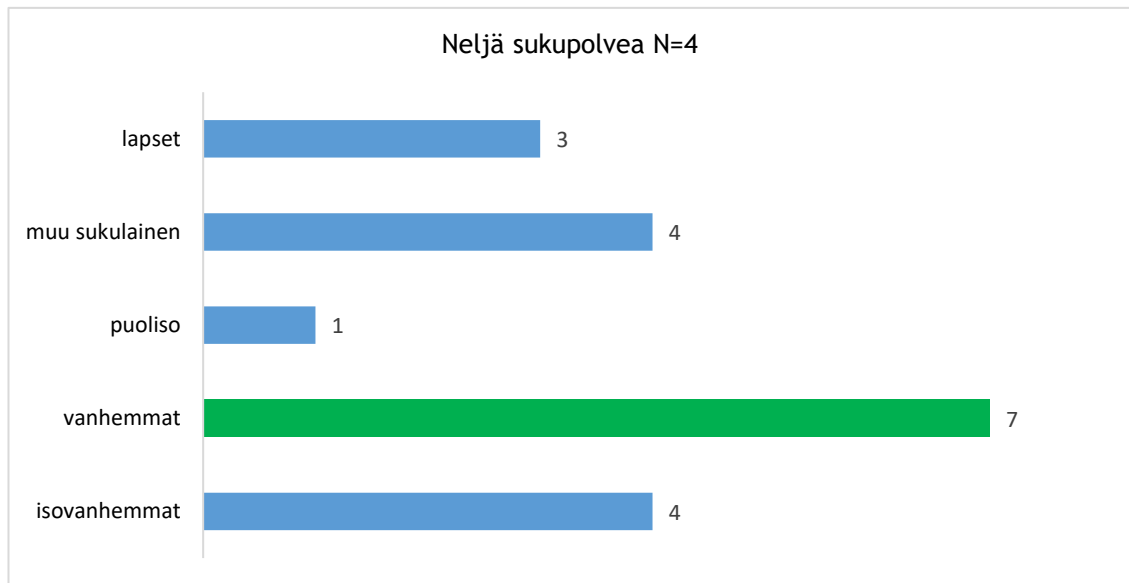
Edellä olevasta kuviosta (Kuvio 10) käy ilmi, että toimintaan osallistuminen noudattaa vanhemmilta saatua esimerkkiä. Vastauksissa korostuu esimerkiksi äidin malli, joka innoittaa vastaajaa liittymään samaan, tai hengeltään samankaltaiseen toimintaan äidin kanssa. Toiminnan malli näyttää myös siirtyvän edelleen vastaajan lapsille. Havaintoa ylisukupolvisista siirtymistä tukevat aineistossa esiintyvät ilmaukset kotona saadusta mallista, joissa esimerkiksi isosiän kansalaisaktiivisuus vaikutti myönteisesti vastaajan äidin toimintaan osallistumiseen ja jolta toiminnan malli siirtyi edelleen vastaajalle itselleen. Kiintoisana esimerkkinä mainittakoon yhdistystoiminnan malli, joka perittiin isosiältä. Lisäksi vastaajan ja hänen sisarustensa partiotoiminta rohkaisi omaa äitiä toimimaan partionjohtajan roolissa. Tällaisessa tapauksessa altistumista voidaan nähdä tapahtuvan sukupolviketjussa kahdesta suunnasta.

“Saatu esimerkki varmasti vaikutti hallitukseen hakeutumiseen. Äiti hakeutui partioon johtajaksi, kun lapset olimme partiossa. Ukilta saatu esimerkki kannusti yhdistystoimintaan. Hän on kertonut miten mukava yhdistystoiminta on” A40

”Mallituli äidin kautta, joka oli mallia saanut isältään. Malli aktiivisesta osallistumisesta tuli kotoa. Isä oli ylpeä minusta kun saavutin jotain uutta.” A3

“Äidin vapaaehtoistyö kirkon avussa vaikutti partioon menoon. Myöhemmin kyläyhdistyksen toiminnassa mukana, jolloin itsekin kiinnostuin kylätoiminnasta. Toiminta kyläyhdistyksessä sai kiinnostumaan talotoimikunnasta ja -hallituksesta. Oma esimerkki vapaaehtois- ja vertaistukitoiminnassa sai tyttäreni kiinnostumaan vapaaehtois- ja auttamistyöstä ja hankkimaan myös ammatin auttamistyöstä.” M5

Yhteensä neljä (4) vastaajaa ilmoitti neljä toiminnassa mukana olevaa sukupolvea. Vain yksi neljä sukupolvea ilmoittanut ei vastaushetkellä itse osallistunut vapaaehtoistoimintaan. Miesten osuus sukupolvitarkastelussa vastaa vastaajamäärien mukaista jakaumaa. Neljä sukupolvea koskeva aineisto esitellään alla olevassa kuviossa.

Kuvio 11: Neljä sukupolvea ilmoittaneiden toimintaan osallistuvat läheiset.

Neljä toiminnassa mukana olevaa sukupolvea ilmoittaneiden kohdalla korostuu isoisän esimerkin merkitys. Vastaajista kolme (3) ilmoitti isoisän ja vain yksi vastaaja ilmoitti molemmat isovanhemmat. Tässä työssä ei kuitenkaan ole perusteltua tehdä oletusta isovanhempien sukupuolista, joten isovanhemmat voivat edustaa mitä tahansa sukupuolia.

Vaikka isän ja äidin merkitys nousee aineistossa keskeiseen rooliin sukupuolen merkitys ei avoimissa vastuksissa erityisesti korostu. Neljästä vastaajasta kolme (3) ilmoitti molemmat vanhemmat käyttäen määritelmässä termejä isä ja äiti. Yllättävää on, että vain yksi (1) vastaajista ilmoitti oman puolionsa, mutta vastaajista kolme (3) ilmoitti oman lapsensa. Yksi (1) vastaajista ilmoitti serkkunsa lapset, jolloin vastauksessa on nähtävissä neljä toiminnassa mukana olevaa sukupolvea. Kuriositeettina mainittakoon kyseisen vastaajan elävän aikuistaloudessa ja kuvaavan läheispiirinsä laajaa ja aktiivista kansalaistoimintaan osallistumista.

“Perheessäni on aina autettu, kun joku on tarvinnut apua. Vanhempani ovat osallistuneet myös minun kauttani vapaaehtoistoimintaan. Olen kolmannessa polvessa vapaapalokuntalainen” A55

“Varmaan opittu se, että ollaan mukana erilaisissa toiminnoissa ja autetaan muita. Ei ole tietoista vaikutusta, mutta kasvatuksen kautta vaikutusta on tietysti ollut. Samoin kuin äidin osalta, vaikutukset tulleet varmaan perhekulttuurista ja kasvatuksen kautta. Isä järjesti urheilu- ja muuta toimintaa ovat mukana sosiaalisessa aputyössä (erään) järjestön kautta ja osallistuvat aktiivisesti seurakunnan kautta tehtävään sosiaaliseen työhön. Uskokseni oma aktiivisuuteni on vaikuttanut vaimoon, heillä ei perheessä ole ollut samanlaista perinnettä ja kulttuuria näissä. Vaikea sanoa miten oma toiminta on vaikuttanut pojan päätöksiin, varmaan jotain vaikutusta on ja koko lähipiiri on tällaisissa toiminoissa aktiivisesti mukana. Isäni ja pojan ukki varmasti on ainakin ollut vaikuttamassa siihen, että ovat mukana sosiaalisessa aputyössä (erään) järjestön kautta ja osallistuvat aktiivisesti seurakunnan kautta tehtävään sosiaaliseen työhön. Tätä tehnyt itsekin omien lasten kautta, enemmän kyllä järjestötoimintana. Vaikea sanoa miten oma toiminta on vaikuttanut pojan päätöksiin, varmaan jotain vaikutusta on ja koko lähipiiri on tällaisissa toiminoissa aktiivisesti mukana. Isäni ja pojan ukki varmasti on ainakin ollut vaikuttamassa siihen, että ovat mukana sosiaalisessa aputyössä (erään) järjestön kautta ja osallistuvat aktiivisesti seurakunnan kautta tehtävään sosiaaliseen työhön.” M1

“Isovanhempieni ja vanhempieni esimerkki on ohjannut minuakin osallistumaan monipuolisesti kiinnostukseni ja kykyjeni mukaan. Lapseni on pienestä asti kasvanut perheessä, jossa osallistutaan monella tapaa yhteisössä.” B14

Tulokset antavat osittaisia viitteitä kansalaistoiminnan ylisukupolvisista siirtymistä erityisesti samaa sukupuolta olevien vanhemman ja lapsen välillä. Aikaisemmat, edellä mainitut tutkimukset (esim. Kärkkäinen 2004; Weissman 2005) korostavat niin ikään erilaisten voimavarojen ylisukupolvisia kulkuja yhtäläistä kaavaa noudattaen. Vaikka tämän työn otanta (N=118) jää pieneksi se kuitenkin osaltaan tukee äidin ja tyttären välisen suhteen merkitystä toiminnan siirtymisessä sukupolvelta toiselle. Isien ja poikien kohdalla toiminnan periytymisestä voidaan ehdottaa vain hyvin varovaisia viitteitä otannan (N=10) ollessa vielä niukempi. Miespuolisten vastaajien pienestä määrästä huolimatta ei ole syytä epäillä, etteikö isältä pojalle siirtyvä toiminta voisi yhtä lailla olla luonteeltaan periytyvä.

“Sekä äitini että äitini äiti ovat olleet järjestöaktiiveja koko ikänsä, joten on tuntunut luonteelta olla myös itse erilaisissa vapaaehtoistoiminnan muodoissa mukana. Meillä on suvussa pitkät perinne järjestötoiminnasta, joten vapaaehtoistyö on tuntunut luonteelta.” A5

Sukupolvien ketjua havainnollistavista kuvioista (Kuvio 9; Kuvio 10) ja liitteenä olevasta läheisten osallistumista esittelevästä taulukosta (Liite 3) käy ilmi, että tämän työn tulokset tukevat kansalaistoimintaan osallistumisen ylisukupolvisuutta omaksutun malliesimerkin kautta. Toisin sanoen vanhempien kansalaisaktiivisuus ennustaa jälkipolven toimintaan liittymistä. Kriittisesti voidaan kuitenkin arvioida mistä syystä ja millä tavoin tietyt käyttäytymisen mallit siirtyvät. Bekkersin (2007) mukaan on mahdollista, että vanhemmat palkitsevat lapsiaan hyväksymällä ja tukemalla heidän toimintaansa osallistumistaan, mutta eivät kuitenkaan onnistu siirtämään varsinaisia toimintaan liittyviä arvoja ja merkityksiä lapsilleen. Perintönä siirtyvät arvot puolestaan tuottavat itsessään tyydytystä, kun sisäistetyn merkityksellisenä pidetyt asiat kohtaavat vapaaehtoistoiminnan parissa toimimisen kautta. Ulkopuolinen kannustin sen sijaan voi aiheuttaa toimintaan osallistumista vain vanhemman ollessa vaikutuspiirissä tai läsnä. Seuraava aineistossa esiintynyt ilmaus kuvaa vanhemmilta lapsille välittyneiden arvojen merkitystä.

“Varmasti äidinäitini esimerkki ja sukujeni eettinen arvopohja on luonut pohjan omalle osallistumiselleni, mutta myös sille, että koen vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnassamme tärkeäksi” A52

Edellä esitetty näkemys voidaan myös rinnastaa itseohjautuvuusteoriaan ja sen erittelyyn sisäisistä ja ulkoisista motivaatiotekijöistä (vrt Martela & Ryan 2016; Deci & Ryan 2008). Kiintoisa väite itseohjautuvuusteoriassa on myös se, että ihminen on luonnostaan sisäisesti motivoitunut ja asioista uteliaan kiinnostunut, mutta vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristönsä kanssa saattaa ajautua näistä syrjään. Opinnäytetyön tulokset ovat samansuuntaisia myös sosiaalista perimää kartoittavien tutkimusten (Kärkkäinen 2014; Weissman 2005) kanssa, joissa vanhempien voimavarojen ja asenteiden väitetään ennustavan lasten asenteita ja sosiaalista pääomaa myös heidän myöhemmällä iällään. Bekkersin (2007) tutkimuksessa korostetaan niin ikään asenteiden ja arvojen merkitystä vanhemmalta lapselle siirtyvässä vapaaehtoistoiminnassa. Tämän työn aineistossa esiintyy runsaasti tuloksia tukevia ilmauksia, joissa vastaajat luonnehtivat mallin siirtymistä ja toimintaan liittymistä itsestään selvänä, tai kuten eräs vastaaja (B17) luonnehtii velvollisuuden, verenperinnön sekä saamansa esikuvan avulla.

“Malli tuli äidin kautta, joka oli mallia saanut isältään” A3

“Kotoa saatu malli vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta vaikutti siten, että on ollut itsestäänselvyys olla mukana vapaaehtoistoiminnassa.” A47

Aineistosta voi tulkita isovanhempien esimerkillä olevan merkitystä, vaikka heidän roolinsa ei välttämättä ole erityisen vahva. Opinnäytetyön kannalta keskeisissä tutkimuksissa myös

arvioidaan, ettei isovanhempien esimerkin vaikutus ole lasten kannalta yhtä merkittävä, kuin heidän vanhempiansa. Tämän opinnäytteen tuloksissa esiintyy saman suuntaista näyttöä vanhempien roolimallin näyttäytyessä vahvimpana (N=37). Vaikka osassa vastauksista (N=13) selviää kolme toiminnassa mukana olevaa sukupolvea ja joitakin (N=4) neljän sukupolven välistä toiminnan siirtymistä, voidaan iso- ja isovanhempien roolia pitää heikkenevänä verrattuna vanhempien esimerkin rooliin. Joistakin vastauksista kuitenkin käy ilmi isovanhempien myönteinen merkitys tapauksissa, joissa oma vanhempi ei osallistu toimintaan.

Kiintoisa aineistossa esiintyvä seikka on lasten merkitys vanhempien ja jopa isovanhempien toimintaan osallistumiseen ja siihen sitoutumiseen. Näissä tapauksissa (N=6) kansalaistoiminnan sukupolviketju kulkee käänteisesti ylenevässä sukupolvessa. Erityisesti lasten harrastustoiminta, kuten urheilu ja musiikki näyttäytyivät toimintana, jonka kautta vanhemmat ja heidän vanhempansa liittyvät kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan.

“Kaikki neljä lastani harrastivat uintia. Menin kerran vuosikokoukseen ja sieltä minut napattiin hallitukseen sihteeriksi.” A4

“urheiluseura toiminnassa ”yhteinen hyvä”, lisäksi vanhemmilla varmaan suurimpana aloittamisen motiivina ollut aikoinaan lasten harrastukset.” B12

“Koska aloitin soittoharrastuksen yhdistyksessä, oli läheisillä ns. velvollisuus tukea yhdistyksen toimintaa osallistumalla esim. tapahtumien järjestämiseen, ilman harrastustani ei äitini olisi ollut ko. vapaaehtoistoiminnassa mukana.” A13

Tuloksista käy lisäksi ilmi, että alenevassa polvessa tapahtuvan sosiaalisen oppimisen sekä lapsilta vanhemmille siirtyvän toimintamallin lisäksi myös muilla läheisillä on myönteinen merkitys kansalaisaktiivisuudessa. Aineistossa korostuu erityisesti puoliso, joka mainitaan vastauksissa yhteensä 32 kertaa. Näistä 17 vastauksessa ilmenee puolison aloittaneen toiminnan vastaajan esimerkkiä seuraten ja kuuden (6) vastaajan kohdalla aloitusjärjestys jää epäselväksi. Aineistosta käy ilmi 16 naispuolisen vastaajan puolison aloittaneen toiminnan vastaajan jälkeen ja yhden (1) miesvastaajan vaimon liittyneen kansalaistoimintaan hänen jälkeensä. Toimintaan osallistumisen mallilla on näin ollen mahdollisuus siirtyä sekä ylhäältä alaspäin vanhemmilta lapsille että sivuttaissuunnassa puolisoille ja joissakin tapauksissa myös sisaruksille. Osallistumisen mallin siirtymistä sivuttaissuunnassa sosiaalisen oppimisen seurauksena vastaajat kuvaavat muun muassa puolison tai sisaren rohkaisevana esimerkkinä ja toimintaan tukemisena. Eräs vastaaja kertoo oman aktiivisuutensa aiheuttaneen vetoa, jonka seurauksena myös puoliso liittyi mukaan toimintaan.

“Puolison mukana olo teki rohkaisun olla mukana. Aikaa olisi ollut kyllä aiemminkin, mut uskallus on puuttunut.” M8

“On aika luonnollista että lapset osallistuvat esimerkiksi puolueen varhaisnuorisotoimintaan jonka kautta opitaan toimimaan yhdessä ja tuottamaan omaa toimintaan. Tätä tapaa ja taitoa voi sitten käyttää aikuisena omien intressien ja mieltymysten mukaisesti. Asiaa voisi kuvata veranperintönä joka ikään kuin velvoittaa ja luo samalla mallin ja esikuvan.” B17

Tulosten valossa muiden, kuin puolison merkitys on sekin huomion arvoinen, sillä läheiset ihmiset mainitaan yhteensä 38 kertaa. Joukossa ovat sisko (N=4) sekä sedät, tädit ja enot (N=5). Yhden kerran mainitaan myös veli, serkku, miehen veli, siskon lapset sekä serkun lapset (N=6). Toisin sanoen aineistossa esiintyy viitteitä laajennetun perhepiirin ja suvun myönteisestä roolista toimintaan osallistumisessa. Eräs vastaaja muun muassa kertoo suvun piirissä olevasta luontaisesta, aktiivisesta ja joustavasta tavasta toteuttaa kansalaisaktiivisuutta.

“Minulle on aina ollut luonnollista että sukuni ja perheeni osallistuu kaikenlaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan, kukin kykyjensä ja kiinnostuksen mukaan.” B14

Banduran (1996) teorian valossa on syytä huomioida ainakin seuraavia kiintoisia osa-alueita. Ensinnäkin on mahdollista, että lapset havainnoivat vanhempiensa toimintaan osallistumista, säilyttävät havaintonsa ja omaksuvat mallin, joka lopulta motivoi heidän omaa osallistumistaan. On myös mahdollista, että tähän prosessiin sisältyy erilaisten symbolisten mallien jäljittelyä (Hirsjärvi 1983, 112). Mielekkäämpää prosessin kannalta on kuitenkin kiinnittää huomio arvojen ja asenteiden siirtymiseen läheiseltä toiselle. Se myös selittäisi paremmin muun, kuin sukupolvien välillä alenevassa ketjussa tapahtuvan toiminnan mallin tarttumisen. Aineiston perusteella esimerkiksi lasten harrastustoiminta innoittaa vanhempia liittymään kyseiseen toimintaan vapaaehtoisen roolissa, jossa voi olla kyse peritystä arvostuksesta lasten harrastustoiminnan mahdollistamiseen enemmän, kuin varsinaiseen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen.

Toimintaan osallistumisessa näyttäytyvät auttamisen halu, mutta myös kokemukset velvollisuudentunteesta tai velvoitteesta ja auttamisen itsestänselvyydestä, joka voi myös kulkea veranperintönä. Kansalaistoimintaan osallistumisen taustalla on myös eettinen arvopohja ja osallistumisen perinne. Aineistossa korostuu niin itselle kuin yhteiskunnallekin tärkeän asian edistäminen, joka liittyy esimerkiksi toimimiseen ihmisten tai eläinten paremman aseman puolesta. Vaikka osallistumisen malli näyttää tämän aineiston perusteella ensisijaisesti siirtyvän sukupolvien yli seuraaville on myös havaittavissa, että muutkin läheiset osallistuvat

toimintaan toistensa esimerkkiä seuraten. Läheisten, kuten vastaajan puolison tai sisarusten esimerkin katsotaan tässä työssä olevan seurausta muusta, kuin varsinaisen sosiaalisen perimän vaikutuksista osallistumisen ketjuihin. Sen sijaan on relevanttia ehdottaa, että myös horisontaalisesti levittyvä toiminnan malli on sosiaalisen oppimisen seurausta ja siksi tarkasteltavissa Banduran (1996) sosiaaliskognitiivisen teorian rinnalla.

8.2 Merkityksellisyden kokemukset ja muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa

Työn toiseen tutkimuskysymykseen (2. Mitkä ovat muut keskeiset tekijät toimintaan osallistumisessa?) liittyviä aineiston esiintymiä kehystetään itseohjautuvuusteorialla (Deci & Ryan 2008; Martela & Ryan 2016). Teorian valikoitumista perustellaan sillä, että Banduran (1996) sosiaaliskognitiivisessa teoriassa motivaation ajatellaan ensisijaisesti olevan yksi osa-alue, jonka taso vaihtelee määrällisesti pienestä motivaation tasosta suureen. Toisin kuin Bandura esittää, Deci, Ryan ja Martela uskovat motivaation sisältävän erilaisia ulottuvuuksia ja näin ollen itseohjautuvuusteoria tarjoaa mielekkäämmän teoreettisen viitekehyksen muiden toimintaan osallistumiseen vaikuttavien tekijöiden tarkasteluun. Heidän mukaansa motivaatiosta voidaan erottaa kaksi toisistaan erilaisilla logiikoilla toimivaa osa-aluetta, jotka ovat sisäinen ja ulkoinen motivaatio.

Sisäiselle motivaatiolle tyypillistä on sen saama voima psykologisten perustarpeiden tyydyttymisen kautta (Kuvio 2). Sisäisen motivaation kokonaisuus muodostuu itsen, eli minän ja merkityksellisyden, sekä toisten ja merkityksellisyden välisistä suhteista. Minän ja merkityksellisyden välisen alueen jakavat psykologiset tarpeet kyvykkyys ja autonomia, eli vapaaehtoisuus. Näiden tarpeiden tyydyttymisen ja motivaation syntymisen kannalta keskeinen kysymys liittyy itsensä toteuttamisen mahdollisuuteen. Toisen alueen, joka liittyy toisten ja merkityksellisyden välisiin suhteisiin jakavat yhteisöllisyys ja vastavuoroinen hyväntekeminen. Tätä osiota puolestaan määrittää kokemus elämän arvokkuudesta. Itseohjautuvuusteorian ja siihen liittyvien motivaatiotekijöiden yhteydessä on lisäksi syytä painottaa, ettei tämän työn tulokset, teoreettisesta painotuksesta huolimatta, ole rinnastettavissa varsinaiseen motivaatiotutkimukseen.

Tulosten perusteella erääksi keskeiseksi tekijäksi toimintaan osallistumisessa nousee merkityksellisyys, joka mainitaan avoimissa vastauksissa 20 kertaa, mutta joka ilmenee myös lukuisissa muissa henkilökohtaisissa ilmauksissa. Kansalaistoimintaan osallistuminen on aineiston perusteella itsessään merkityksellistä ja arvokasta, sillä toiminta koetaan itselle tärkeäksi ja mielekkääksi. Sen lisäksi, että toiminta on henkilökohtaisella tasolla merkityksellistä se myös, liittyy itseä laajempaan yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Toiminta koetaan hyvin tärkeänä yhteiskunnan palveluja tukevana ja täydentävänä voimana, jossa laaja joukko erillisiä ketteriä toimia mahdollistaa nopean reagoinnin akuuttiin

tarpeeseen (ks myös Kuvio 8). Aineistosta käy myös ilmi, että kansalaisaktiivisuuden ajatellaan olevan yhteiskunnalle taloudellisesti kannattavaa.

Hyvin ajankohtaisena ja nopeaa reagointia vaativana toiminnan tarpeena voidaan pitää koronapandemiaa. Tämän aineiston valossa se ei kuitenkaan muodostu osallistumiseen myönteisesti vaikuttavaksi tekijäksi toisin, kuin heinä-elokuussa 2020 toteutettu kyselytutkimus koronan aikaisesta auttamisesta suomalaisten keskuudessa osoitti. Tutkimuksen (N=1000) mukaan 66 % oli auttanut avuntarpeessa olevaa tuntemaansa henkilöä. Avun kohdistuessa entuudestaan tuttuun henkilöön on mahdollista, että myös tätä työtä koskevaan kyselyyn vastanneet ovat suunnanneet apuaan tuttaviansa, mutta eivät nähneet sitä vapaaehtoistoimintaan osallistumisena. Korona-aikaan keskittyneen kyselyn vastaajista noin neljäsosa ilmaisi auttamisen, vapaaehtoisena toimimisen tai lahjoittamisen muuttuneen koronapandemian aikana. (Lagerström 2020.)

Tämän työn tulosten perusteella merkityksellisyydestä muodostuu laadullisen aineiston pääluokka, kuten aineiston analyysia koskevan luvun (luku 7.1) käytetyissä esimerkeissä (Taulukko 1; Taulukko 2) havainnollistetaan. Tulokset kertovat myös, että merkityksellisyyden yhteydessä, tai sen lisäksi keskeisiä tekijöitä toimintaan osallistumisessa ovat yhteisöllisyyden kokeminen ja hyväntekeminen. Yhteisöllisyyden ja vastavuoroisen hyväntekemisen kannalta oleellinen kysymys liittyy, kuten työn teoreettista viitekehystä käsittelevän luvussa ja sen yhteydessä esitellyssä Motivaatiotimantissa (Kuvio 2) havainnollistetaan, henkilökohtaisiin mahdollisuuksiin ylittää toiminnassa itsensä.

Autonomian kokemus ilmenee aineistossa henkilökohtaisena kokemuksena ja “upeana juttuna”, jossa on mahdollisuus päästä toimimaan itselleen mielekkään ja tärkeän tekemisen parissa. Toimintaan liittyy vapaus suunnitella, toteuttaa ja ohjata itselle mielekkäitä tehtäviä, kuten eräästä vastauksesta selviää. Toiminnassa mukana olo tarjoaa myös tilaisuuden oppia uutta ja kartuttaa itselle erityisen tärkeää kokemusta, jollaista ei esimerkiksi opintojen tai työelämän avulla kyetä tavoittamaan. Tämänkaltaiset oppimiskokemukset liittyvät psykologisiin perustarpeiden kyvykkyyden, eli kompetenssin tarpeen tyydyttymiseen. Edelliset, Motivaatiotimantin (Kuvio 2) oikeanpuoleiseen yläosaan liittyvät perustarpeet ovat kytköksissä itsensä toteuttamiseen. Nämä yhdessä muiden perustarpeiden tyydyttymisen kautta tukevat elämän merkitykselliseksi ja arvokkaaksi kokemista. Aineistossa olevissa vastauksissa merkityksellisyyttä sekä mielekkyyttä kuvataan monin eri tavoin ja ne osoittavat merkityksellisyyden tärkeän sijan toimintaan liittymisessä ja siihen sitoutumisessa.

“Vapaaehtoistoiminta tarjoaa mielekästä ja merkityksellistä sisältöä ihmisten elämään.” B25

”Halu auttaa, vaikuttaa asioihin omalla toiminnalla, osallistua yhteisön yhteiseen tekemiseen” B6

“Oma osallistumispäätökseni: Ensisijaisesti merkitykselliseksi koetun asian edistäminen, myös yhteisöön kuulumisen tärkeätä.” A9

”Yhteisöön kuulumisen tunteen, toiminnan merkityksellisyyden ja yksilöllisten auttamiseen, hyvän tekemiseen ja itsensä toteuttamiseen liittyvien tavoitteiden näkökulmasta merkitys on ihmisille yleensä korvaamaton.” C3

Kuten edellä olevista vastauksista ilmenee, toimintaan liittymistä innoittaa sen sijoittuminen itselle tärkeän ja merkitykselliseksi koetun asian äärelle, mutta myös yhteisöön kuulumisen koetaan itsessään tärkeänä. Marjovuori (2014, 68-70) esittää väitöstyössään yhteneväisiä tuloksia nostamallaan positiivisuuden erääksi merkitystä tuovaksi ulottuvuudeksi. Hänen mukaansa positiivisuus, eli myönteiset kokemukset ilmenevät sekä antamisena että saamisena ja hän tähdentää vastavuoroisen positiivisuuden olevan yksi tärkeimmistä vapaaehtoistoiminnan sisäisistä tekijöistä. Tämän työn aineistossa esiintyy myös muilta osin runsaasti erilaisia ilmauksia, joissa toimintaan osallistumista kuvataan myönteisenä ja vastavuoroisena yhteisöllisyyden kokemisena. Itseohjautuvuusteoriassa yhteisöön kuulumisen on psykologisiin perustarpeisiin liittyvä ulottuvuus, jonka tyydyttyminen tukee osaltaan elämänlaatua ja elämän kokemista arvokkaana. Yhteisöön kuulumisen voidaan tämän perusteella rinnastaa tärkeäksi osaksi elämänlaatua. Kansalaistoiminnan koettua merkityksellisyyttä havainnollistetaan seuraavassa kuviossa.

Kuvio 12: Kansalaistoiminnan koettu merkityksellisyys.

Edellä olevassa kuviossa (Kuvio 12) toiseen tutkimuskysymykseen liittyvät tulokset esitetään pääluokan (merkityksellisyys) ja kahden siihen kuuluvan yläluokan (yhteisöllisyys) ja (hyväntekeminen) avulla. Aineistossa esiintyy 20 suoraan merkityksellisyyden nimeävän ilmauksen lisäksi 94 muilla tavoin merkityksellisyyttä kuvaavaa vastausta. Niissä yhteisöllisyyden ja hyväntekemisen osa-alueet limittyvät eri vastaajien kerronnassa, mutta aineistosta on myös selvästi erotettavissa jompaankumpaan yläluokkaan liittyviä ilmauksia.

Yhteisöllisyyttä kuvataan vastauksissa yhteisön osana olemisena ja siihen kuulumisena 48:lla eri tavalla. Hyväntekemiseen liittyviä ilmauksia esiintyy kaikkiaan 46 vastauksessa. Aineiston suurin määrä suoria ilmauksia, yhteensä 25 kappaletta, liittyvät auttamisen haluun. Toiseksi eniten maininnoista kytkeytyy yhteisön osana olemiseen, joka mainitaan aineistossa 20 kertaa. Kolmantena ovat harrastustoimintaan liittyvät ilmaukset, joita esiintyy 17 vastauksessa. Ilmauksista neljänneksi eniten (N=11) liittyvät yhteisen hyvän kokemuksiin ja yhtä paljon maininnoista (N=11) on yhteydessä yhteisiin asioihin vaikuttamiseen. Keskeinen toimintaan osallistumiseen vaikuttava tekijä on myös oma tai läheisen ihmisen tarve, jotka mainitaan kymmenen (10) kertaa. Erityisesti vastauksissa korostuu tarve ja halu liittyä itseään laajempaan yhteisöön. Useat vastaajat kuvaavat toimintaa liittyen samassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kohtaamiseen, vertaisuuteen ja rinnalla kulkemiseen. Aineiston perusteella yhteinen hyvä on myös tärkeä toimintaan osallistumisen taustalla vaikuttava tekijä. Tuloksia tukevat niin ikään suorat ilmaukset, joissa toimintaan osallistumisen tärkeyttä kuvataan verkostoitumisena, mahdollisuutena tavata uusia ihmisiä ja liittymisenä sekä kuulumisena yhteisöön.

Henkilökohtaisena liikkeelle panevana voimana on yhtäältä itselle tärkeän asian edistäminen ja merkityksellisessä toiminnassa mukana olo, jonka seurauksena syntyy sosiaalisia suhteita ja kokemuksia yhteisöllisyydestä. Toisaalta uusiin ihmisiin tutustuminen ja yhteisö näyttävät itsessään edistävän osallistumista. Eräs vastaaja esimerkiksi kuvaa uusien ihmisten innostaneen mukaan toimintaan ja toinen vastaaja puolestaan pitää kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan liittyvää ihmisten joukkoa tiiviinä, jopa perheen kaltaisena yhteisönä. Yhteisöllisyyden kokemisen voidaan näin ollen todeta olevan toimintaan liittymisen taustalla vaikuttava syy, mutta yhtä lailla myös seurausta mukana olost. Yhteisöllisyys ilmenee yhteisen hyvän kokemisena esimerkiksi harrastustoiminnan parissa, jossa luodaan sosiaalisia suhteita ja johon liittyy itselle tärkeitä ihmisiä. Sosiaalisten verkostojen vahvistumista ja yhteisön merkitystä toimintaan liittymisessä kuvataan aineistossa muun muassa seuraavin tavoin.

“Halusin edistää merkityksellistä asiaa ja verkostoitua. Sekä kuulua yhteisöön.”

B9

“(...) Myöhemmin, jo mukana ollessa, nousi yhdeksi tärkeäksi tekijäksi uusien ihmisten tapaaminen ja tiivis, perheen kaltainen yhteisö.” B22

”Halu auttaa ja olla osa yhteisöä.” B2

”Tekemisen puute. Samassa elämäntilanteessa elävien kohtaaminen. Vaihtelu arkeen.” A50

”Uudet ihmiset innosti mukaan toimintaan.” B19

Aineistossa (N=92) vastavuoroinen hyväntekeminen muodostuu erääksi keskeisimmistä tekijöistä toimintaan osallistumisessa muodostaen lähes puolet vastauksista. Hyväntekeamisen kannalta tärkeintä on halu auttaa. Se nousee aineistossa toimintaan osallistumisen keskeisimpien tekijöiden joukosta ylitse muiden. Vastavuoroista hyväntekemistä kuvataan liittymisenä itselle mielekkään tekemisen pariin, jossa syntyy kokemus hyödyksi olemisesta niille, jotka tarvitsevat apua. Avun tarvitsijat voivat olla itselle vieraita henkilöitä tai yhteisöjä, mutta myös läheispiirissä esiintyvät elämän haasteet saattavat ohjata valintaa toiminnan kohteiden valikoitumisessa.

Vastaajat kertovat myös auttamisesta, jonka parissa tulee samalla myös itse autetuksi. Auttamista luonnehditaan selkeästi vastavuoroisena toimintana ja voimana, joka antaa sekä tekijälle itselleen että toiminnan kohteelle paljon. Toisten auttaminen on myös huolehtimista omasta tulevaisuudesta, sillä hyväntekeemisellä uskotaan olevan kehämäinen luonne, jossa annettu apu palaa takaisin henkilökohtaisen tuen muotona silloin, kun tuelle on tarvetta. Vastavuoroisen hyväntekeamisen kehämäinen toimintamalli on myös voinut syntyä ja vahvistua lapsuudesta lähtien havainnoimalla kyläyhteisön toimintaa, jossa naapuruston jäsenten aktiivinen auttaminen palautuu takaisin omaan perheeseen kohdistuvana avun antona.

”On selvää, että muiden auttamisesta tulee myös itselle hyvä mieli.” A43

”Minusta on mukava tehdä asioita yhteiseksi hyväksi. Tykkään järjestää, ideoida ja organisoida asioita ja tapahtumia. Lisäksi haluan auttaa maahan muuttaneita naisia sopeutumaan Suomeen.” A48

”Lähdin itse mukaan koska koin halua päästä tekemään osani ja koin upeana juttuna, että pääsin toteuttamaan itselleni mielekkäitä tehtäviä. Sain vapauden suunnitella, ohjata ja toteuttaa. Koin saavani myös erinomaista kokemusta, jollaista en saanut opinnoista tai opintojen ohessa muun alantuntitöistä.” B25

”Omaan osallistumiseeni on vaikuttanut se, että toiminta on ollut mielekästä tekemistä, koen olevani hyödyksi sekä voin auttaa apua tarvitsevaa.” C1

”Ihmisten auttaminen, osallisuuden tunne, yhteisöllisyys, harrastus, verkostoituminen” A1

”Omassa elämässä saadun avun jälkeen olen kierrättänyt hyvää” C4

Joistakin vastauksista käy ilmi muiden ihmisten auttaminen toiminnan välityksellä koetaan jopa elämäntapana. Toiminnan mielekkyys ja ajatus siitä, että voi olla apuna toiselle ihmiselle tuottavat sisältöä omaan toimintaan ja henkilökohtaiseen elämään myös laajemmin. Aineiston perusteella hyväntehtämässä korostuu erityisesti sen vastavuoroinen luonne, jota kuvataan muun muassa hyvän kiertämisenä ja tekemisestä saatuna henkilökohtaisena mielihyvänä. Kuvaukset hyvän kiertämisestä liittyvät luontevasti Hakasen ja Perhoniemen (2012, 122) esittämiin näkemyksiin. Tulos myös vahvistaa osaltaan vuosina 2015 ja 2018 tehtyjen suomalaista vapaaehtoistoimintaa koskevien kyselytutkimusten tuloksia, joissa auttamisen halu muodosti jopa 40 % vastauksista (Rahkonen 2018). Tämän työn aineistossa toiseksi suurimmaksi (N=11) osallistumiseen vaikuttavaksi tekijäksi hyväntehtämisen kannalta nousee yhteisiin asioihin vaikuttaminen ja lähes yhtä tärkeänä syynä (N=10) on oma tai läheisen tarve, kuten sairaus tai yksinäisyyden kokeminen.

Kolmanneksi merkittävimpana tekijänä toimintaan osallistumisessa, toisten auttamisen ja yhteisöön kuulumisen jälkeen, on harrastustoiminta. Harrastuksiin liittyvät kuvaukset esiintyvät aineistossa yhteenä 17 kertaa. Harrastustoimintaan liittyy luontevasti myös sosiaalisten suhteiden luominen ja kokemukset sen ympärille muodostuneesta tärkeästä yhteisöstä. Harrastustoimintaa, henkilökohtaisesti tärkeinä pitämiin asioihin vaikuttamista ja hyvinvointia lisäävää toimintaa sisältävät vastaukset ovat tässä aineistossa muiden muassa seuraavan kaltaisia.

”Osallistumispäätökseeni vaikutti halu ”hääräillä” itselle rakkaan aiheen (musiikin) ympärillä” B22

”Vanhempainyhdistyksen toiminnassa haluan vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen, tiedottamiseen vanhempien-opettajien ja päättäjien välillä.” A8

”Osallistun itse, koska haluan puuttua epäoikeudenmukaisuuteen ja parantaa maailmaa eläimille.” A31

”Omaan päätökseeni on vaikuttanut itselleni merkityksellisten asioiden edistäminen.” A53

”Osallistumispäätökseeni on vaikuttanut se, että olen halunnut edistää ihmisoikeuksia ja ihmisten hyvinvointia.” M10

”Osallistun, koska koen edistämäni asiat tärkeiksi ja tavoitteellisesta toiminnasta saan sisältöä elämään.” A38

Aineistosta on lisäksi nähtävissä toimintaan osallistumisen tuottama mahdollisuus vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin. Vaikuttaminen voi vastausten perusteella näkyä hyvinvoinnin tuottamisena muille ihmisille tai haluna korjata eri alueilla vallitsevaa epäoikeudenmukaisuutta. Edelliset toimintaan osallistumiseen vaikuttavat syyt sisältävät myös vastavuoroisuuden periaatteen, sillä toiminnan kautta tekijä saa samalla itselleen henkilökohtaista elämänsisältöä (esim. Martela & Ryan 2016). Lisäksi toimintaa myös pidetään yleisesti erittäin tärkeänä yhteiskunnalle, kuten toiminnan tärkeyttä havainnollistavasta kuviosta (Kuvio 8.) ilmenee.

Merkityksellisyydellä on painokas rooli itseohjautuvuusteorian ja motivaation kannalta. Merkityksellisyys tekee elämästä arvokasta ja on tärkeä elämänlaadun rakennusaine. Tarkasteltaessa juuri kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumista ei ole syytä epäillä, etteivätkö myös muut motivaatiotimantin yläosan täyttävät ulottuvuudet tulisi tyydytytyiksi, sillä aineistossa esiintyvät tulokset tukevat tätä suuntaa. Autonomian toteutumista voidaan perustella kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan luonteella, jossa henkilö itse määrittää tekemisensä kohteen. Tekijällä on siis vapaa tahto valita millaisen toiminnan äärelle tekemistään ohjaa. Esimerkiksi tässä luvussa olevassa alkuperäisilmauksessa vastaaja (B22) kertoo osallistumisestaan itselleen rakkaan harrastuksen parissa. Tulosten valossa kyvykkyyttä voidaan niin ikään arvioida kansalaistoiminnan luonteeseen kuuluvana ominaisuutena. Osallistujan on mahdollista toimia sellaisen tärkeänä pitämänsä toiminnan äärellä, jonka hän kokee osaavansa ja jonka parissa tarjoutuu samalla myös mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseen.

Decin ja Ryanin (2008) mukaan jokaisella ihmisellä on tarve valita tekemisensä kohde, tuntea itsensä kyvykkääksi tekijäksi ja toimijaksi sekä olla osa välittävää yhteisöä. Kuuluminen vastavuoroiseen yhteisöön vahvistaa myös sosiaalisen osallisuuden kokemusta ja se edistää kokemusta yhteiskuntaan kuulumisesta (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015). Joidenkin määritelmien (esim. Gothóni ym. 2016) mukaan väitetään kansalaistoiminnan perustan olevan yhteiskunnan tarjoamien yksilölliseen hyvinvointiin ja sosiaaliseen tukeen nojaavien palvelujen riittämättömyys. Nämä määritelmät esittävät, ettei palvelut yksinään kykene turvaamaan kansalaisten hyvinvointia, vaan tarvitaan myös toisia ihmisiä. Väite käy erityisesti toteen unohtettujen ja haavoittuvien ihmisryhmien kohdalla, jotka kaipaavat palveluiden rinnalle yhteisön tukea saadakseen ihmisarvonsa ja elämänhallintansa takaisin.

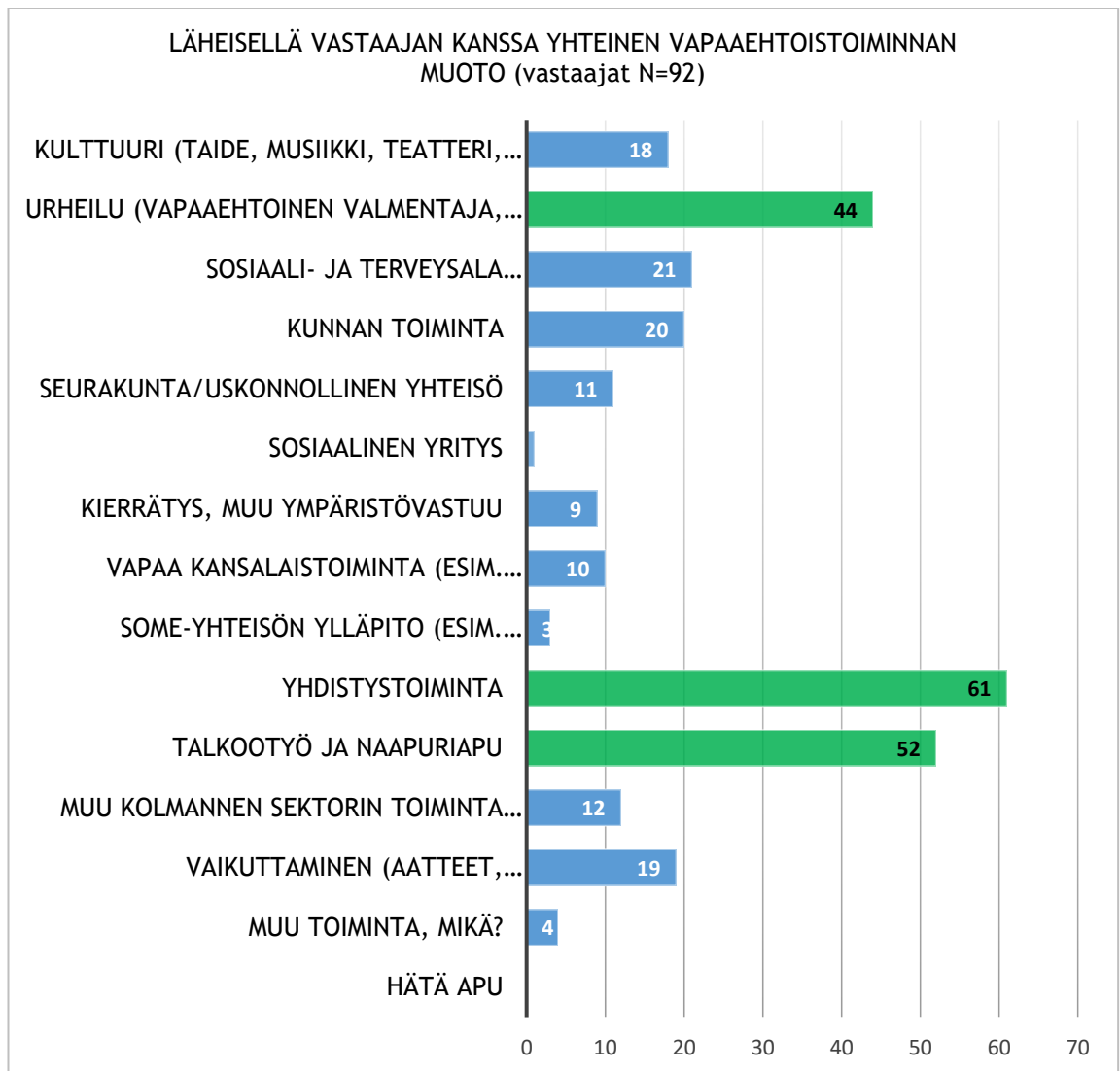
Tulosten valossa suhde on dialoginen (esim. Pirnes & Tiihonen 2011). Siinä missä ihmisellä on tarve kuulua välittävään, vastavuoroiseen ja toimivaan yhteisöön, julkiset palvelut tunnustavat riittämättömyytensä paikata näitä inhimillisiä perustarpeita. Kansalaistoimintaa ei myöskään lähtökohtaisesti ole mielekästä tarkastella palvelujen tilkitsijän roolista käsin. Orientaationa aktiivinen kansalaisuus onkin prosessi, jossa syntyy keskinäistä vastavuoroista välittämistä, lähimmäisyyttä, yhteisöllisyyttä ja vastavuoroista hyväntekemistä.

Martela ja Ryan (2016) väittävät, että yhtä lailla vastavuoroinen hyväntekeminen on jokaisen ihmisen kannalta tärkeä psykologinen perustarve. Sellaisten perustavaa laatua olevien psykologisten tarpeiden tyydyttymistä, jotka liittyvät hengissä pysymiseen ja selviytymiseen voidaan pitää jopa toimintaan osallistumisen edellytyksinä. Motivaatitimentin (Kuvio 2) alaosaan liittyvien osa-alueiden tulee siis olla pääasiallisesti sellaisella tasolla, että ihmisen on ylipäättään mahdollista osallistua vapaaehtoistoiminnan toteuttamiseen. Tämän aineiston valossa psykologisten perustarpeiden eri osa-alueiden tyydyttyminen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan parissa näyttäyty selkeästi. Tulos on perusteltavissa useiden vastausten perusteella, joissa vastaajat kertovat osallistumisestaan henkilökohtaisesti tärkeinä pitamiensä asioiden edistämiseen, toiminnan tavoitteellisuuteen, uusien taitojen oppimiseen, sosiaalisten suhteiden vahvistumiseen, yhteisöllisyyden kokemiseen ja näistä elämänsisällön saamiseen.

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa mukana olo tukee osaltaan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja elämänlaatua. Hyvinvoinnin edistymisen ajatellaan liittyvän sekä toiminnassa mukana oleviin että toiminnan kohteena oleviin ihmisiin. Työn tulokset vahvistavat itseohjautuvuusteorian vastavuoroisen hyväntekeamisen psykologista perustarvetta (Martela & Ryan 2016). Tuloksissa painottuvat erityisesti osallisuuden vahvistuminen, merkityksellisyyden kokemukset ja yksinäisyyden tunteiden väheneminen. Näiltä osin tulokset puolestaan tukevat teoriaa yhteisöllisyyden, mutta myös kompetenssin ja kyvykkyyden perustarpeiden täydentymisestä toimintaan osallistumisen seurauksena (Deci & Ryan 2008).

8.3 Yhdistystoimintaa, talkootyötä ja urheilua yli sukupolvien

Aineistosta on erotettavissa joitakin tiettyjä toiminnanmuotoja, jotka näyttävät siirtyvän sukupolvien välisinä ketjuina todennäköisemmin, kuin jotkut muut. Jopa 92 vastaajaa ilmoittaa toimivansa samanlaisen toiminnan parissa läheisensä kanssa. Seuraavassa kuviossa havainnollistetaan millaiset kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan muodot tämän aineiston perusteella periytyvät vahvimmin.

Kuvio 13: Läheisellä vastaajan kanssa yhteinen vapaaehtoistoiminnan muoto.

Aineistosta (N=92) käy ilmi, että yhdistystoiminta siirtyy läheiseltä toiselle muita toiminnan muotoja voimakkaammin. Yhdistystoiminta on yhteensä 61 vastaajan kohdalla yhteinen toiminnan muoto läheisensä kanssa. Toiseksi vahvinta (N=52) on talkootyön ja naapuriavun periytyvyys ja kolmanneksi eniten (N=44) mainitaan toimiminen urheilun parissa. Vaikka tämän työn painopisteenä ei ole erinäisten toiminnan muotojen periytyvyyden todennäköisyyden selvittäminen, on tulos aiheen kannalta hyvin kiintoisa. Toiminnan muodon tarkasteluun päädyttiin siitä syystä, tai pikemminkin sen varalta, ettei läheisten toimintaan osallistumisen esimerkkejä olisi vastauksissa mainittu ja ne eivät siitä syystä olisi saaneet tulosten kannalta mainittavaa roolia. Lähtökohtaisesti voitiin myös arvioida yhteisen toiminnan muodon esiintymisen mahdollisuudet ilman erikseen nimettyä läheisen toimintaan osallistumisen esimerkkiä.

Aineiston perusteella näyttää siltä, että tietynlainen toiminnan muoto sisältää arvoja, jotka siirtyvät suhteellisen voimakkaasti vanhemmilta lapsille selittäen läheispiirin yhteisen toiminnan muodon. Arvojen siirtymisen puolesta kertoo myös Bekkersin (2007) hollantilaisen vapaaehtoistoiminnan periytyvyyttä koskeva tutkimus, jossa arvoilla todetaan olevan suuremman merkityksen verrattuna jäljittelyn kautta tapahtuvaan toiminnan oppimiseen. Nesbit (2012) puolestaan esittää, että mitä useampi samassa taloudessa asuva osallistuu vapaaehtoistoimintaan sitä todennäköisempää on yksilön toimintaan osallistuminen, sillä henkilökohtaisen toimintaan mukaan pyytämisen todennäköisyys vahvistuu. Sekä Bekkers että Nesbit perustavat ehdotuksensa esimerkiksi uskonnollisiin yhteisöihin kiinnittyvään toimintaan liittyen, joissa vanhemmilta lapsille siirtyvien arvojen merkitys korostuu vaikuttaen myönteisesti toimintaan osallistumiseen. Tässä työssä ei kuitenkaan keskitytä selvittämään ja mittaamaan tiettyihin toiminnan muotoihin liittyviä arvoja ja asenteita, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle, vaikka se toki kiintoisaa toiminnan periytyvyyden kannalta onkin.

Tulosten suhde aikaisempaan, vuonna 2002 tehtyyn selvitykseen suomalaisten osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan on yhdistystoiminnan osalta samansuuntainen. Aikaisemmin tehdyssä selvityksessä yhdistystoiminnan parissa oli 62 % vastanneista, mutta luku sisälsi myös järjestöjen organisoiman toiminnan. Varsinainen vapaaehtoistoiminta oli aktiivisinta (30 %) urheilun ja liikunnan parissa. Tässä selvityksessä toiminta on niin ikään aktiivista urheilun parissa keräten 44 vastaajaa (N=92). Aikaisemmassa selvityksessä toiseksi suurimman osuuden (25 %) muodostivat sosiaali- ja terveystalalla toimivat vapaaehtoiset ja kolmantena (22 %) olivat lasten ja nuorten kasvatukselliseen toimintaan osallistuvat vapaaehtoiset. (Yeung 2002.)

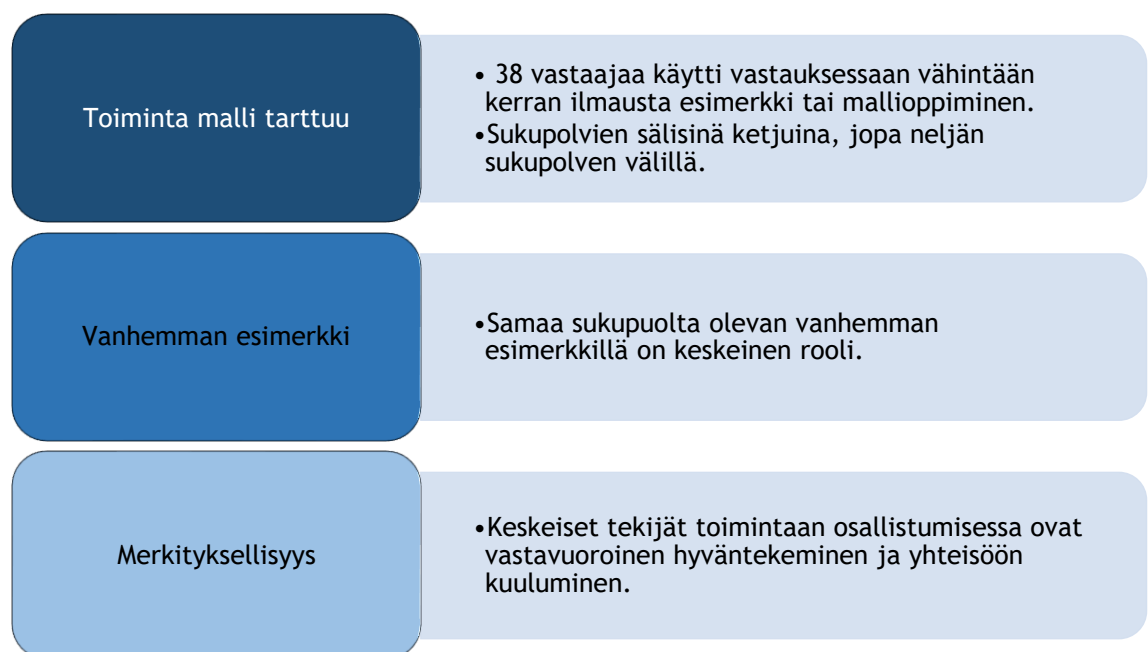
Vuosina 2015 ja 2018 tehdyt suomalaista vapaaehtoistoimintaa koskevat kyselytutkimukset osoittavat auttamisen halun olleen suurin syy vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen. Auttaminen nousi molemmissa kyselyissä selvästi ensimmäiselle sijalle. (Rahkonen 2018.) Tässä työssä omaksi erilliseksi alueekseen nostetaan oikeutetusti naapuriapu- ja talkootyö. Tämänkaltaisten epävirallisten toiminnan muotojen kohottaminen on perusteltua sen vuoksi, että epäviralliset avunantoverkostot tuottavat huomattavan paljon yhteistä hyvää vahvistavaa toimintaa ja niihin osallistuvat useat eri ihmiset, mutta niihin liittyvä toiminta jää useiden selvitysten ulkopuolelle.

Itseohjautuvuusteorian näkökulmasta osallistuminen ja toiminnan muoto voidaan liittää itsensä toteuttamiseen, eli kyvykkyyteen ja vapaaehtoisuuteen. Nämä motivaatiotimantin oikean yläpuolen jakavat psykologiset perustarpeet jäävät tässä työssä vähemmälle huomiolle, sillä ne liittyvät läheisesti kansalaistoiminnan peruluonteeseen. Vapaaehtoistoiminta ja vapaaehtoisuus siis kulkevat luontaisesti toisiinsa punoutuneina. Paremmiin vapaaehtoisuutta, myös liitettynä vapaaehtoistoimintaan, kuvaa ruotsinkielessä käytetty termi "frivillig",

vapaatahtoisuus, johon ei suomalaisen termin tavoin sisälly ehtoa. Itseohjautuvuusteoriassa autonomia yhdistetään valinnanvapauteen, joka toteutuu päätöksinä liittyä juuri sellaiseen toimintaan, jonka ihminen itse kokee kiinnostavana. Sen lisäksi, että toiminta on omaehtoista ja vapaasta tahdosta kumpuavaa on koettava tekemisensä suhteen kyvykkyyttä. Osaaminen, aikaansaavuus ja uuden oppiminen ovat keskeisiä tekijöitä kyvykkyyden kokemisessa (Martela 2015).

8.4 Yhteenveto keskeisistä tuloksista

Opinnäytetyön keskeisiä tuloksia ovat vanhemmalta tai läheiseltä saatu esimerkki. Vastaajista 38 ilmaisee selkeästi läheisen esimerkin tai mallin toimintaan osallistumisessaan. Heistä 29 (N=92) kertoo läheisen merkityksestä osallistumisessaan, kun taas vastaajan itsensä merkitys oman perheenjäsenensä tai läheisensä osallistumisessa ilmenee 9 kertaa. Näiden lisäksi määrällisesti puolet aineistosta (N=92) antaa viitteitä läheisen henkilön esimerkin tai toiminnan mallin myönteisestä roolista. Samaa sukupuolta olevan vanhemman asenteet myös näyttäytyvät vastaajan toimintaan liittymisessä. Halu auttaa ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa ovat tärkeitä tekijöitä toimintaan liittymisen kannalta. Itselle tärkeisiin asioihin vaikuttaminen ja mielekäs tekeminen ovat niin ikään merkittäviä tekijöitä toimintaan osallistumisessa. Toiminnan koettu tärkeys nousee jopa kumoamaan negatiivista lapsuuskokemusta kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan parissa niissä tapauksissa, joissa osallistuminen ei ollut lapsena vastaajan oma valinta. Aineiston perusteella kansalais- ja vapaaehtoistoiminta koetaan itselle tärkeäksi, mutta vielä tärkeämpänä sitä pidetään yhteiskunnalle.

Taulukko 4: Opinnäytetyön keskeiset tulokset

Edellä esitetystä yhteenvedossa (Taulukko 4) ilmenee työn keskeiset tulokset. Niiden mukaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisen mallia voidaan pitää luonteeltaan henkilöltä toiselle tarttuvana. Tuloksissa 50 eri vastaajaa viittaa esimerkin vaikutukseen. Heistä 38 käyttää vastauksessaan sanoitusta esimerkki tai mallioppiminen. Useassa tapauksessa on lisäksi nähtävissä sukupolvien väliset ketjut, jotka ilmenevät jopa neljän sukupolven välisenä toimintana. Etenkin alenevassa polvessa tapahtuvan toiminnan siirtymisen kannalta vanhemman esimerkki on myönteinen. Erityisen merkityksellisenä voidaan pitää samaa sukupuolta olevalta vanhemmalta saatua mallia. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta koetaan itsessään merkityksellisenä, mutta siihen liittyvät oleellisesti myös vastavuoroisen hyväntekeemisen ja yhteisöllisyyden ulottuvuudet.

9 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda esille kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan siirtyminen ihmiseltä toiselle läheiseltä saadun esimerkin kautta. Lisäksi tavoitteena oli etsiä erilaisia toimintaan osallistumisen kannalta keskeisiä tekijöitä. Selvityksellä pyrittiin löytämään uutta, juuri suomalaiselle kansalaistoiminnalle ominaista tietoa, jonka avulla olisi mahdollista esittää perusteluja monenlaisten toimintaa estävien tekijöiden päihittämiseen. Selvityksen yksilöihin ja läheisyhteisöihin keskittyvästä painotuksesta huolimatta työ pyrittiin liittämään opinnäytteen taustaorganisaatioiden lisäksi yhteiskunnalliseen kontekstiin. Selvityksen yhteiskunnallista ulottuvuutta puoltavat selkeästi myös tulokset kansalaistoiminnan koetusta tärkeydestä yhteiskunnalle.

9.1 Opinnäytetyön heikkoudet ja vahvuudet

Työtä voidaan arvioida kriittisesti kyselyn suppean otannan vuoksi ja siitä näkökulmasta, että aineisto esimerkiksi koskee pääosin tiettyjä maantieteellisiä alueita. Avoimet sosiaalisen median alustoille tarkoitetut vastauslinkit, joilla pyrittiin löytämään alueellista monipuolisuutta ja runsasta vastaajien määrää sekä sukupuolien kirjoa, jäivät suurimmaksi osaksi Facebook-ryhmien ylläpitäjien suodattimiin. Lisäksi työn toteuttajien henkilökohtaiset ja ammatilliset verkostot tuottivat lähinnä myönteisesti kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan suhtautuvaa vastaajakuntaa.

Aineisto on kvalitatiivisen tutkimuksen kannalta riittävän kattava, ellei jopa laaja, joka osaltaan perustelee sen laadullista painotusta määrällisen tutkimusotteen sijaan. Lähtökohtaisesti työn oli kuitenkin tarkoitus edustaa kvantitatiivista tutkimuksellista lähestymistapaa, jota myös kyselylomake osaltaan edustaa. Laadullinen lähestymistapa on luonteva juuri tämän työn kannalta, jossa etsittiin toimintaan osallistumiseen liittyviä

merkityksiä vastaajien kerrontaa hyödyntäen. Kvalitatiivisen aineiston laajuuden, mutta myös sen laadukkuuden sekä työhön liittyvien aikaisempien tutkimusten myötä oli perusteltua painottaa työ kvalitatiiviseen tutkimukselliseen lähestymistapaan. Tämä painotus myös palvelee huomattavasti paremmin työn tilaajana olevia organisaatioita.

Toisena työn heikkoutena ja sen luotettavuutta haastavana tekijänä voidaan pitää joidenkin olennaisten ryhmien, kuten epätodennäköisinä osallistujina pidettyjen kaupunkilaisten jäämistä lähes kokonaan tavoittamattomiin. Myös heikossa sosioekonomisessa asemassa elävät ja pienten lasten vanhemmat, joilla yleisesti ajatellaan olevan puutetta vapaa-ajasta, jäivät tässä selvityksessä hyvin pieneksi otannaksi (N=9). Tässä ryhmässä kaikki vastaajat olivat aikaisemmin osallistuneet vapaaehtoistoimintaan tai osallistuivat myös vastushetkellä. Vastaajat nostivat myös esille, että olivat itse saaneet kaipaamaansa apua ja halusivat siitä syystä itsekkin osallistua vapaaehtoistoimintaan. Pienten lasten vanhemmista suurin osa mainitsi vastaushetkellä toimivansa, tai aikaisemmin toimineensa vapaaehtoisena Suomen Punaisen Ristin, Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Partion parissa. Heistä seurankunnan mainitsi vain yksi henkilö. Kuusi matalan tulotason ryhmään lukeutuneista vastaajista ilmoitti läheisensä osallistuvan vapaaehtoistoimintaan ja kaksi ei osannut sanoa osallistuuko läheinen kansalaistoimintaan.

Työn hypoteesia kansalaistoiminnasta ihmiseltä toiselle tarttuvana toimintana tukevat tulokset, joissa toimintamalli siirtyi sukupolvelta ja läheiseltä toiselle. Sukupolvien välisiä ketjuja koskeva tieto ja samoin koko tutkimuksen otanta ovat kuitenkin verrattain pieniä ja siitä syystä täysin pätevää väitettä ei voida tällä tutkimuksella osoittaa. Opinnäytetyön perusteella voidaan kuitenkin esittää, että viitteitä toimintamallin siirtymisestä myös kansalaistoiminnan kohdalla on olemassa. Viitteitä tukevat tulokset, joissa onnistuttiin osoittamaan jopa neljän eri sukupolven olevan, tai olleen mukana toiminnassa. Yleisimmin toiminta oli siirtynyt yhden sukupolven välillä vanhemmalta lapselle, joka jo itsessään on arvokas tieto.

Tuloksiin nojaten on perusteltua ehdottaa, että äidin esimerkillä on keskeinen rooli kansalaisaktiivisuuden siirtymisessä edelleen tyttären omaksumaksi toiminnaksi. Hyvin varovaisia viitteitä on myös esitettävissä isien ja poikien välisestä kansalaistoiminnan ylisukupolvisuudesta. Kiinnostavaksi selvityksen kohteeksi jäi erityisesti miesten osallistumisen väliset sukupolvien ketjut, eli kuinka vahvan toimintaan osallistumisen mallin isät pojilleen tarjoavat. Muutamissa vastauksissa isän merkittävyyttä roolimallina korostettiin erikseen. Avoimeksi jäi myös keiden muiden elämän merkittävien henkilöiden, kuin läheisten rooli on erityisen merkittävä kansalaisaktiivisuuden tarttumisessa ihmiseltä toiselle. Lisätutkimusta aiheesta siis tarvitaan.

Kuten esimerkiksi Bekkers (2007, 100) pohtii, on tämänkin työn parissa syytä huomioida sosiaalisen oppimisprosessin kaksi mahdollista piirrettä. Yhtäältä mallioppimista voi tapahtua vanhemman palkitessa lasta hyväksymällä ja vahvistamalla tämän sosiaalista käyttäytymistään, joka tässä tapauksessa on vapaaehtoistoimintaan osallistuminen. Toisaalta vanhempien rooli erilaisten arvojen, kuten altruistisen käyttäytymisen juurruttajana ja siirtäjänä lapsilleen on myös erityisen merkittävä (Nesbit 2012). Vaikka tässä työssä mallioppimista tarkasteltiin lähinnä Banduran (1996) sosiaaliskognitiivisen teorian rinnalla, voitaisiin kansalaistoiminnan ylisukupolvisuutta koskevaa jatkotutkimusta tehdä Ryanin ja Decin (2008) sekä Martelan ja Ryanin (2016) itseohjautuvuusteoreettisesta viitekehuksesta käsin, keskittyen erilaisten merkitysten ja arvojen siirtymiseen vanhemmilta lapsille. Erityisen kiintoisaa olisi myös selvittää muiden roolimallien, tai yhteisöjen esimerkkien vaikutusta arvojen siirtämisessä. Myös Bekkers (2007) toteaa vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuuden kohdalla mallioppimisen jäävän arvojen siirtymisen varjoon. Mielekästä olisi tarkastella kuinka kokemukset tarkoituksesta, merkityksellisyydestä ja arvoista vaikuttavat kansalaistoimintaan sitoutumiseen sukupolvelta toiselle siirtyvinä toimintaan osallistumisen ketjuina. Tutkimus olisi syytä laajentaa koskemaan myös heikossa sosioekonomisessa asemassa olevia, sillä näiden ihmisten osallistumista yhteisen hyvän toteuttamiseen ei ainakaan tästä näkökulmasta ole vielä riittävästi tarkasteltu.

Tämän työn vahvuutena voidaan pitää tietoa aktiivisesta kansalaistoiminnasta vastaajien ja heidän läheistensä parissa, sillä tulosten perusteella toiminnassa on mukana yhteensä 274 ihmistä. Vastaajista 38 (N=92) käytti ilmausta esimerkki tai sen synonyymiä kuvatakseen osallistumisen kannalta keskeisiä tekijöitä. Lisäksi näiden 92 toimintaan osallistuvien joukosta yli puolet ilmaisivat saman suuntaisia näkemyksiä. Sosiaaliskognitiivisen teorian valossa nämä tekijät ovat huomion arvoisia, sillä vanhempien malli näyttäytyy selvästi toimintaan osallistumisessa. Lisäksi se on tärkeä eräänä työn perusteluna toimineen ajatuksen rinnalla, jonka perusteella esiteltiin erilaisten sosiaalisten prosessien mahdollisuutta altruistisen käyttäytymisen lisääntymiseksi.

Tutkimusten (Kärkkäinen 2004, 324-325; Vauhkonen, ym. 2017) perusteella vanhempien merkitystä ei voi, eikä pidä ohittaa, sillä heidän kauttaan lapsille siirtyvä sosiaalinen perimä vaikuttaa lapseen pitkälle heidän elämässään. Siitä huolimatta perimään voidaan ainakin joiltakin osin vaikuttaa. Esimerkiksi kolmea sukupolvea tarkastelevassa masentuneisuutta koskevassa tutkimuksessa todetaan ympäristöllä olevan erityinen rooli epäsuotuisiin periytyviin taipumuksiin puuttumisessa (Weissman, ym. 2005). Myös Paunio (2011) esittämässä ympäristön ja genetiikan välisissä suhteissa (Kuvio 1) esitetään yhteneväisiä väitteitä. Molempien mukaan ympäristö voi joko edistää tai kitkeä tiettyjen piirteiden ja käyttäytymisen esiintymistä. Edelliset huomiot ovat keskeisiä etenkin niiden lasten ja nuorten kohdalla, joiden perhepiiristä

toimintaan osallistumisen malli kokonaan puuttuu. He kaipaavat enemmän rohkaisua ja luontevia, arkea lähellä olevia osallistumisen väyliä, kuten sosiaalisen median kanavia ja toimintaan kannustavia mielipidevaikuttajia. Tärkeintä olisi, että joku pyytäisi mukaan itselle mieleisen toiminnan piiriin.

Luontevina ympäristöinä sosiaalisille prosesseille voisivat toimia esimerkiksi varhaiskasvatusympäristöt ja oppilaitokset, sillä juuri nuorten osallistumisessa on havaittu voimakas kahtiajako. Toimintaan osallistuvat nuoret ovat joko hyvin aktiivisia, tai he ovat täysin kansalaistoiminnan ja harrastustoimintojen ulkopuolella. Toimintamahdollisuuksia lisäämällä myös yhteisöjä vailla olevat lapset ja nuoret voisivat jo varhaisissa elämänvaiheissa löytää itselleen hyödyllisiä sosiaalisia verkostoja. Tämän työn perusteella esille nostetut ehdotukset innoittakoot kehittämistyötä uusien ja ajassa relevanttien toimintatapojen löytämiseksi, jotta kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisen mahdollisuudet lisääntyisivät yhteiskunnassamme entisestään.

9.2 Kansalaistoiminnan roolin vahvistaminen

Työn hypoteesi vahvistui osaltaan, mutta ajatukselle kansalaisaktiivisuuden tarttumisesta elämän merkityksellisiltä henkilöiltä toiselle on yhä etsittävä vahvistusta. Opinnäytettä mahdollisesti seuraavan jatkotutkimuksen avulla on perusteltua esittää toimintaan liittymisen kannalta keskeisten prosessien kiinnittämistä erilaisiin ympäristöihin aina varhaiskasvatuksesta lähtien. Ehdotus tämän kaltaisesta sosiaalisten prosessien mahdollistavista alustoista esimerkiksi juuri oppimisympäristöissä tukee myös Olinerien esittämiä kuvauksia altruismin oppimisen tukemisessa (vrt Jeffries ym. 2016). Se ei myöskään ole ristiriidassa Banduran (1996) sosiaaliskognitiivisen teorian kanssa.

Työn tuloksiin ja sen perusteluihin nojaten voidaan luontevasti esittää ehdotus tarkoituksenmukaisista kokeiluista, joissa varhaista kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan ja elämän tärkeisiin arvoihin altistumista tapahtuisi monenlaisissa ympäristöissä. Tärkeitä ympäristöjä ovat ennen kaikkea sellaiset, joissa on mahdollista tavoittaa nuoria henkilöitä, joilla on esimerkiksi vanhempien ongelmien vuoksi pienemmät resurssit ja heikompi tukiverkosto (Paananen ym. 2012). Tällä tavoin myös ne ihmiset, joiden kohdalla toimintaan osallistuminen ei tapahdu sukupolvien välisten mallien ja esimerkkien välityksellä pääsisivät osallisiksi toiminnasta, jolla on tutkitusti hyvinvoinnin, yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteutumisen kautta elämänlaatua vahvistavia vaikutuksia (Grönlund 2012; Pessi & Oravasaari 2010; Yossim ym. 2015). Merkitys on huomionarvoinen myös yhteisöjen ja yhteiskunnan koheesion lisääntymisen näkökulmasta.

Aktiivinen ja systemaattinen kansalaistoiminnallisten yhteisöjen pariin ohjaaminen voi myös toimia uudenaikaisena lähestymistapana epäsuotuisiin kehityskulkuihin puuttumisessa esimerkiksi sosiaalipalvelujen piirissä. Eräänä tärkeänä esimerkkinä mainittakoon erityisesti sosiaalitoimen viimesijaisen turvan palvelut. Selvitysten (esim. Kivipelto & Saikkonen 2018) perusteella näitä palveluita käyttäviä ihmisiä ei aktiivisesti ohjata mielekkään ja voimavaroja vahvistavan tekemisen pariin, eivätkä palvelut tunnusta vapaaehtoistoiminnan merkitystä osallisuutta ja hyvinvointia vahvistavana areenana (vrt Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 3).

Tutkimuksin on myös voitu osoittaa tekemisen, jonka ihminen kokee mielekkäänä ja johon hän voi suhtautua intohimoisesti, linkittyvän identiteettiin samalla uudistaen myönteisellä tavalla persoonaa (Vallerand ym. 2003, 757). Matthies (2008, 62) puolestaan varoittaa, että pelkkä palvelujen kohteena oleminen ja jatkuva kokemus "toisen luokan" kansalaisena olemisesta aiheuttavat yleistä haluttomuutta ja heikentää myös osallistumista poliittisten oikeuksien käyttämiseen, joka lopulta johtaa demokratian heikkenemiseen. Hän alleviivaa yksilösosiaaliryöryön riittämättömyyttä ja kykenemättömyyttä. Samalla hän tähdentää toimintaan osallistumisen sekä yhteisöllisyyden tärkeyttä ja pitää sitä hyvinvointiyhteiskunnan säilymisen poliittisena ehtona. Yhteisöllinen, kaupunkilaisten aitoihin intresseihin kiinnittyvä toiminta lisää kokemusta omista vaikuttamismahdollisuuksista, osallisuudesta ja lähidemokratiasta, joka myös rohkaisee toimimaan laajemmin yhteiskunnassa. Tämän opinnäytetyön teoreettinen viitekehys, kuten myös esille nostetut tulokset ankkuroivat työn vahvasti yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Tutkija Riitta Granfelt (2021) alleviivaa puheenvuorossaan, että kansalaistoiminnassa mukana olo on heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten mahdollisuus luoda itsestään uudenlaista tarinaa. Näkyväksi tuleminen vaikkapa vaappuja valmistavana ja muille taitojaan opettavana kalastajana mieluummin, kuin ulkopuolisesta tuesta riippuvaisena ihmisenä voi olla käännteentekevä niille, jotka ovat tottuneet kertomaan itsestään heikkouksiensa kautta. Erilaisten henkilökohtaisten intressien ympärille kiinnittynyt kansalaistoiminta vahvistaa näin ihmisen pystyvyyden tunnetta ja edistää kyvykkyyksien kautta näkyväksi tulemistä (Bandura 1996; Mäkelä & Kostamo 2017, 167).

Vaikka Granfeltin näkökulma rinnastuu aikuisväestöön, sen ydinajatus on sovellettavissa myös yhteiskunnan keskiöstä laitamille ajettuihin nuoriin. Jotkut tutkimukset (esim. Amanda, Sherraden & Pritzker 2006) ovat myös voineet osoittaa, että aktiivisia kansalaistoimijoita löytyy niidenkin ihmisten joukosta, jotka elävät taloudellisessa niukkuudessa ja joiden resurssit ovat rajalliset. Empiirisiä havaintoja niin ikään tämän työn tekijöiltä löytyy hyvin laajasti, vaikka näiden ihmisten aktiivista toimijuutta ei ole riittävästi tutkimuksin selvitetty ja tunnustettu. Usein heidän aktiivinen kansalaisuutensa rajoittuukin välittömiin paikallisiin lähiyhteisöihin,

kuten naapurustoihin. Heidän kohdallaan osallistumisen esteiksi voi esimerkiksi muodostua matkustaminen tai muu taloudellista panostusta vaativa toiminta. Havaintojen pohjalta voidaan myös osoittaa resursseja yhteisen hyvän eteen toimimiseen löytyvän, vaikka taloudellinen tilanne olisikin heikko. Erääksi tärkeimmistä huomioista muodostuukin, kysytäänkö ja kutsutaanko näitä ihmisiä aktiivisesti mukaan (vrt Rahkonen 2018).

Työn tulosten ja edellisten huomioiden perusteella ehdotamme, että kansalaistoiminnalliset yhteisöt kytkettäisiin ilman sanktioita tai velvoitteita entistä vahvemiksi osaksi sosiaalityötä, joka tällä hetkellä keskittyy turhan yksipuolisesti materiaalsen hyvinvoinnin ulottuvuuteen. Se edellyttää tunnustamisen lisäksi konkreettista tukea esimerkiksi tarvittavien digialustojen haltuunottoon, matkalippujen hankkimiseen tai ruokailun järjestämiseen. Toisin sanoen harkintaa voisi käyttää käänteisen aktiivimallin tavoin, jossa sosiaaliturvan tasoa kohotettaisiin niiden ihmisten kohdalla, jotka osoittavat kansalaisaktiivisuutta ja toimintaa yhteisen hyvän eteen. Systemaattisella, eri hyvinvoinnin ulottuvuudet huomioivalla lähestymistavalla voidaan rakentaa yhä kestävämpää inhimillistä hyvinvointia. Ehdotamme, että edellisiä teemoja hyödynnettäisiin yhtenä mahdollisena keinona syrjäytymistä aiheuttavien epäsuotuisten kehityskulkujen ennaltaehkäisyssä ja korjaamisessa. Samalla on syytä kiinnittää huomiota vapaan kansalaistoiminnan syvimmän olemuksen vaalimiseen ja annettava sen kukoistaa irrallaan liian tiukasta poliittisesta ohjauksesta sekä rahan ja vallan kahleista (Badertscher 2018).

Tämä opinnäytetyö toimii yhtenä mahdollisena näkökulmana ja ehdotuksena kansalaistoiminnan roolin vahvistamiselle. Se liittyy osaltaan Yeungin (2002) havaintoon toiminnan nousevasta trendistä, mutta siihen liittyvän tutkimuksen niukasta määrästä (ks myös Marjovuori 2014). Esille nostetut havainnot myös palvelevat tämän työn taustaorganisaatioita ja tukevat niiden strategista työskentelyä kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksien lisäämiseksi, joka jo itsessään on arvokasta. Myös Pessi ja Oravasaari (2010, 81) esittävät tutkimuksensa perusteella, että ne kolmannen sektorin toimijat, jotka ovat laatineet erillisen strategian kansalaistoimintaa varten arvioivat saavuttaneensa tavoitteensa muita paremmin. Strateginen työskentely kaipaakin kuitenkin tuekseen ajassa relevantteja nostoja.

Toivottavaa on, että nämä havainnot rohkaisivat myös erilaisia yhteisöjä ja toimijoita kokeilemaan ja toteuttamaan vapaaehtoistoimintaa osana muun toiminnan arkea. Eräänä toimintaa mahdollistavana käytännön ehdotuksena esitetään, että useat yhdistykset, jotka myös tämän työn perusteella tavoittavat laajan osallistujamäärän muodostaisivat sellaisia kumppanuuksia, joissa aikuisväestön, lasten ja nuorten toimintoja voitaisiin yhdistää. Tällä tavoin toimintaa voitaisiin tarjota samanaikaisesti laajemmalle läheis- tai lähiyhteisölle. Kumppanuuksien muodostamisessa olisi syytä harkita toimialarajoja ylittävän yhteistyön

mahdollisuuksia, sillä kokemukset osoittavat muun muassa sosiaalisia verkostoja vailla olevien pienten lasten vanhempien herkästi jäävän sivuun muutoin hyödyllisestä toiminnasta.

Käytännön tasolla kartoituksessa olisi huomioitava myös sellaiset kumppanuudet, jotka hetkellisesti veisivät yhdistysten ja seurojen resursseja. Yhteisillä investoinneilla voitaisiin madaltaa myös niiden nuorten osallistumisen kynnyksiä, jotka ovat vailla harrastustoimintaa tukevia verkostoja. Tällaisilla toiminnan areenoilla syntyisi luontevia kohtaamisia aikuisten kanssa, jotka ovat yksilöstä aidosti kiinnostuneita ja jotka omalla esimerkillään näyttäisivät mallia vapaan tahdon mahdollistavasta ja mullistavasta voimasta. Aikuisia, lapsia ja nuoria yhdistävät osallistumisen mahdollisuudet tarjoaisivat samalla toivottua yhteisöllisyyden ja hyväntekeemisen mallia. Osallistumisen esteiden purkamista vauhdittakoon osaltaan myös tämän työn lähtöajatus puolustaa kaikkien oikeutta päästä osaksi merkityksellisen toiminnan areenoja. Kysymys on tärkeä eritoten sosiaali- ja terveystoimen rajapinnoilla, joissa lähimmäisyyden ekosysteemiä tulisi herkeämättä kehittää ja vaalia. Tämän kysymyksen rinnalla ei kyllin voi painottaa, että vapaaehtoistoimijana ihan tavallinen ihminen riittää (vrt Pessi, ym. 2011).

Kansalaisaktiivisuuden ja toimintaan osallistumisen mallin siirtyminen sukupolvien välillä tai muilta elämän merkityksellisiltä henkilöiltä toiselle voidaan katsoa olevan liitoksissa yhteiskunnallisen demokratian vahvistumiseen. Vaikuttavien vastavuoroisten yhteisöjen toiminta ja syntyneet luottamusrakenteet lisäävät myönteistä suhdetta ympäröivään todellisuuteen. Ylisukupolvisena, varhaisen altistumisen kautta siirtyvänä, tai sosiaalisten prosessien kautta opittuna toimintana tämänkaltaisen myönteinen kehitys voi olla käänteentekevä. Edellisistä johtuen väitämme, että vahvistuneet luottamusrakenteet ja aktiivinen kansalaisuus ovat merkittäviä yhteiskuntaan liittymisen ja yhteiskunnallisen koheesion näkökulmista.

Työn lähtöasetelmaan ja sen perusteluihin palatessa tämä työ omalta osaltaan tukee Marjovuon (2014, 44) kutsua suomalaisen vapaaehtoistoiminnan tutkimiseen ja sen ymmärtämiseen yhä laajemmin. Tämä työ on yksi muiden, toivottavasti useiden tuoreiden ja ajassa relevanttien tutkimusten joukossa, jonka avulla voidaan tuottaa syventävää ymmärrystä kansalaistoiminnan käytänteiden kehittämistyötä varten. Laadullisen tutkimuksen roolia on kuitenkin edelleen syytä vahvistaa, jotta myös suomalainen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa voidaan tilastojen lisäksi verrata kansainvälisiin tutkimuksiin. Marjovuo painottaa ennen kaikkea ihmisten oman äänen esille saattamista, jota myös tässä työssä osittain on onnistuttu tekemään. Arviomme mukaan tässä työssä esiintyy myös laadulliselle tutkimukselle ominainen sosiaalisen muutostavoitteen pyrkimys (Creswell 2015). Lisää laadullista ja tarinallista kerrontaa

hyödyntävää tutkimusta kuitenkin yhä tarvitaan, jotta kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan orgaaninen luonne sekä sille elintärkeä ja riittävä riippumattomuus säilyisivät.

9.3 Tutkimusprosessi ja ammatillinen kehittyminen

Tämä opinnäytetyö valmistui parityönä hieman ennakoitua pidempikestoisen prosessin tuloksena. Kyseinen työ on aiheensa vuoksi merkittävä molempien työn tekijöiden palkkatöiden kannalta. Työelämä sai kuitenkin prosessin aikana suuren roolin, joka aiheutti jatkuvaa käytettävissä olevien resurssien tarkastelua ja priorisointia. Prosessille oli lisäksi ominaista molempien voimakas aiheeseen sitoutuminen, sillä työhön suhtauduttiin intohimoisesti. Aiheella on aivan erityinen paikka molempien sydämissä.

Arkitodellisuus osoittaa jatkuvasti harmillisia epäkohtia, joissa heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevat kaupunkilaiset tai muutoin epätodennäköisinä vapaaehtoistojoina pidetyt ryhmät eivät kykene liittymään heille hyödyllisiin yhteisöihin monenlaisten esteiden ja kontrollin vuoksi. Samaan aikaan käytäntö osoittaa, että toimivat ja välittävät yhteisöt sekä merkitykselliseksi koettu vastavuoroinen hyväntekeminen avaavat tulevaisuuden näköaloja siellä, missä ne muuten (erilaista syistä johtuen) ovat kaventuneet. Tällaiset kokemukset ovat parhaimmillaan ihmisarvon palauttavia. Miksi systemaattisiin esteiden purkamistalkoisiin ei kuitenkaan ryhdytä?

Prosessin aikana käytiin lukuisia aiheeseen liittyviä pohdintoja, jotka syvenivät entisestään työn valmistumisvaiheessa. Yhteisten keskustelujen, ajatustenvaihdon, tutkimusartikkeleihin perehtymisen ja opinnäytteen tulosten innoittamana on tärkeä jakaa seuraavat kolme huomiokokonaisuutta. (1.) Kansalaistoiminta oli ennen palveluita ja palvelujärjestelmää. Se on mahdollisuus ja voimavara, joka ei korvaa palveluita, mutta tuo lisäarvoa niiden rinnalle. Vahvat palvelut yhdessä vahvan kansalaisyhteiskunnan kanssa muodostavat kestäväen hyvinvointiyhteiskunnan. (2.) Kansalaistoiminnan toimintamalli tarttuu ihmiseltä toiselle sukupolvien ketjuissa periytyvien arvojen ja omaksuttujen toimintamallien välityksellä. Se voi myös tarttua sosiaalisten prosessien avulla muilta elämän merkityksellisiltä henkilöiltä toiselle. (3.) Kansalaistoimijuus tekee elämästä arvokasta. Se on jokaisen ihmisen oikeus, jota voi ja jota myös pitää puolustaa.

Prosessin aikana heräsi lukematon määrä pohdintoja ja kiintoisia kysymyksiä. Niistä viimeisimpänä esitämme, voisiko kansalaistoiminta myös olla reseptillä määrättävä hyvinvointituote? Ajatuksia lisäksi herätelkään erään tähän työhön vapaaehtoisesti aikaansa tarjonnan vastaajan näkökulmat kansalais- ja vapaaehtoistoiminnasta.

“Taloudellinen vaikutus, kansalaisten hyvinvointia lisäävä vaikutus, ympäristövaikutukset. Yhteiskunta säästää todella suuria summia, kun vaparitoiminnalla esim. tuetaan mielenhyvinvointia ja mielenterveyttä, vähennetään yksinäisyyden kokemusta, suojellaan luontoa, vesistöjä ja puhdistetaan ympäristöä, huolehditaan turvallisuudesta ja autetaan hätään joutuneita pääsemään jaloilleen, pyritetään urheilu- ja liikuntaharrastuksia ja kilpailutoimintaa. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan avulla järjestetään mielekästä ja merkityksellistä toimintaa, nostetaan esille yhteiskunnallisia epäkohtia ja lisätään tietoutta eri sairauksista. Yhteiskunta ei pärjäisi ilman hyvin monin eri tavoin yhteiskuntaa kannattelevaa kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa.” A4

Lähteet

Painetut

- Aalto, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. (Toim.) Puusa, A & Juuti, P. Tallinna: Gaudeamus.
- Alapuro, R. & Stenius, H. 1989. Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa: Kansa liikkeessä. (Toim.) Risto Alapuro. Vaasa: Kirjayhtymä.
- Grönlund, H. 2012. Volunteerism as a mirror of individuals and society: reflections from young adults in Finland. Helsinki: Unigrafia
- Heikkilä, M. & Seppo, J. 1989. Uskonnollinen liike, esivalta ja 'maailma'. Teoksessa: Kansa liikkeessä. (Toim.) Risto Alapuro. Vaasa: Kirjayhtymä.
- Helander, V. & Laaksonen, H. 1999. Suomalainen kolmas sektori: rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Hirsjärvi, S. 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.
- Kallinen, K. Pirskanen, H. & Rautio, S. 2018. Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, Kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Tallinna: Unipress.
- Koski, L. 2020. Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. (Toim.) Puusa, A & Juuti, P. Tallinna: Gaudeamus
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Loyal, S. 2003. The Sociology of Anthony Giddens. Pluto Press.
- Marjovuori, A. 2014. Vapaaehtoistyön ytimessä. Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö sosiaalisten representaatioiden näkökulmasta. Helsinki: Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2014:9.
- Markkola, P. 2005. Kristillissosiaalinen työ, kansalaisaktivismi ja naiset 1800-Luvulla. Teoksessa: Vapaaehtoistoiminta Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino Tampere. (Toim.) Nylund, M & Yeung, A.
- Martela, F. & Jarenko, K. 2017. Draivi. Voiko sisäistä motivaatiota johtaa? Helsinki: Alma Talent.
- Martela, F. 2015. Valonöörit. Sisäisenmotivaation käsikirja. Helsinki: Gummerus
- Matthies, A-L. Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys eurooppalaisen hyvinvointipolitiikan murroksessa. (Toim.) Roivainen, Nylund, Korkiamäki & Raitakari. Jyväskylä: PS-kustannus. 61-79
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 3. laitos. Helsinki: International Methelp.
- Mäkkeli, J. & Kostamo, T. 2017. Miten innostuksesta ja johtajuudesta puhutaan? Ihan intona! Miten innostusta johdetaan. Tuukka Kostamo (toim.). Haaga-Helian julkaisut 9/2017. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.

Mönkkönen, K. 2005. Toiminnallinen vaikuttaminen. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A. (Toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 277-304.

Pessi, A. B. & Oravasaari, T. 2010. Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoinnasta. Helsinki. Yliopistopaino

Pohjola, A. 2017. Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Pohjola, A. & Kairala, M. & Lyly, H. & Niskala, A. (Toim.) Tampere: Vastapaino, 308-325.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2013. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Sähköiset

Amanda, M., Sherraden, M., Pritzker, S. 2006. Civic Engagement Among Low-income And Low-wealth Families: In Their Words. *Family Relations* 2006, 55(2), 152-162.

Anielski, M. 2009. Are We Happy Yet? All the money in the world won't buy it, so what are we working for? *Waterloo: Alternatives Journal*, 35 (6).

Badertscher, K. 2018. Lester M. Salamon, S. Wojciech Sokolowski, and Megan A. Haddock: Explaining Civil Society Development: A Social Origins Approach. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2017. *International Society for Third-Sector Research and The Johns Hopkins University* 2017. *Voluntas* 29. 603-604.

Bandura, Albert 1996. Reflections on Human Agency: Part II. Constructivism in the Human Sciences. *Denton* 1 3(4). 5-15.

Bekkers, R. 2007. Intergenerational Transmission of Volunteering. *Acta Sociologica*. 50(2).99-114.

Björklund, L. & Sarlio-Siintola, S. 2010. Inhimilliset toimintavalmiuden suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Hiilamo, H. & Saari, J. (Toim.) Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 37-69.

Creswell, John W. 2015. *A Concise Introduction to Mixed Methods Research*. Univeristy of Nebraska-Lincoln: SAGE Publications.

Deci, E. & Ryan, R. 2008. Facilitating Optimal Motivation and Psychological Well-Being Across Life's Domains. *Canadian Psychology*. 49(1). 14-34.

Denscombe, Martyn 2014. *The Good Research Guide. For small-scale social research projects*. Fifth edition. United Kingdom: McGraw-Hill Education.

Diakonissalaitos 2020. Viitattu 7.3.2020. <https://www.hdl.fi/meista/>

Gothóni, R., Hyväri, S., Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. 2016. Inklusio ja yhteisöllisyys yhteisen hyvän toteutumisenä. Teoksessa *Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena*. Diakonia-

ammattikorkeakoulun TKI -toiminnan vuosikirja 2. Gothóni, R, Hyväri, S., Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. (Toim.) Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 13-24.

Hakanen, J. & Perhoniemi, R. 2012. Työn imun ja työuupumuksen kehityskulut ja tarttumien työtoverista toiseen. Helsinki: Työterveyslaitos.

Harju, A. 2007. Lyhyt oppimäärä kansalais- ja järjestötoiminnan historiaa. Kansalaisyhteiskunta. Viitattu 2.12.2018.
https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/historiaa/lyhyt_oppimaara_kansalais-ja_jarjestotoiminnan_historiaa

Harju, A. 2019. Usein sanottua vapaaehtoistoiminnasta. Vapaaehtoistoiminnan arvo. Teoksessa Kansalaistoiminnan arvo. Hirvonen, S. Ja Puolitaival, S. (Toim.) Helsinki: Kansalaisareenan julkaisusarja 2/2019, 8-17.

Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Publishing Oy.
<http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>

Henkilötietolaki 22.4.1999/523. Viitattu 3.12.2018.

Hoffrén, J. 2019. Agenda 2030: Vapaaehtoistyö luo hyvinvointia. Teoksessa Kansalaistoiminnan arvo. Hirvonen, S. ja Puolitaival, S. (Toim.) Helsinki: Kansalaisareenan julkaisusarja 2/2019, 42-55.

<https://www.stea.fi/-/stea-avaa-ylimaaraisen-avustusten-haun-vuodelle-2020?fbclid=IwAR20FqWmCNbqDlGoyppOfNUW5J4jiMaBrT7liRYEtwq0vemJ6E8dT7tGG3g#9e0ea04>

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus 2016. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 7.1.2019.
https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus

Jeffries, V., Johnston, B., Nichols, L., Oliner, S., Tiryakian, E. & Weinstein, J. 2006. Altruism and social solidarity: Envisioning a field of specialization. *The American Sociologist*, 37(3), 67-83.

Kajanoja, J. 2019. Vapaaehtoistoiminta ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Kansalaistoiminnan arvo. Hirvonen, S. ja Puolitaival, S. (Toim.) Helsinki: Kansalaisareenan julkaisusarja 2/2019.

Kansalaisareena 2018. Viitattu 2.12.2018. <http://www.kansalaisareena.fi/>

Kansalaistoiminnan strategia 2020. Diakonissalaitos. Viitattu 7.3.2020. <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/evermade-hdl/wp-content/uploads/2020/02/18160945/Diakonissalaitoksen-kansalaistoiminnan-strategia.pdf>

Kivipelto, M. & Saikkonen P. 2018. Hyvinvointia niukkuudesta? Kokemuksia viimesijaisesta turvasta. *Janus* 26(1). 57-72.

Kärkkäinen, T. 2004. Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. Väitöstyö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lagerström, S. 2020. Korona-epidemiaan liittyvä auttaminen Suomessa. Suomen kyselytutkimus Oy. Viitattu 22.11.2020. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2020/09/KOOSTE_Auttaminen-korona-aikana_syksy2020.pdf

Laitinen, M. & Nurmi, K. 2004. Aktiivisen kansalaisuuden oppiminen osana elämäntietoa. Artikkelit, Kansalaisfoorumi.

Launonen, R. & Ruotsalainen, M. 2017. Tehtaita ja tietotyötä - sisäisen motivaation mittaukset ja yhteiskehittelytyöpajat. Teoksessa Kostamo, T. (toim.) Ihan intona! Miten innostusta johdetaan. Haaga-Helian julkaisu 9/2017. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. 77-133

Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen R-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Manual on the Measurement of Volunteer Work 2011. International Labour Organization ILO. Viitattu 16.12.2017. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_100574.pdf

Martela, F. & Jarenko, K. 2014. Sisäinen motivaatio. Tulevaisuuden työssä tuottavuus ja innostus kohtaavat. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2014. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta. Viitattu 29.11.2018. <https://filosofianakatemia.fi/tiedostot/sisainen-motivaatio.pdf>

Martela, F. & Ryan, R. M. 2016. The Benefits of Benevolence: Basic Psychological Needs, Beneficence, and the Enhancement of Well-Being. *Journal of Personality* 84(6). 750-764

Martela, F. 2014. Köyhyys Suomessa: osattomuuden kierre ja kanssakulkemisen voima. Viitattu 29.11.2018. <https://frankmartela.fi/tag/syrjaytyminen/>

Martela, F. 2015. Valonöörit. Sisäisen motivaation käsikirja. Helsinki: Gummerus.

[Mittaaminen: Mittarin luotettavuus - Tietoarkisto \(tuni.fi\)](#)

Mittaaminen: mittarin luotettavuus 2008. Tietoarkisto. Tampereen yliopisto.

Nesbit, R. 2012. The Influence of Family and Household Members on Individual Volunteer Choices. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. Sage Journals 42(6), 1134-1154.

Nussbaum, M. 2011. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. England: Harvard University Press.

Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet 2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 1.4.2021. [Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet - Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen - THL](#)

Otantamenetelmät 2003. Viitattu 3.5.2020. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/otos/otantamenetelmat.html>

Paananen, R. Ristikari, T. Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Raportti 52. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Paunio, T. 2011. Perimä, ympäristö ja aivojen muovautuvuus yksilöllisen sopeutumisen taustalla. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim.

<https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2011/24/duo99954>

Pessi, A. B., Oravasaari, T., Lehtinen, S., Seppänen, M. & Pöyhönen, P. 2011. Oikeus hoivaan, oikeus hoivata. Pohdintoja vapaaehtoistoiminnan tukemisesta. Yhteiskuntapolitiikka 76:5.

Pessi, A. B. 2017. Altruism. Does it exist and is it a true possibility in diaconal and social work? Diaconia, 8(1), 69-95.

Pettigrew, S., Jongenelis, M., Jackson, B. & Newton, R.U. 2019. "Charity Begins at Home": Informal Caring Barriers to Formal Volunteering Among Older People. Voluntas, Baltimore 30(5). 921-931

Pirnes, E. & Tiihonen A. 2011. Merkityksellisen ja kokemuksellisen (kansalais)toimijuuden pelikenttä. Yhteiskuntapolitiikka 76(4). Viitattu 26.11.2020.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102867/pirnes.pdf>

Rahkonen, J. 2018. Vapaaehtoistyön tekeminen Suomessa. Tutkimusraportti. Taloustutkimus.

http://www.kansalaisareena.fi/ka2016/wp-content/uploads/2018/05/Vapaaehtoistyö_tutkimusraportti-2018.pdf

Ratkaisuja työn murroksessa. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. Osa. Valtioneuvoston julkaisusarja 30/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 2.4.2020.

<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>

Salonen, A. & Bardy, M. 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. Aikuiskasvatus 35(1). 4-15.

https://www.academia.edu/11334115/Salonen_A._and_Bardy_M._2015_.Ekososiaalinen_sivistys_her%C3%A4tt%C3%A4%C3%A4_luottamusta_tulevaisuuteen._Aikuiskasvatus_35_1_4-15

Sandberg, O. 2015. Halittu syrjäytyminen: miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Tampere: Tampereen yliopisto.

Savolainen, J., Virnes, E., Hilpinen, M. & Palola, E. 2015. Nuorisotakuu-työryhmän loppuraportti ja suositukset jatkotoimiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 19/2015. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sen, A. 1993. Capability And Well-Being. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A. The Quality of Life. Oxford: Oxford University Press. 30-54.

Sisäministeriö 1999. Osallisuushanke vuosina 2000-2002. Viitattu 29.11.2018.

<https://intermin.fi/hankkeet/hankesivu/-/hankesivu/hanke?tunnus=SM0599%3A00%2F02%2F02%2F1999>

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA 2020. STEA avaa ylimääräisen avustushaun vuodelle 2020. Viitattu 2.4.2020

Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa 2007. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura. Viitattu 29.11.2018.

https://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/sosiaalinen_perima.pdf

Tiedebarometri 2016. Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta tieteeseen ja tieteellistekniseen kehitykseen. Tieteen tiedotus ry. Viitattu 3.12.2018.
http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedebarometri_2016.pdf

Tietosuoja 2018. Tietosuojavaltuutetun toimisto. Viitattu 3.12.2018.
<https://tietosuoja.fi/gdpr>

Tutkimuksen eettinen arviointi Suomessa 2006. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Suomen akatemia. Viitattu 3.12.2018. <http://www.aka.fi/fi/rahoitus/hyva-tutkimustapa/tutkimusetiikka1/>

Tutkimusasetelma 2018. Viitattu 15.12.2018.
<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/tutkimus/asetelma.html>

Väestörakenne 2018. Tilastokeskus 23.9.2019. Viitattu 10.3.2021. https://www.stat.fi/til/vaerak/2018/vaerak_2018_2019-03-29_tie_001_fi.html#:~:text=Tilastokeskuksen%20v%C3%A4est%C3%B6rakennetilaston%20mukaa%20Suomen%20virallinen,2018%20aikana%204%20789%20henkil%C3%B6ll%C3%A4.

Vallerand, R. J., Mageau, G. A., Ratelle, C., Léonard, M., Blanchard, C., Koestner, R., Gagne M. & Marsolais, J. 2003. Les passions de l'âme: On obsessive and harmonious passion. Journal of Personality and Social Psychology, 85(4), 756-767.

Valtioneuvosto 1999. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma 15.4.1999. Viitattu 29.11.2018 https://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/67-paaministeri-paavo-lipposen-ii-hallituksen-ohjelma

Valtiovarainministeriö 2015. Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapuriapu - kaikki käy. Vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön raportti 39/2015. Viitattu 27.12.2018.
<https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4735113/Vapaaehtoisty%C3%B6%2C+talkooty%C3%B6%2C+naapurity%C3%B6+-+kaikki+k%C3%A4y+%281%29.pdf/df24753d-3445-458b-8970-fc30de6bd3a3/Vapaaehtoisty%C3%B6%2C+talkooty%C3%B6%2C+naapurity%C3%B6+-+kaikki+k%C3%A4y+%281%29.pdf.pdf>

Vantaan järjestörinki ry 2020. Viitattu 9.3.2020. <https://www.leinikki.net/vantaan-jarjestorinki-ry/>

Vapaa-ajan osallistuminen 2017, 2. Suomen virallinen tilasto (SVT). Miehet ja naiset tekivät yhtä paljon vapaaehtoistyötä. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 8.3.2020.
https://www.stat.fi/til/vpa/2017/vpa_2017_2018-08-30_kat_002_fi.html

Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 82(5).

Vehkalahti, K. 2019. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305021/Kyselytutkimuksen-mittarit-ja-menetelmat-2019-Vehkalahti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Weissman, M., Wickramaratne, P., Nomura, Y., Warner, V., Verdeli, H., Pilowsky, D., Grillon, C., Bruder, G. 2005. Families at High and Low Risk of Depression. A 3-Generational Study. Archives of General Psychiatry 62 (1). 29-36.

Yeung, A. B. 2002. Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa - ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY.

Yossim, I., Hank, K. & Litwin, H. 2015. The role of family social background and inheritance in later life volunteering: Evidence from SHARE-Israel. Viitattu 13.1.2018
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4318351/>

Julkaisemattomat

Granfelt, R. 2021. Riitta Granfeltin puheenvuoro. Yksinäisyys-koulutus, Yksi meistä - hanke, Y-säätiö. 7.4.2021.

Pääsukene, S. 2014, Vantaalaisjärjestöjen koulutusyhteistyön kehittäminen. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Julkaisematon AMK-opinnäytetyö.

Kuviot

Kuvio 1: Genetiikan ja ympäristön väliset suhteet piirteiden määräytymisessä (mukaellen Paunio 2011).....	26
Kuvio 2: Motivaatiotimantti (mukaellen Martela 2015).	29
Kuvio 3: Asuinalue vastaajien taustatiedoissa.	46
Kuvio 4: Ikä vastaajien taustatiedoissa.	47
Kuvio 5: Vastaajan ikä, osallistumisen aktiivisuus ikävaiheittain sekä arvio tulevaisuudesta.	49
Kuvio 6: Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuminen.	51
Kuvio 7: Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan muoto.....	52
Kuvio 8: Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan koettu tärkeys.	54
Kuvio 9: Perheenjäsenen tai läheisen osallistuminen.	57
Kuvio 10: Kolme sukupolvea ilmoittaneiden toimintaan osallistuvat läheiset.	63
Kuvio 11: Neljä sukupolvea ilmoittaneiden toimintaan osallistuvat läheiset.	64
Kuvio 12: Kansalaistoiminnan koettu merkityksellisyys.	71
Kuvio 13: Läheisellä vastaajan kanssa yhteinen vapaaehtoistoiminnan muoto.	77

Taulukot

Taulukko 1: Esimerkki sisällönanalyysistä, jossa pääluokkana on toimintaan osallistumiseen vaikuttavat tekijät (mukaellen Tuomi & Sarajärvi 2009, 110-112; Martela 2015).....	43
Taulukko 2: Esimerkki sisällönanalyysistä, jossa pääluokkana on toimintaan osallistumiseen vaikuttavat tekijät (mukaellen Tuomi & Sarajärvi 2009, 110-112; Martela 2015).....	44
Taulukko 3: Keskeiset vastaajien nettomäärät selitteineen.....	48
Taulukko 4: Opinnäytetyön keskeiset tulokset	79

Liitteet

Liite 1 Kysely kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuudesta. Saatekirje	98
Liite 2 Kysely kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuudesta	99
Liite 3 Kyselyyn vastanneiden läheiset, jotka osallistuvat kansalais- ja vapaaehtoistointaan suhteessa vastaajaan.....	110

Liite 1. Saatekirje. Kysely kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuudesta.

Kyselyn avulla selvitetään kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuutta Suomessa ja se liittyy kahden tekijän YAMK-opinnäytetyöhön Laurea-ammattikorkeakoulussa. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan yleishyödyllistä toimintaa, josta ei saada suoraa taloudellista hyötyä, ja jonka kohteena on joku muu kuin perheen jäsen.

Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta ovat naapuriapu, Facebook -ryhmän ylläpito, yhdistystoiminta, urheiluseuran varainhankinta, seurakunnan, kunnan, järjestön ja sosiaalisen yrityksen ja kaupunginosaryhmien vapaaehtoistoiminta, vieraskasvilajien poistot ja kansalaisaktivismi. Taloustutkimuksen (2018) mukaan suomalaisista lähes puolet olivat mukana kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa.

Vastaamalla kyselyyn hyväksyt, että vastauksiasi käytetään opinnäytetyöhön ja sen raportointiin. Kaikki henkilötiedot, jotka voivat tehdä vastaajan tunnistettavaksi muutetaan tai poistetaan. Tietoja yksittäisistä vastauksista ei luovuteta ulkopuolisille. Tuloksia käsittelevät opinnäytetyöntekijät Heli Lumiaro ja Saija Karjala.

Kyselyssä on kolme osaa: 1. Osallistuminen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan, 2. Perheenjäsenten ja läheisten osallistuminen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan ja 3. Taustoittavat kysymykset. Näihin osioihin vastaaminen vie noin 15 minuuttia riippuen siitä, kuinka usean henkilön osalta vastaat kysymyksiin ja hyödynnätkö myös vapaita tekstikenttiä. Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta käytetään kyselyssä myös tiivistettyä muotoa "toimintaan osallistuminen". Kysely sisältää joitakin kysymyksiä vapaaehtoistoiminnasta korona-epidemian aikana. Mobiililaitteella vastatessasi voit kääntää puhelimen vaakatasoon, jos kysymyksen tekstiosa ei näy kokonaan.

Kiitos jo etukäteen, että päätit vastata tähän kyselyyn!

Liite 2. Kysely kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ylisukupolvisuudesta

1. Mitä mieltä olet seuraavista väitteistä? (1=ei tärkeää, 5=erittäin tärkeää)

	1 ei tärkeää	2 vähän tärkeää	3 jonkin verran tärkeää	4 tärkeää	5 erittäin tärkeää
Vapaa kansalaistoiminta on minulle	☐	☐	☐	☐	☐
Vapaaehtoistoiminta on minulle	☐	☐	☐	☐	☐
Vapaa kansalaistoiminta on mielestäni yhteiskunnalle	☐	☐	☐	☐	☐
Vapaaehtoistoiminta on mielestäni yhteiskunnalle	☐	☐	☐	☐	☐
Mahdollisuus osallistua vapaaseen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan on minulle	☐	☐	☐	☐	☐
Muiden ihmisten mahdollisuus osallistua vapaaseen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan on mielestäni	☐	☐	☐	☐	☐
Mielestäni naapuriapu korona-epidemian aikana on	☐	☐	☐	☐	☐
Vapaaehtoistojen turvallisuudesta vastaaminen on mielestäni epidemian aikana	☐	☐	☐	☐	☐
Autettavien/kohteen turvallisuudesta vastaaminen on mielestäni epidemian aikana	☐	☐	☐	☐	☐
Ruokajako on mielestäni	☐	☐	☐	☐	☐
Ihmisten henkisestä jaksamisesta huolehtiminen epidemian aikana	☐	☐	☐	☐	☐
Valtion/kunnan osallistuminen ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseen epidemian aikana on mielestäni	☐	☐	☐	☐	☐
Yritysten osallistuminen ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseen epidemian aikana on mielestäni	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan osallistuminen ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseen epidemian aikana on mielestäni	☐	☐	☐	☐	☐
Järjestöjen ja yhdistysten osallistuminen ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseen epidemian aikana on mielestäni	☐	☐	☐	☐	☐

2. Tässä voit tarkentaa yllä antamiasi vastauksia.

3. Mikä merkitys mielestäsi kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla on yhteiskunnalle?

1. Osallistuminen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan

4. Osallistutko kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan?

- Osallistun
- Olen osallistunut, mutta en osallistu tällä hetkellä
- En ole osallistunut, mutta uskon osallistuvani tulevaisuudessa
- En ole osallistunut, enkä ole aikeissa osallistua tulevaisuudessa
- En yleensä osallistu, mutta [korona-epidemian](#) aikaan osallistun

5. Minkä ikäisenä olet osallistunut ja kuinka usein?

	<u>viikottain</u>	<u>kuukausittain</u>	harvemmin kuin kerran kuussa	muutaman kerran vuodessa	kerran vuodessa tai harvemmin
alle <u>13v.</u>	☐	☐	☐	☐	☐
<u>13-18</u>	☐	☐	☐	☐	☐
<u>19-29</u>	☐	☐	☐	☐	☐
<u>30-39</u>	☐	☐	☐	☐	☐

<u>40-49</u>	☐	☐	☐	☐	☐
<u>50-59</u>	☐	☐	☐	☐	☐
<u>60-69</u>	☐	☐	☐	☐	☐
<u>70-79</u>	☐	☐	☐	☐	☐
80-	☐	☐	☐	☐	☐
Arvio tulevaisuudesta	☐	☐	☐	☐	☐

6. Millaiseen toimintaan osallistut/olet osallistunut? Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot

- Kulttuuri (taide, musiikki, teatteri, museo)
- Urheilu (vapaaehtoinen valmentaja, huoltojoukot, kuljettaminen, varainhankinta: leipominen, mainosmyynti, jne.)
- Sosiaali- ja terveysala (potilasjärjestöt, vertaistukitoiminta, ym.)
- Kunnan toiminta
- Seurakunta/uskonnollinen yhteisö
- Sosiaalinen yritys
- Kierrätys, muu ympäristövastuu
- Vapaa kansalaistoiminta (esim. tapahtuman järjestäminen ilman taustaorganisaatiota)
- Some-yhteisön ylläpito (esim. Facebook-ryhmät)
- Yhdistystoiminta
- Talkootyö ja naapuriapu
- Muu kolmannen sektorin toiminta (esim. ystävä- ja kummi- ja mentoritoiminta)
- Vaikuttaminen (aatteet, kansalaisaktivismi)
- Muu toiminta, mikä?
- hätäapu korona -viruksen aikana

7. Kertoisitko lyhyesti minkälaisissa tehtävissä olet/olet ollut ja minkä taustaorganisaation toimintaan tehtäväsi liittyy? Jos toimintaan ei liity taustaorganisaatiota kertoisitko myös siitä?

8. Onko vapaaehtoistoimintaan osallistumisesi muuttunut korona-epidemian aikana, jos on niin miten?

2. Perheenjäsenten ja läheisten osallistuminen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan

Osuudessa 2 voit ilmoittaa perheenjäsenen tai läheisen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta ja sen vaikutuksista omaan osallistumiseen tai oman osallistumisen vaikutuksista perheeseen/läheisiin.

9. Onko myös joku perheenjäsenistäsi tai läheisistäsi osallistunut toimintaan?

- Kyllä, heistä yksi tai useampi on/on ollut mukana toiminnassa
- Ei, kukaan heistä ei ole/ole ollut mukana toiminnassa
- En ole varma/en osaa vastata
- Ei yleensä, mutta osallistuu nyt epidemian aikana (korona)

Vastaisitko seuraaviin kysymyksiin erikseen jokaisen perheenjäsenesi ja läheisesi osalta, jotka osallistuvat kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan? Vastauksia pyydetään ylisukupolvisuuden selvittämiseksi ensisijaisesti muiden, kuin sisarusten osalta.

10. Valitse valikosta sopiva vaihtoehto, jonka toimintaan osallistumisesta vastaat kysymyksiin

- Huoltaja
- Isovanhempi
- Lapsi/huollettava
- Lapsenlapsi
- Puoliso/avopuoliso/kumppani
- Muu sukulainen/läheinen

11. Kuvaa tässä kuka perheenjäsen/läheinen on kyseessä (äiti, isä, äidin äiti, jne.)

12. Osallistuiko perheenjäsenesi tai läheisesi toimintaan ennen sinua vai sinun jälkeesi?

Osallistui ennen kuin itse aloitin.
Toiminnan muoto:

Aloitti toiminnan jälkeeni. Toiminnan muoto:

13. Minkä ikäisenä kyseinen henkilö osallistui/osallistuu toimintaan? Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot

- nuorena
- nuorena aikuisena
- aikuisena
- eläkeikäisenä
- Perheenjäsen on tällä hetkellä mukana toiminnassa
- En osaa arvioida ikää

14. Jos perheenjäsenesi kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistuminen vaikutti omaan päätökseesi osallistua kertoisitko lyhyesti miten? Jos sinun osallistumisesi vaikutti läheisesi päätökseen osallistua kertoisitko siitä?

Jos näillä ei ollut vaikutuksia voit nimetä omaan osallistumispäätökseesi vaikuttaneita tekijöitä (esim. uusien ihmisten tapaaminen, merkitykselliseksi koetun asian edistäminen, kuuluminen yhteisöön, jne.).

15. Millaisessa toiminnassa perheenjäsenesi tai läheisesi on/on aikaisemmin ollut mukana?

- Kulttuuri (taide, musiikki, teatteri, museo)
- Urheilu (vapaaehtoinen valmentaja, huoltojoukot, kuljettaminen, varainhankinta: leipominen, mainosmyynti, jne.)
- Sosiaali- ja terveysala (potilasjärjestöt, vertaistukitoiminta, ym.)
- Kunnan toiminta
- Seurakunta/uskonollinen yhteisö
- Sosiaalinen yritys
- Kierrätys, muu ympäristövastuu
- Vapaa kansalaistoiminta (esim. tapahtuman järjestäminen ilman taustaorganisaatiota)
- Some-yhteisön ylläpito (esim. Facebook-ryhmät)
- Yhdistystoiminta
- Talkootyö ja naapuriapu
- Muu kolmannen sektorin toiminta (esim. ystävä- ja kummi- ja mentoritoiminta)
- Vaikuttaminen (aatteet, kansalaisaktivismi)
- Muu toiminta, mikä?

16. Kertoisitko lyhyesti minkälaisesta toiminnasta perheenjäsenesi tai läheisesi osalta on kyse ja nimeäisitkö mahdolliset keskeiset tahot, joihin toiminta liittyy?

17. Ilmoita lisää perheenjäseniä/läheisiä

- Kyllä
- Ei

(Mikäli kyselyyn vastaaja valitsi edellisestä kysymyksestä vastausvaihtoehdon kyllä, oli hänellä mahdollisuus täyttää kysymykset 10-17 uudelleen eri perheenjäsenestä tai läheisestä. Yksi vastaaja pystyi ilmoittamaan korkeintaan 5 läheistä/perheenjäsentä. Osa kuitenkin ilmoitti jo kysymys numero 11:sta useamman perheenjäsenen ja vastasi loppuihin kysymyksiin vain yhden perheenjäsenen kohdalta. Mikäli vastaaja vastasi kysymykseen numero 17 ei, ohjasi kyselylomake hänet jatkamaan kysymyksestä 19. Jos taas vastaaja oli jo aiemmin vastannut kysymykseen numero 9 en ole varma, ohjasi kysely vastaajan suoraan jatkamaan kysymyksestä numero 18.)

18. Mikäli olet epävarma onko perheenjäsenesi tai läheisesi ollut mukana kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa voit kuvata alla toimintaa, jonka arvioit olevan kansalais- tai vapaaehtoistoimintaa.

3. Taustatietoja kysytään, jotta kyselyn tuloksia voidaan verrata muihin yleisiin kyselyihin.

19. Sukupuoli

- Nainen
- Mies
- Muunsukupuolinen
- En halua vastata

20. Ikä

- alle 15v.
- 15-19v.
- 20-24v.
- 25-34v.
- 35-49v.
- 50-64v.
- 65-79v.
- 80-v.

21. Koulutus

- Peruskoulu (kansa- ja keskikoulu)
- Keskiaste (lukio, ammatillinen tutkinto)
- Alempi korkeakoulu/opistotaso
- Ylempi korkeakoulu
- Tutkijakoulutus

22. Työelämästatus

- Koululainen (peruskoulu)
- Opiskelija (muu kuin peruskoulu)
- Työntekijä
- Yrittäjä
- Vanhempain-/hoitovapaa
- Osa-aikatyössä
- Työtön
- Eläkkeellä

23. Nimike

- Työntekijä
- Esihenkilö
- Asiantuntijatehtävät
- Johtaja
- Yrittäjä
- Muu, mikä?

24. Talous

- Yksinasuva
- Pari ilman lapsia
- Muu aikuistalous (yli 18v.)
- Kahden aikuisen talous, jossa lapsia (lasten lukumäärä)
- Yhden aikuisen talous, jossa lapsia (lasten lukumäärä)

25. Vastaaajan vuosiansiot (arvio)

- Alle 10 001€
- 10 001-15 000€
- 15 001-20 000€
- 20 001-25 000€
- 25 001-30 000€
- 30 001-35 000€
- 35 001-40 000€
- 40 001-45 000€
- 45 001-50 000€
- 50 001-55 000€
- 55 001-60 000€
- 60 001-70 000€
- 70 001-80 000€
- 80 001-90 000€
- Yli 90 000€
- En halua vastata

26. Asuinalue

- Etelä-Karjala
- Etelä-Pohjanmaa
- Etelä-Savo
- Kainuu
- Kanta-Häme
- Keski-Pohjanmaa
- Keski-Suomi
- Kymenlaakso
- Lappi
- Pirkanmaa
- Pohjanmaa
- Pohjois-Karjala
- Pohjois-Pohjanmaa
- Pohjois-Savo
- Päijät-Häme
- Satakunta
- Uusimaa
- Varsinais-Suomi

27. Teemme muutaman syventävän haastattelun kansalais- ja vapaaehtois toimintaan osallistumisesta. Mikäli haluat osallistua haastattelututkimukseen vastaisitko alla olevaan kysymykseen ja jättäisitkö yhteystietosi?

Voit ilmoittautua haastatteluun, vaikka et osallistuisikaan vapaaehtoistoimintaan. Kaikille yhteystietonsa jättäneille vastataan ja annetaan tarvittaessa lisätietoa kyselystä. Yhteystietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä niitä käytetä muuhun, kuin tässä mainittuun tarkoitukseen. Yhteystiedot poistetaan vastauksista haastattelujen jälkeen ja vastaukset käsitellään nimettöminä.

- Haluan osallistua haastatteluun ja minuun saa olla yhteydessä puhelimitse
- Haluan osallistua haastatteluun ja minuun saa olla yhteydessä sähköpostilla
- En halua osallistua haastatteluun.

28. Yhteystiedot haastatteluun osallistuvilta tai kyselyn tuloksista kiinnostuneiltaMatkapuhelin Sähköposti

Yhteystiedot poistettiin vastauksista ennen aineistoanalyysiä, jolloin vastaukset säilyivät nimettöminä.

Liite 3 Kyselyyn vastanneiden läheiset, jotka osallistuvat kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan suhteessa vastaajaan

Tunniste	Sukupuolivet	Ilmoitetut läheiset				Vastaja	Ilmoitetut läheiset		
M 1	4		ukki E	äiti E	isä E	mies	vaimo J	2 poikaa E	
M 2	3			äiti E	lapset E	mies			Taulukossa esitetään sukupolviketjut vastaajittain. Perheenjäsenestä/läheisestä käytetään sitä termiä mitä vastaaja on itse hänestä käyttänyt. Vastaajat on jaettu miehiin ja naisiin. Miehiä kuvaa vihreä väri ja naisia kellertävä väri. Läheisistä, joista ei tiedetä sukupuolta, on merkitty siniharmaalla. Läheisen perässä oleva E= ennen vastaajaa vapaaehtoistoimintaan aloittanut ja J= jälkeen vastaajan vapaaehtoistoiminnan aloittanut läheinen.
M 3	2		äiti E	isä E	veli E	mies			
M 4	2			isoisä J	vaimo E	mies			
M 5	3				äiti E	mies	tytär J		
M 6	2				vanhemmat E	mies			
M 7	2					mies	otto poika		
M 8					puoliso E	mies			
M 9	2				äiti E	mies			
M 10	2				äiti E	mies			
A 1	2					nainen	tytär J		
A 2	2	äiti E	isä E	veli E	sisko E	nainen			
A 3	3	äidin isä E	äiti E	isä E	puoliso E	nainen			
A 4	2				tytär E	nainen	puoliso J		
A 5	3			äidin äiti E	äiti E	nainen			
A 6	2				äiti J	nainen			
A 7						nainen	aviomies J		
A 8						nainen	puoliso J		
A 9	2				äiti J	nainen			
A 10									
A 11	2					nainen	Lapset x2 J		
A 12						nainen	puoliso J		
A 13	2			isä E	äiti S	nainen			
A 14	2				äiti E	nainen			
A 15	2			isä E	sisko E	nainen			
A 16					aviomies E	nainen			

A 17	2				äiti E	nainen			
A 18	2			äiti E	kumppani E	nainen			
A 19	3			isovanhemmat E	äiti E	nainen	puoliso		
A 20					miehen veli E	nainen			
A 21	2			äiti E	aviomies E	nainen			
A 22					puoliso E	nainen			
A 23	2				isä E	nainen			
A 24					puolison vanhemmat E	nainen			
A 25	2					nainen	tytär J		
A 26	2				isä E	nainen			
A 27						nainen	puoliso J		
A 28					puoliso S	nainen			
A 29	2				isän äiti E	nainen			
A 30						nainen	avopuoliso J		
A 31	3	mummo	isän äiti	äiti E	isä E	nainen			
A 32	3				isä E	nainen	tytär J	poika J	puoliso J
A 33	2				isä E	nainen			
A 34	2			isä E	puoliso E	nainen			
A 35	2				äiti J	nainen			
A 36	2				äiti E	nainen			
A 37	2				puoliso E	nainen	lapsi J	lapsi J	
A 38						nainen	puoliso J		
A 39	2			äiti E	puoliso E	nainen			
A 40	3	pappa E	ukki E	äiti E	isä E	nainen			
A 41	2					nainen	poika J		
A 42	2				äiti E	nainen	puoliso J		
A 43	2				äiti E	nainen	puoliso J		
A 44	2				äiti E	nainen			
A 45	2					nainen	lapsi J		

A 46	2				isän äiti E	nainen	puoliso J		
A 47	3			äiti E	puoliso E	nainen	tytär J		
A 48						nainen	puoliso J		
A 49	2					nainen	lapsi E		
A 50	2					nainen	tytär J	poika J	
A 51						nainen	puoliso J		
A 52	4		isovan- hempan i E	tädit ja sedät E	äiti E	nainen	serkut	sisar- ten lapset J	serkku- -jen lapset
A 53	2				äidin äiti E	nainen			
A 54					puoliso E	nainen			
A 55	4		äidin isä E	äiti E	isä E	nainen	tytär J		
A 56					puoliso E	nainen			
A 57	3				äiti E	nainen	puoliso J	sisarus	lapsi J
A 58	2			äiti E	isä E	nainen			
B 1					puoliso	nainen			
B 2					ystävä E	nainen			
B 3	2					nainen	puoliso J	Lapsi J	
B 4					puoliso	nainen			
B 5	2					nainen	lapsi E		
B 6	2					nainen	tytär	poika	
B 7	2					nainen	tytär J		
B 8					aviomies E	nainen			
B 9	2				äiti E	nainen			
B 10					aviomies E	nainen			
B 11	2				isä J	nainen			
B 12	2		äiti E	isä E	avomies E	nainen			
B 13	2					nainen	lapsi J		
B 14	4		isoisä E	äiti E	isä E	nainen	lapsi J	Lapsi J	
B 15	2			äiti E		nainen			
B 16	2			äiti E		nainen			
B 17	3		äidin isä E	äiti E	puoliso E	nainen			

B 18	3		isän äiti E	äiti E		nainen			
B 19	2				vanhem- mat E	nainen			
B 20	2				isä E	nainen			
B 21	2				isä J	nainen			
B 22	2				isä E	nainen			
B 23	2				täti J	nainen			
B 24	3			isän äiti E	äiti E	nainen			
B 25	2				täti E	nainen			